

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1936.

Första kammaren.

Nr 12.

Onsdagen den 26 februari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.; och dess förhandlingar leddes till en början av herr förste vice talmannen.

Herr statsrådet *Ekman* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 36, angående förstärkning av tionde huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner: nr 78, angående inköp av fastigheten nr 3 i kvarteret Bispen i Lund m. m.; och

nr 79, angående förstärkning av åttonde huvudtitelns anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga.

Föredrogos och hänvisades till behandling av lagutskott nedannämnda motioner:

nr 305, av herr *Lindhagen*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall förordna om kredit-spärr; och

nr 306, av herr *Reuterskiöld*, i samma ämne.

Herr statsrådet *Leo* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 96, angående anslag till förrådsbyggnad i Älvsjö i Stockholm m. m.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran första lagutskottets utlåtanden nr 9—14 samt andra lagutskottets utlåtanden nr 19 och 20.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande jämte en i ämnet väckt motion. *Ang. åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande.*

Genom en den 12 februari 1936 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 71, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

dels besluta, att för tiden från och med den 1 mars 1936 till och med den 28 februari 1937 rätt att till riket införa socker (tulltaxenummer 119 och 120) med av Kungl. Maj:t stadgade undantag icke skulle tillkomma annan än staten eller den, åt vilken Kungl. Maj:t överläte sådan rätt;

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter, som kunde erfordras för upprätthållande av nu angivna ensamrätt;

Ang. åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande. (Forts.)

dels ock godkänna såsom bilagor till nämnda protokoll fogade förslag till kontrakt mellan staten och svenska sockerfabriksaktiebolaget samt mellan staten och mellersta Sveriges sockerfabriksaktiebolag.

Till utskottets behandling hade jämväl överlämnats en i anledning av propositionen inom andra kammaren av herr Nilsson i Steneberg och herr Olsson i Rimforsa väckt motion, nr 629, däri hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition måtte hemställa till regeringen, att vid förhandlingarnas avslutande mellan staten och svenska sockerfabriksaktiebolaget söka åstadkomma sådana förändringar i fördelningen av sockerbetsarealen, att rätt till betodling tillkomme ett större antal jordbrukare inom sockerbetsdistrikten, som förut ej odlat sockerbetor, eller, om detta för året ej läte sig göra, hemställa, att Kungl. Maj:t till nästkommande år måtte föranstalta om utredning i berörda syfte och då för riksdagen framlägga det förslag, som av utredningen kunde föranledas.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 71 och med avslag å motionen II: 629 av herr Nilsson i Steneberg och herr Olsson i Rimforsa,

1) besluta, att för tiden från och med den 1 mars 1936 till och med den 28 februari 1937 rätt att till riket införa socker (tulltaxenummer 119 och 120) med av Kungl. Maj:t stadgade undantag icke skulle tillkomma annan än staten eller den, åt vilken Kungl. Maj:t överläte sådan rätt;

2) bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda de närmare föreskrifter, som kunde erfordras för upprätthållande av nu angivna ensamrätt; samt

3) godkänna de såsom bilagor till statsrådsprotokollet i ärendet fogade förslagen till kontrakt mellan staten och svenska sockerfabriksaktiebolaget samt mellan staten och mellersta Sveriges sockerfabriksaktiebolag.

Herr Forssell: Herr talman! Det är inte min mening att upptaga denna fråga till någon mera ingående debatt, ehuruväl den gott kunde förtjäna att belysas för varje gång som den här kommer före. Jag vill endast påpeka, att det sockermonopol, som nu har fungerat i några år, medfört att å ena sidan sockerbolaget fått alldeles särskilt lysande affärer — dess aktier ha stigit med ungefär 50 procent, sedan monopolet infördes — och å andra sidan sockerbetsodlarna uppenbarligen också fått lysande affärer. Det senare kan man ju sluta sig till av olika omständigheter, bland annat av de olika motioner, som väckts från jordbrukarehåll, där det betraktas som en orättvisa, att bara vissa områden få odla socker och inte andra. Detta tyder ju ganska markerat på att odlandet av sockerbetor är en ganska lukrativ affär. Allt detta sker på bekostnad av priset på sockret i olika former. Produktionskostnaderna här i Sverige äro utomordentligt höga — jag kan bara som ett exempel nämna, att vi betala för sockret, sådant det befinner sig i betorna, ungefär dubbla priset för råsocker på världsmarknaden. Differensen är obetydlig. Det finns således ingen anledning att taga med någon alldeles särskild sentimentalitet på förhållandena på detta område, och det är inte tal om att sockerbetsodlingen skulle vara någon för oss naturlig näring, utan det är en i hög grad konstlad näring.

När man då skall med stora kostnader uppehålla en sådan näring och gör det på sådant sätt, att den blir alldeles utomordentligt lukrativ för dem som utöva den, kommer här fram en fråga om betarbetarnas löner, och staten passar då på, med den ledning den nu har, att använda sig av detta monopolföretags intressen på olika håll att driva igenom en statlig reglering med höjda löner. Nu

Ang. åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande. (Forts.)

har det befunnits, att de lönerna skulle behöva höjas. Då gör staten inte så, att den tvingar sockerbolaget och betodlarna att höja dem på bekostnad av sina överflödiga vinster, utan höjningen skall läggas på sockerpriset. Jag finner detta förfarande och situationen i sin helhet fullständigt abnorm, och jag kan inte låta detta passera utan att inlägga min gensaga mot att det sker utan någon som helst reservation från något borgerligt håll vid ärendets behandling.

För att protestera mot detta förfaringssätt yrkar jag avslag på det föreliggande förslaget från utskottet.

Herr Nilsson, Johan, i Kristianstad: Herr talman! Ja, det torde väl inte behövas så lång tid för att inlägga en gensaga mot herr Forssell och det sätt, på vilket han argumenterar. Han uttryckte sina bekymmer över att den avvägning, som riksdagen nu har vidtagit under åtskilliga år i syfte att reglera förhållandena för såväl själva sockerbrukshanteringen som för betodlingen här i landet, har haft till resultat, att man har vunnit det mål, som man har syftat till. Det har väl aldrig varit riksdagens mening, att man skulle reglera på det sättet, att det stora aktiekapital, som är investerat i vår sockerindustri, skulle förintas, utan tvärtom har det väl varit meningen, att det skulle kunna ordnas på det sättet, att detta kapital någorlunda behöll sitt värde. Detta resultat har man ju också i viss mån nått.

Så uttryckte herr Forssell sina bekymmer över att även betodlarna fått det bra, men detta har väl också varit syftemålet. Det har väl inte ansetts önskvärt, att jordbruket på detta område eller på andra områden skulle få en försämrad ekonomisk ställning, vilket i många år var fallet icke minst på grund av betodlingens oekonomiska resultat. Därför ha vi ju under åtskilliga år hållit på med reglerande åtgärder för att rätta till dessa förhållanden. Detta har också i viss mån lyckats, och det tycker jag inte herr Forssell skall vara så ledsen för utan tvärtom.

Sedan ville herr Forssell i sin bevisföring göra gällande, att det framgår av väckta motioner, att intresset för betodlingen har ökats, och det är ju sant, att i viss mån är detta förhållandet. Men vi ha under de senaste åren haft rätt goda skörderesultat, och detta är ju en mycket naturlig anledning till att intresset ökats. Jag tror att man, ifall vi få litet sämre skördeår, lika fort skall få se detta intresse slappna. Det är nog så, att de jordar, som äro lämpliga för betodling, äro tämligen engagerade. Man har ju försökt att bereda tillfälle för de trakter, som vilja komma med tillfälligtvis, att göra detta, men det är inte säkert att intresset blir lika stort, ifall skörderesultatet skulle bli försämrat.

Vad så beträffar sockerpriset, är det ju visserligen sant, att på grund av våra tullförhållanden och sådant få konsumenterna i viss mån bidra att stödja detta, men om man inte hade vidtagit dessa åtgärder, hade antagligen svenska folket fått lov att bidra på annat sätt. Det framgår ju ändå av de redogörelser, som föreligga här, att vi ha synnerligen lågt sockerpris här i landet. Jag förmodar att med det intresse, herr Forssell hyser för denna fråga, har herr Forssell läst den kungl. propositionen; där finns ju en redogörelse av departementschefen, som visar, att intet land i Europa har så lågt sockerpris som Sverige, med undantag av Belgien, som är nere i 35 öre. Vi ha ett detaljpris på 36 öre här i landet. Sedan stiga prisen, och listan slutar med Tyskland, som har 1 krona 20 öre, och Italien, som har 2 kronor. Jag tycker, att man inte kan klaga över att vi ha synnerligt höga priser, när det bevisligen är så, att vi ha nästan det lägsta priset i hela Europa. Så är det verkliga förhållandet.

I fråga om arbetslönerna vill jag säga, att när det nu varit förhandlingar

Ang. åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande. (Forts.)
 och det kommit dithän, att betarbetarna blivit tillerkända en högre ersättning, liksom lantarbetarna i allmänhet blivit tillerkända något högre avlöning, än de tidigare haft, är ju detta ett förhållande, som man kan ha delade meningar om, men jag tror att den allmänna åsikten dock är, att betarbetarna och lantarbetarna ännu icke kommit upp till en sådan lönenivå, att man har någon anledning missunna dem en förbättring, när förhållandena kunna medgiva en sådan.

Vidare sade herr Forssell, att detta förslag endast innebar, att man lade höjningen på konsumenterna av socker, och att det var mycket enkelt att göra på det sättet. Ja, men penningarna få ju tagas någonstans, och när parterna tidigare vid de förhandlingar, som förts under flera år, pressats intill det sista, så att nätt och jämnt debet och kredit gått ihop, är det klart, att, då det vid nya förhandlingar överenskomms om en betydande utgift, får den tagas, där den lämpligen kan bäras. Och i detta fall tror jag konsumenterna inte ha någon anledning att klaga över att de under en viss tid på året få betala ytterligare ett öre på sockerpriset. Det är ju resultatet av uppgörelsen.

Jag tror att förslaget är så pass bra avvägt, som man under nuvarande förhållanden kan begära, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Björnsson: Herr talman! Det yrkande, som herr Forssell väckte, innebär ju i själva verket, såvitt jag förstår, mera en uppgörelse mellan olika fraktioner av högern inbördes än en uppgörelse emellan herr Forssell som representant för riksdagen å ena sidan och regeringen å den andra, men jag kan inte låta bli att göra ett litet inlägg för att belysa halten av herr Forssells bevisföring.

Tankegången i herr Forssells anförande var väl ungefärligen följande. Att jordbrukarna betrakta sockerbetsodlingen som lönande, bevisas därav, att det kommer många småbrukare, som tycka att de inte få odla nog betor utan vilja betrakta de större betodlarna som privilegierade. Sockerbolaget får rätt rundlig vinst varje år, alltså har det goda finanser. När nu regeringen ville sörja för att även arbetarna på betfälten och eventuellt inom industrien skulle få litet mera betalt, borde den ha gått till väga på det sättet, att den helt enkelt sagt: ni skall betala arbetarna så och så mycket. Den skulle ha sagt till industrien och odlarna: ni få släppa till av edra överflödiga vinster. Så menar herr Forssell, att man skulle ha gjort. Ja, så har man nog försökt att göra, men då var det en väldig opposition från högerhåll. Högern har aldrig principellt haft någonting att invända mot att man garanterat betodlarna en minimiersättning, men däremot så snart det gjorts minsta försök att också garantera betarbetarna något, har man stött på ett mycket deciderat motstånd från högerhåll. Den väg som herr Forssell förfäktade är, såvitt jag förstår, absolut icke framkomlig i riksdagen. Vore den det, skulle säkerligen aldrig denna proposition kunna gå igenom. Men om herr Forssell kunde garantera majoritet för ett sådant sätt att gå fram, kan herr Forssell vara bergsäker på att det skall vinna beaktande på socialdemokratiskt håll.

Sedan vill jag säga herr Forssell, att hans bevisföring i övrigt nog inte är fullt bindande. Han ville bevisa, att vi få betala så orimligt för sockret med ett resonemang av ungefär följande slag: Betodlarna få för sockret i betorna här ungefär dubbelt så mycket som man på världsmarknaden betalar för råsocker. — Ja, det är gott och väl, men det fattas åtskilliga länkar i slutledningen, innan den är färdig. Hur förhåller det sig med priset på råsocker i världen? Det har ju förhållit sig så, att råsockret har sålts för långt under skälig produktionskostnad under långa tider. Det är möjligt, att herr Forssell

Ang. åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande. (Forts.)

har kommit underfund med att sockernäringsen i världen är sanerad, men jag har inte kunnat finna att den, trots alla planer på världsransonering, är det.

Vidare vill jag säga, att det behöver också uppvisas, att sockerrörsocker, som ju är bestämmande för priset på råsocker i världsmarknaden — när överhuvud taget produktionskostnader äro bestämmande för priset — är likvärdigt med betsocker, och när herr Forssell säger, att betodlingen är en konstlad näring i vårt land, har han naturligtvis rätt på det sättet, att den behöver skyddas med tullar eller planhushållningsåtgärder av andra slag, om den överhuvud taget skall kunna existera. Men då vill jag säga herr Forssell, att t. ex. potatisodlingen också är en konstlad näring. Potatisen är ju liksom sockerbetan en här naturaliserad växt, och sockerbetan kan ju i alla fall sätta mogen frukt här, under det man ännu aldrig lyckats i vårt land fortplanta potatisen med frö. Potatisodlingen är alltså redan botaniskt en ytterst konstlad näring.

Vad sedan själva priset beträffar, förhåller det sig så, att för närvarande är sockerpriset, om jag räknar det efter kaloriinnehållet, billigare än potatis, både om man jämför partipris och om man jämför minutpris. Som utskottets ordförande påpekade, är sockerpriset här i Sverige 36 öre — ett öre dyrare än i Belgien — Holland har 1.18 kronor, Tyskland 1.20 och Italien 2 kronor, alltså fullkomligt fantastiska förhållanden. Det är så att jag verkligen skulle vilja tvivla på att dessa uppgifter kunna vara riktiga. Jag begriper inte, hur de kunna upprätthålla ett pris av 1.18 kronor i Holland, när Belgien har 35 öre. Jag tycker det skulle vara lagt till rätta för en storartad smuggling. Men det är en sak för sig. Detta är uppgifter, som utskottet fått och som jag i brist på bättre måste tro. Om nu herr Forssell beräknar, att det går åt 5 à 6 kilo potatis för att ge lika mycket kolhydrat som ett kilo socker, och jämför partipriset här i Stockholm på potatis — 7 öre —, finner herr Forssell, att kolhydrat i form av socker i varje fall är billigare än kolhydrat i form av potatisstärkelse.

Herr talman! Jag vill således sluta mitt anförande med att säga, att den dag, då herr Forssell kommer i spetsen för ett tillräckligt antal röstande för att säkerställa ett regeringsförslag av den innebörden, att betarbetarna få tillräcklig avlöning och sockerpriset kan sänkas ytterligare, kan herr Forssell räkna på hjälp från företrädarna för det speciella konsumentintresset men till dess tror jag man måste säga, att det inte finns någon gren av planhushållningen på jordbrukets område, som för tillfället är så billig och vållar så ringa som denna.

Därför, herr talman, yrkar jag bifall till det föreliggande utskottsförslaget.

Herr Forssell: Herr talman! Jag tackar utskottets ärade ordförande för det argument, han framfört här och som gör det mycket lättare att förstå ärendets behandling. Han sade bl. a., att jag skulle ha lagt fram något förslag, att sockerbolagets kapital skulle förintas, och det påståendet baserade han på det, att jag påpekat att sockerbolagets aktier stigit med c:a 50 procent, sedan monopolet infördes.

Hurudan var situationen innan monopolet infördes? Jo, sockerbolaget hade så lysande affärer, att det hade ackumulerat så mycket pengar, att det fann skäligt lämna ut till sina aktieägare något tiotal miljoner eller mera. Det var således inte alls något nödlidande bolag, som då arbetade, utan det var tvärtom ett mycket sunt arbetande bolag, och det måste ju alltid väcka tillfredsställelse, var gång man träffar på ett sunt arbetande bolag. Men när detta bolag med goda affärer och goda arbetsförhållanden lyckats tillsammans med betodlarna få på sig överlätet ett sockermonopol, stiga det redan förut sunt arbetande bolagets aktier med 50 procent under en tid, då indu-

Ang. åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande. (Forts.)
strien i övrigt får vara mycket glad, om dess aktier inte dala ned. Det blir således ett planhushållningsmonopol — för att använda herr Björnssons ord — som alldeles förtjusande illustrerar vart det tar vägen, när staten lägger sin hand på ett företag genom någon planhushållning av ena eller andra slaget. Då man kan, som utskottets ärade ordförande gjorde, på en sådan anmärkning svara, att jag uppenbarligen vill förintä sockerbolagets kapital, då är det tydligt, att argumenteringen är av den art, att slutsatser, sådana som de som föreligga i bevillningsutskottets utlåtande, äro fullt förklarliga.

Sedan framdrog utskottets ärade ordförande också sockerpriserna här i landet och den tabell som finns i den kungl. propositionen. Ja, det har inte ett dugg med den här saken att göra, ty sockerpriset är beroende på en massa omständigheter, bl. a. på beskattningsförhållanden. Antag att vi här skulle besluta att utvidga sockerodlingen för export, som de ha i vissa andra betodlande länder. Vad bleve resultatet? Jo, vi finge betala ännu mera skatter i form av ökat sockerpris för att kunna betala exportpremier. Det finns alla möjliga sätt att manipulera sockerpriset genom beskattning, med exportpremier eller på annat sätt, för att kunna uppehålla en icke bärig betodling, och listan över sockerpriset i olika länder säger alltså ingenting om denna sak. Men den omständigheten att vi för sockret i betorna betala nära dubbla råsockerpriset på världsmarknaden säger en hel del. Den säger att odlingen som sådan är orimlig till skillnad från en del andra av oss subventionerade odlingar, som möjligen kunna få naturliga förutsättningar. Det är t. ex. inte alls omöjligt, att vi en dag kunna konstruera fram någon spannmålssort, som trivs lika bra här som på något annat håll, så att det kan bli någon mening med odlingen, men vad sockret beträffar ha vi rörsockret, som vi veta, att vi aldrig kunna konkurrera med, och om vi skola upprätthålla betodlingen, kommer det alltid att behövas en subvention.

Dessutom har det på senare tiden — vilket herr Björnsson glömt bort — visat sig vara möjligt att utvinna socker genom att förädla våra skogar till socker. Såvida jag inte är fel underrättad, kan man redan nu göra socker av våra skogar billigare än man överhuvud taget kan reflektera på att erhålla sådant genom betodling. Således, om herr Björnsson vill fortsätta sin argumentering om kolhydrat, näringsvärde och priser, så gå för all del över till att taga socker ur skogen, så blir hela resonemanget betydligt mera bärkraftigt. Men varför herr Björnsson skall förfölja potatisodlingen, som sannerligen har högst naturliga förutsättningar, är svårförklarligt. Herr Björnsson kanske inte är särskilt förtjust i potatis; han kanske har haft lika mycket obehag av potatis som jag haft.

I detta sammanhang vill jag alldeles särskilt taga avstånd från herr Björnssons påstående, att det skulle vara några fraktioner inom högern, och att denna fråga nu skulle ha debatterats inom högerpartiet. I denna fråga har jag tagit mig friheten att som enskild riksdagsman göra mina ekonomiska reflexioner över den politik som här bedrives. Nu säger herr Björnsson, att regeringen skulle ha kommit med ett helt annat förslag, om den hade trott, att jag skulle kunna skaffa den majoritet. Tack för erkännandet! Regeringen kommer således enligt herr Björnssons uppgift med ett förslag, som den själv inte gillar, bara därför att den inte kan få majoritet för ett annat förslag. Det är ju inte en politik efter de högre linjerna, som förfar på det sättet. Kunde vi inte åtminstone i den kungl. propositionen ha fått en utredning, som visade den sunda och riktiga linje, som herr Björnsson tyckes vara på det klara med att regeringen har, så att de objektiva omständigheterna i första hand framlades och sedan regeringen förklarade, varför den inte kunde följa sin kloka och förståndiga linje utan måste gå på någonting som den ansåg vara

Ang. åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande. (Forts.)

sämre, eventuellt mycket dåligt. En objektiv utredning vid varje behandling, åtminstone av frågor av denna storleksordning, borde vara nödvändig åtminstone för var och en som reflekterar på att göra någon sorts planhushållning, och man bör inte driva ett spel bakom kulisserna med förtigande av de objektiva omständigheter, som eventuellt föreligga.

Ja, herr Björnsson lämnade ju också en del andra uppgifter, bl. a. att potatis inte skulle kunna lämna frö här i landet. Jag undrar om det är riktigt, men det är ju ganska likgiltigt i detta sammanhang. De allra flesta av våra kulturväxter äro ju komna utifrån och att på grund därav säga, att deras odlande inte är någon naturlig näring är en mer än fantastisk deduktion. Huvudsaken i detta är, att vi uppehålla en näring, som inte har sund ekonomisk bärkraft. Alla resonemang, som anföras till förmån för sockerbetsodlingen, kunna anföras till förmån för bananodling. Man har hört från Danmark, att man där på allvar börjat fundera på att odla bananer, visserligen i växthus, därför att priset på bananer börjar bli så högt, att en dylik odling kan löna sig. Det är alltså inte något argument att komma med. Till nästa gång herr Björnsson tar upp denna fråga, tager jag mig friheten ge honom det rådet att undersöka hur mycket vi giva i subvention per hektar för sockerbetsjorden. Han skall då finna, att praktiskt taget hela markvärdet ligger under kapitalvärdet av våra subventioner. Det är alldeles uppenbart, att det ur näringspolitisk synpunkt är bättre att driva någon annan form av jordbruk på dessa till sockerbetsodling använda arealer, som i alla fall äro ganska väl gynnade av naturen. Den till sist avgörande frågan är dock den, att vi måste betala och betala massor av pengar i subvention, vilka penningar taga sig formen av lysande affärer för dem, som njuta av subventionen. Jag säger ingenting ont om betodlarna eller sockerbolaget, utan jag tycker att de äro mycket kloka och förståndiga människor, som göra goda affärer, när vi andra äro så enfaldiga att vi behaga ställa till deras förfogande dessa subventionsmöjligheter. Jag har, som sagt, inte något ont att säga till någon av sockerbetsodlarna eller i sockerbolaget, men jag har mycket mera att säga till dem, som fortsätta med att på detta sätt slarva bort pengar.

Herr Björnsson: Jag är mycket tacksam för det erkännandet, att herr Forssell är ensam om sin mening inom högern och att han således i själva verket inte kan erbjuda några som helst parlamentariska garantier för att hans program skulle kunna omsättas i form av ett riksdagsbeslut. Detta ger mig också anledning att taga litet lättare på saken. Hade problemet rört sig om något problem på t. ex. betongkonstruktionens område, skulle man ha haft större anledning att taga hänsyn till de snabba slutledningar, som en expert som herr Forssell hade gjort, men här rör det sig om ett kapitel av politisk ekonomi, och det tror jag inte, att herr Forssell har just större förutsättningar än vi andra att bedöma.

När herr Forssell påstår, att sockerbetsodlingen är mindre lönande här än andra odlingar, har han kanske rätt, om man bortser från den sociala betydelse, som den odlingen har fått i de landsdelar, där den på grund av en tidigare politik har blivit införd, men om herr Forssell vill göra gällande, att vilken annan odling som helst skulle vara mera lönande, visar det efter min mening, att herr Forssell har förbisett en del förhållanden. Efter herr Forssells sätt att resonera skulle knappast någon odling i vårt land i nuvarande tid vara lönande, om man lägger ett extremt frihandelsresonemang på saken och lägger världsmarknadsprisen, sådana de nu äro, till grund för bedömandet.

Vårt smör har t. ex. sålts för en krona eller mindre per kilogram till England. Herr Forssells resonemang skulle leda till den konsekvensen, att smör

Ang. åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande. (Forts.)

inte får kosta mer än en krona per kilogram här. Hur tror herr Forssell, att det då skulle löna sig att producera smör? Naturligtvis vore det inte nödvändigt för att vi i Stockholm skulle få köpa smör att här i landet producera något till avsalu, när vi ändå kunde köpa det. Beträffande brödsäden är det ju notoriskt, att den inte kan produceras här till pris som säkerställer brödsädesodlingen, om icke den odlingen får skydd. Det utav en kompakt borgerlig majoritet upprätthållna tullskyddet för brödsädesodlingen är ju ett utomordentligt gott bevis därför.

Så kom herr Forssell till sist med det påståendet, att vi kunna få socker av trä. Varför har inte detta utmärkta socker kommit i marknaden? Jag tror, att det kan bli mycket, mycket lättare att resonera med sockerbetsodlarna och sockerbolaget, när man en gång kan förvandla Norrlands furor till socker. Herr Forssell säger, att det är tekniskt möjligt, men om priset på detta socker vore så underbart som herr Forssell säger, varför få vi då inte se resultatet av dessa tekniska undersökningar i form av ett lika fint och vackert socker som det vi nu ha? Det finns, såvitt jag vet, absolut inte något förbud såsom då det gäller tillverkning av brännvin o. dyl. mot tillverkning av socker i detta land, och jag rekommenderar åt herr Forssell att såsom en praktisk demonstration till sina i dag framlagda ekonomisk-politiska teorier se till, att vi nästa år kunna få köpa lite gott furusocker!

Herr Nilsson, Johan, i Kristianstad: Herr talman! Jag skulle endast vilja säga det, att då herr Forssell riktade en anmärkning emot mig för att jag påstod, att han hade den inriktningen, att i sockerindustrien investerat kapital skulle förintas, är det visserligen sant, att han inte direkt sade detta, men det är väl en självfallen sak, och det kan väl vem som helst räkna ut, att detta kapital förintas, om man inte sörjer för att det bevaras. Det måste ju gå sin undergång till mötes, ifall den ekonomiska avvägningen blir sådan, att det inte kan hållas vid sitt värde.

Herr Forssell talade också om att sockerbolaget för några år sedan hade delat ut åtskilliga miljoner kronor till sina aktieägare. Jag förmodar, att herr Forssell syftade på den återbäring, som gjordes av sockerbolaget på grund av att det under kristiden, då sockerbolaget hade till uppgift att sörja för hela landets sockerhushållning, och med de ofantligt höga pris som vi då hade, krävdes ett mycket stort kapital för att administrera allt detta. Prisläget krävde då också ett mycket större rörelsekapital. När vi sedan kommo till en helt annan prisnivå, var icke ett så stort kapital erforderligt för det ändamålet, och därför vidtogs anordningen med återbäring, eftersom det givetvis behövdes mindre belopp till förräntning av det investerade kapitalet, då det samtidigt gjorts högst betydande avskrivningar på de anläggningar, som befinna sig i sockerbolagets ägo.

Vad sedan beträffar priset och beskattningen är det ju sant, att vi för närvarande icke hava någon beskattning av sockret här i landet. Men det ha vi haft. Ifall vi emellertid inte kunna hålla våra näringar i gång och därmed inte kunna bereda arbete åt vårt folk, kunna vi, som erfarenheten visat, inte låta det gå vind för våg utan få lov att på annat sätt sörja för att kunna hålla levnadsstandarden någorlunda uppe. Därför får det lov att anskaffas pengar. Kunna vi inte hålla hela denna näring, sockerbetsodlingen och sockerindustrien, i gång, är det mycket troligt, att det såsom ersättning därför kräves ett mycket stort kapital, för vars anskaffande vi kanhända få tillgripa en högst väsentlig beskattning även på socker, och då skulle sockret antagligen bli betydligt dyrare än det för närvarande är. Man kan ju säga att vi på många områden kunna få köpa varor billigare utifrån och detta icke minst då det gäller jord-

Ang. åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande. (Forts.) brukets produkter. Den saken ha vi emellertid diskuterat så ofantligt många gånger, att det torde vara mycket litet givande att draga upp det spörsmålet här igen. Vi ha i alla fall, synes det mig, kommit till den slutsatsen, att det är nödvändigt för oss att avväga förhållandena här så, att vi kunna hålla vårt arbete och vår odling i gång och framför allt vara självförsörjande, icke minst då det gäller livmedelsområdet. Jag kan ju kanske ännu en gång erinra om att det under kristiden under några år rådde sådana förhållanden, att, om vi då här i landet hade fått betala samma pris för socker som man i våra grannländer Finland och Norge fick göra, skulle vi på endast tre, fyra år ha fått offra över 300 miljoner kronor därpå. Detta sparade vi in, emedan vi voro självförsörjande på det området. Detsamma är förhållandet på många andra områden.

Det är klart, att om man inte vill taga hänsyn till någonting, vare sig produkter eller arbetskraft, utan köper där man får köpa billigast och går in för att man skall taga det lägsta anbudet, varifrån man än får det, kan man importera allting. Man kan importera produkter och kanske man till och med skulle kunna få professorer billigare utifrån än man får dem här hemma. Jag tror, att det är ett ohållbart argument.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i det under behandling varande betänkandet hemställt; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Herr statsrådet *Möller* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 35, med förslag till lag om arbetstiden vid automatisk tillverkning av fönsterglas m. m.

Anmäldes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 53, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till sockerbetsodlingens uppehållande.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i betänkande nr 11 bifölles även av andra kammaren.

Herr talmannen infann sig och övertog ledningen av kammarens förhandlingar.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 2, i anledning av väckt motion om åtgärder för ett snabbare tillhandahållande av de tryckta stenogrammen från första kammarens debatter. *Om snabbare publicering av kammarens protokoll.*

Med föranledande av en av herr *Sigfrid Hansson* inom första kammaren väckt motion, nr 296, hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att första kammaren ville besluta att åt fullmäktige i riksgäldskontoret uppdraga att efter samråd med kanslideputerade och kammarens kanslipersonal verkställa utredning om i vad mån ökad skyndsamhet i publicerandet av kammarens protokoll skulle kunna ernås samt för kammaren framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde giva anledning.

Herr *Lindhagen*: Jag har ingen erfarenhet av »det stora» behovet av att referaten skyndsammare publiceras. Pressen refererar ju anförandena samma

Om snabbare publicering av kammarens protokoll. (Forts.)
 dag som de äro hållna eller dagen därpå, och den lär inte i gemen komma med ytterligare vidlyftigare referat av förhandlingarna, även om protokollens tryckning påskyndas aldrig så mycket. För framtida forskningar behöver något ytterligare påskyndande, än som redan skett, icke heller äga rum. Det skulle väl vara i enstaka undantagsfall, föreställer jag mig, som det kunde behövas. Dessa undantagsfall måste dock först specificeras och bedömas, innan tempot till olägenhet för riksdagens administration och för talarna ytterligare forceras.

Vid den nu ifrågasatta »utredningen» bör ock tagas hänsyn till den olika skicklighet, som stenograferna besitta av skilda mänskliga förhållanden, och till den olika hastighet, varmed talarna yttra sig. Det blir ett stort besvär att gå igenom ett referat, där ord eller meningar äro överhoppade och än värre blir det när dessa luckor godtyckligt ersatts med annat. Det är ett lidande, och jag har hört många andra säga detsamma. För övrigt ha riksdagsmän även annat att göra än att rätta referat och under alla förhållanden att kunna bums stå till hands därmed. Det bör således anskaffas stenografer, som verka lika bra som en voteringsmaskin. Detta är förmodligen ogörligt. Enligt min erfarenhet har stått oss till buds högst två stenografer med den förbluffande förmågan att kunna ordagrant återgiva det som blivit sagt.

Utredningen bör vidare ej glömma bort en elektrisk apparat, som heter Edifon och som lär ordagrant upptaga vad talare faktiskt sagt. Då komma alla hans ord med åtminstone och det återstår då för honom att blott tillhyfsa sitt eget anförande, vilket ock kan bli besvärligt nog och även det kräva sin tid. Den apparaten har provats hos stadsfullmäktige i Stockholm och i norska stortinget, och man lär icke egentligen haft något emot den. Den har emellertid ännu inte kommit till användning, förmodligen delvis på grund av vår allmänna konservatism och måhända därför att en del stenografer med avsevärd tjänstgöringstid då måste pensioneras. Edifonen lär dock erfordra en del anställda stenografbiträden, som justera in i sitt sammanhang den råmaterias, som flyter ut ur apparaten.

Herr talman! Jag har intet yrkande att göra med tillägg dock av en önskan att förenämnda erinringar beaktas vid utredningen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Om avskaffande av uppresningsförfarandet vid voteringar inom riksdagens kamrar.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 4, i anledning av väckt motion om upphävande av bestämmelsen om uppresning vid voteringar inom riksdagens kamrar.

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 7, av herr *Lindhagen*, hade hemställts, 1) att i de reglementariska föreskrifterna för riksdagen måtte uteslutas bestämmelsen, att omröstning skulle börjas med uppstigning, och sålunda varje votering ske med tillitande endast av den elektriska apparaten; 2) att alla fyra siffrorna i omröstningstavlans tillkännagivande och således även de frånvarandes antal skulle protokollföras.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herr *Reuterskiöld* som, med instämmande av herr *Källman*, anförde:

Om avskaffande av uppresningsförfarandet vid voteringar inom riksdagens kamrar. (Forts.)

»Uppresningsförfarandet bibehölls vid införandet av den elektriska voteringsapparaten huvudsakligast för att icke hindra godtagandet av förslaget om sådan apparats användande; något sakskaäl för bibehållandet fanns däremot icke, då man knappast kan som sakskaäl anse, att genom uppresningen skenet av öppen omröstning bättre bevarades. Då tiden ännu icke kan anses mogen för den dyrbara elektriska voteringsapparats avskaffande, har jag ansett ett bifall till motionen vara en ofrånkomlig konsekvens av apparats bibehållande, och därför inom utskottet yrkat, att förslag skulle framläggas i detta syfte till ändring av de Reglementariska föreskrifterna, men då ett sådant textförslag icke kan reservationsvis framföras till antagande i kamrarna, har jag saknat anledning utarbета ett sådant.»

Herr Lindhagen: Förr, när det förekom hemlig omröstning, kommo alltid omröstningssiffrorna till protokollet. Det hade också betydelse för eftervärlden för att kunna sluta sig till, i vad mån olika åsikter i riksdagen omfattats med intresse eller bekämpats. På så sätt blev omröstningen även i viss mån friare. Man kan säga, att den offentliga omröstningen, som ju borde vara att föredraga, även enligt min mening, dock medförde en viss tvångsvotering. De olika partiernas uppsyningsmän kunde nu hålla reda på att man inte röstade alltför ofta emot »partiet», representerat i detta fall av vederbörande partiers representanter i utskottet. Det bekanta utskottsväldet alltså.

Jag har en erfarenhet av detta, särskilt i utrikespolitiska frågor, ty i sådana frågor exempelvis den vi hade uppe häromdagen om nationaliteternas självbestämningssrätt där fick jag bara en röst med mig. Under den hemliga omröstningen fick man i slika ärenden nästan alltid en 20 till 30 röster med sig. Sedan det blev öppen omröstning, försvann hela detta medhåll och detta till och med i en fråga, som den nyssnämnda, ehuru riksdagen i det närmaste enhälligt år 1921 hos Kungl. Maj:t begärt att denna grundsats skulle föras ut i världen. Då gick det för sig, men nu, år 1936, står motionären ensam, utan att utskottet ens anför något skäl för avslag. Det säger bara, att man inte bör komma med sådana där »idémotioner» utan att det skall vara »praktisk politik». Det var praktisk politik 1920 och 1921 i de skandinaviska parlamentariska kretsarna, men år 1936 anses samma sak, ehuru världen ju nu är i brand just på grund av antydda missförhållanden icke längre som praktisk politik.

Detta visar uppenbart, att parlamentarismen ändrat karaktär på något sätt säkerligen icke till det bättre.

Nu är det emellertid så, att vi år 1925 fingo öppen omröstning, och den har, som sagt, både en ljus sida och en skuggsida i sin tillämpning. Man säger, att en man bör stå för sitt ord, men det leder också till tvångsanslutning, där en man inte får rösta som han tycker utan rent av tvingas att rösta mot bättre vetande. Vid val har författningen just av den anledningen bibehållit sluten omröstning.

Med den öppna omröstningen infördes även ett nytt institut, eller avgörande genom uppresning utan räkning av rösterna eller av dem som »avstått» från att rösta genom att sitta vid båda resningarna. Det är ett system, som passar ganska bra för föreningsväsendet, men för en riksförsamling, som skall besluta i landets högviktiga frågor och står redovisningsskyldig inför framtiden, innefattar den konturlösa uppresningen det lumpnaste och mest missvisande sätt att votera som kan införas. Man får inte veta någonting i protokollet om det exakta styrkeförhållandet och det resultat, som skall framgå av omröstningen, förflyktigas nästan omedelbart för tid och evighet; om en leda-

Om avskaffande av uppresningsförfarandet vid voteringar inom riksdagens kamrar. (Forts.)

mot får nära majoritet för sitt förslag och det bara skiljer på en röst, står det att hans förslag förkastats »med övervägande majoritet». Har han bara fått en enda röst, står det också, att hans förslag har förkastats »med övervägande majoritet». Det är ju en ren lumphög i protokollet, som på detta sätt infördes, och den är kammaren inte, såsom mängen tagit för givet, beredd att avskaffa nu.

Man kan ju inte heller i framtiden bedöma olika ideriktningars och »praktiska» riktningars styrkeförhållanden i riksdagen. Utskottet säger att uppresningsförfarandet är förenat med stora fördelar. Ja, det är att det går på lösa boliner, att det bara är skräp och att det därför också är bekvämt. Men det går precis lika fort och dessutom anständigt till med den elektriska omröstningen. Genom den får man till protokollet alla ja, alla nej och alla som avstå och alla som äro frånvarande. Då kan eftervärlden draga sina slutsatser. Vi ha också själva intresse av att se dessa siffror. Det lyser ju upp i kamrarna, när det flammnar till på dessa voteringstavlur, och vi tycka alla, att det är kolossalt intressant att få se alla fyra siffrorna på tavlan och äro glada över att de även komma till protokollet i stället för en lumpomröstning såsom regel.

Visserligen kan en ledamot begära votering i alla fall för att få de fyra siffrorna klargjorda till protokollet på lika kort tid som förut. Men då inställer sig det moraliska trycket mumlet från majoriteten eller ointresserade att icke begära votering för att inte »upptaga kammarens dyrbara tid», som verkar avhållande. Jag försökte modigt i fjol en sådan votering, där jag vid uppresning var ensam i den uppfattningen, att man inte bara skall syssla med militärordningar utan också samtidigt lägga sig vinn om det, som kan befria oss från dem. Jag begärde i alla fall en elektrisk omröstning. Ingen mindre än ett statsråd rusade upp till mig och gav mig en oerhörd uppsträckning för att jag vågade begära det. Men det framkallade i alla fall, att det nu står i protokollet, inte att det var övervägande majoritet för, utan att det bara var en röst för, och det är ganska intressant för eftervärlden att veta. Dessutom fick man fram sju tevsamma. En bondeförbundare, fem socialdemokrater och en kommunist röstade nämligen »avstår». Jag har hört många även tekniska auktoriteter på området säga: Det är ju ett spektakel, att man inte kan få begära omröstning här i riksdagen och verkligen draga nytta på ett förnuftigt sätt av den nya inrättningen, som går lika fort men är oändligt mycket effektivare, ärligare och mera upplysande än den slumpvisa uppresningen! Men konstitutionsutskottet vakar över traditionen även om den är dålig och det talar om att förfarandet anknyter till äldre ordning och att det är så lättvindigt, ehuru den elektriska omröstningen också är lika snabb, men dessutom exakt och förnuftig.

Till utskottets utlåtande är fogad en reservation av utskottets ordförande och herr Källman. De säga — min ståndpunkt — att konsekvensen av införandet av den elektriska voteringsapparaten är, att uppresningsförfarandet avskaffas. Nu tycks emellertid Reuterskiöld dessutom längta tillbaka till omröstning efter upprop eller den hemliga omröstningen, men det ha vi inte att göra med nu.

De båda reservanterna ha sålunda velat bifalla motionen men kunna det inte. »Då ett sådant textförslag», säga de, som skulle erfordras för att få till stånd en ändring av de reglementariska föreskrifterna, »icke kan reservationsvis framföras till antagande i kamrarna», ha de saknat anledning utarbета ett sådant. Motionären har precis sagt, vad det är fråga om, d. v. s. att avskaffa uppresningen rätt och slätt, och då har också innehållet i den tillämnade för-

Om avskaffande av uppsyningsförfarandet vid voteringar inom riksdagens kamrar. (Forts.)

fattningsändringen fullständigt tillkännagivits. Ett utarbetande av ändringens ordalag genom deras införande i själva texten i § 11 av reglementariska föreskrifter för riksdagen faller inom motionens ram. Konstitutionsutskottets ordförande bör inte införa den nya slags praxis här, att nu reservanter inte ens kunna få taga fasta på en i laga ordning väckt motion och yrka bifall till de förslag, som där finnas.

I det följande utskottsbetänkandet, nr 5, på föredragningslistan, har däremot Reuterskiöld just formulerat författningsförslag i enlighet med ett av en motionär väckt förslag, som av denne icke utformats. Det står i utlåtandet nr 5 på sid. 5. Jag frågade Reuterskiöld angående denna inkonsekvens och då svarade han: »Ja, det senare var ju så lätt att utforma i betänkandet nr 5, det var bara tre ord, som behövde införas. Men det är också mycket lätt att införa mitt förslag i § 11 av riksdagens reglementariska föreskrifter. Det hänger emellertid här inte på lättheten utan på vad man är berättigad att få proposition på i riksdagen eller inte. Bakom denna reservation vilar en ny fara för inskränkning i riksdagens och parlamentets rättigheter. Konstitutionsutskottets ordförande har emellertid ändrat ståndpunkt i utlåtandena nr 5 och 6. I det sistnämnda säger han mycket riktigt, att ett förslag för landsbygden bör också utsträckas till städerna, och då det icke föreligger någon motion om städerna, är han förhindrad att såsom reservant göra ett yrkande i den riktningen. Således slå båda de tvenne efterföljande utlåtandena ihjäl Reuterskiölds invändning i konstitutionsutskottets utlåtande nr 4.

Ifall kammaren är för att något här bör göras, kunde man ju begära återremiss av ärendet, så att utskottet finge tillfälle att formulera textförslag. Jag har emellertid med lätthet gjort en sådan formulering. Den kan inte skrivas på mer än ett sätt, och därigenom har jag fått tillfälle att införa andra punkten i motionen, som utskottet inte har ägnat någon uppmärksamhet åt. Det har nämligen hemställts »att alla fyra siffrorna i omröstningstavlans tillkännagivande och således även de frånvarandes antal skola protokollföras». Jag skall be att få läsa upp och yrka bifall till följande ändring i § 11 av reglementariska föreskrifter för riksdagen. Sekreteraren har sett detta yrkande och Reuterskiöld har också sett det och tycker att det är riktigt formulerat. Jag yrkar sålunda att § 11 första momentet skall stå kvar oförändrat, att andra momentet utgår helt och hållet samt att tredje momentet erhåller följande förändrade lydelse:

»2:o. Omröstning sker medelst omröstningsapparat eller, där denna ej kan begagnas, medelst namnupprop. — Efter varje omröstning skall till protokollet antecknas omröstningsapparatens upplysningar om antalen 'ja', 'nej', 'avstår' och 'frånvarande'. Om vid den slutliga voteringen i visst ärende sist vid voteringspropositionens godkännande begäran därom framställes av minst $\frac{1}{10}$ av kammarens ledamöter, skall i det tryckta protokollet jämväl antecknas, huru varje ledamot röstat.»

I följd av denna ändring, komma momenten 4 och 5 att erhålla numren 3 och 4.

Jag yrkar således, herr talman, att kammaren ville i anledning av min motion antaga den av mig nu föreslagna förändrade lydelsen i § 11 av reglementariska föreskrifter för riksdagen.

Herr **Källman**: Herr talman! Det är endast två reservanter, som tillkännagivit sin anslutning till motionärens hemställan under första punkten, men inom utskottet har det dock varit flera, nämligen sex, som biträtt samma uppfattning. Med 14 röster mot 6 har nämligen konstitutionsutskottet avstyrkt

Om avskaffande av upprensingsförfarandet vid voteringar inom riksdagens kamrar. (Forts.)

motionen helt och hållet. Det är således en minoritet, som inte är så alldeles betydelselös, när man betänker, att antalet ledamöter i konstitutionsutskottet är 20.

Utän tvivel innebär ett bifall till motionärens förslag ett litet bidrag till att påskynda arbetet i kamrarna. Upprensning jämte omröstning med den elektriska apparaten bli ju parallella omröstningar, av vilka den ena är överflödig, och då helt naturligt upprensningen, emedan den elektriska voteringen alltid skall förekomma i de fall, då det är tveksamt, hur omröstningen utfallit vid upprensingsförfarandet. Det är klart, att om man skall avskaffa en av dessa metoder, bör upprensingsförfarandet försvinna.

Det har blott anförts ett enda skäl inom utskottet, såvitt jag kunnat höra, som har utgjort den verkliga motiveringen för ett fullständigt avslag på motionen, och det har formulerats så, att upprensingsförfarandet ger ledning för röstningen åt dem, som vid voteringen komma in i kammaren från t. ex. klubbrummen. Det kan ju vara riktigt, att upprensingsförfarandet kan vara till ledning för en och annan i hans röstning, då han inte haft tillfälle att vara med om överläggningen eller ärendets föredragning i kammaren. Då frågar jag emellertid: brukar man inte mycket lätt av en, som man har förtroende till, kunna få reda på, huruvida man skall rösta ja eller nej? Säkerligen måste herrarna ge mig rätt i att det möter inga svårigheter, och för denna sak erfordras således intet någon omröstning medelst upprensning.

I det sammanhanget ville jag gärna säga något om, varför en del riksdagsmän ibland komma in i kammaren först vid själva voteringen. Jag har ofta ställts inför den frågan här och var i landet: »Varför sitta inte alla riksdagsmän vid plenum ständigt inne i sina bänkar? Varför gå de ut emellanåt?» Allmänheten kan naturligtvis inte på samma sätt som vi förstå, varför en ledamot emellanåt måste lämna sin bänk i kammaren. Det finns åtskilligt för honom att göra i skrivrummen, det kan vara telefonmeddelanden, som kalla ut honom från kammaren, och för övrigt äro en del diskussioner så pass långa och så pass tråkiga, att åtskilliga ledamöter anse sig kunna använda sin tid bättre genom att sitta och arbeta i något av rummen utanför själva kammaren. Det kan ur synpunkten av riksdagsmannauppsdragets riktiga fullgörande ibland innebära en förtjänst, att riksdagsmannen inte sitter i sin bänk under långa tråkiga debatter. Han riktar sig själv i sitt arbete mera genom att exempelvis sitta och läsa en proposition eller ett utskottsutlåtande. Då jag ofta, som sagt, har mött denna fråga, varför inte ledamöterna alltid under plenum äro tillstädes i kamrarna, ville jag begagna detta tillfälle för att säga något därom.

Nu tillhör jag dem, som tycka, att det dubbla omröstningsförfarandet — upprensning och elektrisk votering — är onödigt. Det räcker med ett. Jag har kommit till den uppfattningen, att upprensningen är onödig. Jag tillhörde dem, som i fjol röstade mot den elektriska voteringens införande, emedan jag är vän av den öppna omröstningen, en verkligt öppen omröstning. Nu inträffar emellertid, om inte elektrisk votering äger rum, att man inte får veta, hur riksdagsmännen ha röstat, och det instämmer jag med herr Lindhagen i, att det tillhör den öppna omröstningens princip, att man kan få avläsa resultatet på något sätt och i någon form.

Nu har herr Lindhagen framlagt ett förslag till ändring av de reglementariska föreskrifterna i överensstämmelse med motionen. Det framgår redan av förslaget, att det inte utan vidare går att bifalla det, ty om man inte bibehåller upprensingsförfarandet och apparaten skulle strejka, hur skall man då förfara? Men bör överväga vad som skall göras i dylika fall, då apparaten inte fungerar, men det har icke fått rum i herr Lindhagens lagtextförslag.

Om avskaffande av uppresningsförfarandet vid voteringar inom riksdagens kamrar. (Forts.)

Vidare vill jag inte vara med om att bifalla andra punkten i motionen. Den tycker jag är överflödig. Det är tillräckligt att bifalla motionärens förslag i dess första del. Jag skulle givetvis inte ha det minsta emot en återremiss, ifall det finns tillräckligt intresse för den saken, men det tror jag knappast. För den skull och då inte efter min uppfattning reservanter kunna utarbeta lagtextförslag, för vilket ändamål för övrigt initiativrätt fordras, måste jag avstå från att göra något yrkande.

Häri instämde herr *Reuterskiöld*.

Herr Strömberg: Det skulle kanske vara tillräckligt att endast yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan i denna fråga. Jag vill emellertid begagna tillfället att säga ett par ord med anledning av de två sista ärade talarnas synpunkter.

Herr Lindhagens storartade iver måste man ju beundra. Han ställer denna i och för sig oväsentliga fråga bakom sitt eget lidandes historia och skildrar, hur det var på ett helt annat sätt på den tiden, då den slutna omröstningen gällde här i riksdagen. På den tiden kunde herr Lindhagen, sade han, få med sig ett 20-tal eller 30-tal röster. Nu står han däremot ganska isolerad. Jag fick den känslan, när herr Lindhagen höll sitt anförande, att kontentan av det hela var, att man skulle återinföra den slutna omröstningen och slopa såväl den här elektriska apparaten som också uppresningsförfarandet.

Herr Lindhagen är ju en mästare att kunna skildra saker och ting. Det blir litet poesi över annars rätt prosaiska saker. Han skriver i sin motion (det kan vara värt att detta kommer in i protokollet), att denna apparat »skänker till och med en viss poetisk fläkt» och fortsätter sedan: »Först avslöjas en stjärnrymd, där var och en har sin blinkande stjärna, som vinkar ned till oss på vår ödsliga stig. Var och en vet var hans plats är på detta firmament, och man kan redan då i någon mån få en föreställning om, hur det personligen röstas i omgivningarna.» Det är ingen, som tvivlar på att herr Lindhagen har stort intresse både för hur han själv röstar och hur andra rösta. Jag tror också, att han har intresse av att detta skall bevaras till eftervärlden, men jag tillåter mig tvivla på att eftervärlden kommer att bli så värst intresserad av hur en enskild riksdagsman röstat i den ena eller andra frågan. Den är intresserad av vilka beslut, som fattats i kammaren och vad dessa beslut innebära. Jag tror således, att herr Lindhagen i denna som i en hel del andra saker åtskilligt förstorar.

Det var emellertid intressant, att herr Lindhagen så hastigt vänt sina sympatier mot denna elektriska apparat. För två år sedan stodo herr Lindhagen och jag på samma linje, och herr Lindhagen förmenade då och det med skärpa, att det här skulle bara bli en inregistrering av ett nummer — det rent personliga skulle försvinna genom denna omröstningsapparat. Nu är herr Lindhagen så förtjust i den här apparaten, att han vill, att även den metod, som vi alla från första stund, den kom till här i riksdagen, funnit vara mycket ändamålsenlig, nämligen uppresningsförfarandet, skall slopas. Jag kan för min del inte se, att det föreligger några sakliga skäl härför. Det är, som utskottet säger, att i ett flertal smärre frågor är detta förfarande både ändamålsenligt och praktiskt på alla sätt. Vad skulle det taga vägen, om vi göra det tankeexperimentet, att den elektriska voteringsapparaten inte fungerar vid något visst tillfälle, som t. ex. hände vid början av riksdagen i år. Vi antaga, att herr Lindhagen får sin önskan igenom och uppresningsförfarandet försvinner. Vi ha så ett långt nattligt plenum, där herr Lindhagen har uppe till behandling en

Om avskaffande av upprensingsförfarandet vid voteringar inom riksdagens kamrar. (Forts.)

lång rad av sina framställningar. Herr Lindhagen är ju känd för att begära votering i alla sina frågor och skulle säkerligen inte draga sig för att göra detta, även om voteringsmaskinen inte skulle fungera. Då skulle vi en sådan natt få namnupprop i alla herr Lindhagens voteringar, och det skulle bli ett slösande med tid, som säkerligen skulle ställa tålmodet hos kammarens ledamöter hårt på prov.

När den elektriska voteringsapparaten infördes på sin tid, åberopade dess anhängare de erfarenheter, som man hade om densamma från vårt närmaste grannland i öster, Finland. Där hade man nämligen goda erfarenheter av denna elektriska anordning, men det är att märka, att där fanns då och finns ännu också upprensingsförfarandet såsom ett mellanstadium, såsom ett ändamålsenligt medel att i smärre frågor kunna snabbt och bra komma ifrån votering. Jag tror således, att det skäl, som då anfördes för upprensingsförfarandet, gäller också nu.

Det är inte alls, som herr Lindhagen säger i sin motion, att det var oavsiktligt, som upprensingsförfarandet bibehölls. Nej, det var fullt avsiktligt.

Med dessa skäl, herr talman, — det kan räcka med dem — ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan. Jag skall kanske tillägga, att herr Lindhagen har fel, då han påstår att konstitutionsutskottet inte har yttrat sig beträffande den andra delen av hans motion. Det ha vi gjort genom att vi efter att ha framlagt våra synpunkter på frågan uttala, att »utskottet avstyrker därför bifall till förslaget härom och i följd därav även till vad i motionen i övrigt föreslagits». Således har utskottet tagit ståndpunkt till båda delarna av herr Lindhagens motion.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Jag har ju redan sagt, som den siste talaren gjorde, att upprensingsförfarandet är bekvämt, men det andra förfarandet är lika bekvämt och dessutom anständigt i sina resultat och sin effektivitet. Det svarade icke den siste talaren någonting på.

Om man i Finland ej tagit itu med något eventuellt missförhållande, det är väl ej någon anledning för oss att inte förbättra vårt förfarande.

Vidare anmärktes på att jag skulle hava sagt, att bibehållandet av upprensningen var oöverlagt. Det var visst inte oöverlagt utan avsiktligt, sade den siste talaren. Ja, visst var det avsiktligt, men avsikten var oöverlagd, vi tänkte inte på att det var ett överflödigt och tillika tarvligt system att i en riksförsamling till protokollet bevara och beskriva avgöranden på sådant sätt, som nu sker.

Nu är det fråga om det här förslaget. I andra kammaren har också yrkats bifall till motionen, men yrkandet kunde inte upptagas, därför att det inte fanns någon lagtext, som framfördes. Denna lagtext har nu av mig framlagts. Den är riktig. Det har ock vitsordats av dem, som äro närmast till hands att granska dessa saker. Lagtexten kan inte skrivas mer än på ett sätt.

Jag vill erinra Källman och den siste talaren, att det är bibehållet i det här förslaget, att omröstning sker »medelst omröstningsapparat eller, där denna ej kan begagnas, medelst namnupprop». Där är den nu gällande ordalydelsen bibehållen. Det skulle kunna inträffa, att apparaten någon gång är sönder, och för att då få ett annat omröstningssätt för dessa undantagsfall, tycka ni att det bör under hela riksdagen onödigtvis röstas två gånger i de regelbundna fallen. Är det någon tidsbesparing?

Sedan sade den siste talaren, att om jag hade en lång rad anföranden under ett nattplenum och jag skulle begära votering, så måste den ske, om den elekt-

Om avskaffande av upprensingsförfarandet vid voteringar inom riksdagens kamrar. (Forts.)

riska apparaten vore sönder, medelst namnupprop. Det vore väl inte större skada, än som skedde under den hemliga omröstningen. Då ropades man upp för att avlämna sina sedlar, och det tog precis lika lång tid, men då fick man på samma gång veta i protokollet hur många röster, som voro för och emot; men antalet, som avstod, kom ej heller då tillsynes. Men om det här går igenom och man får se styrkeförhållandet genast, förlorar nog Lindhagen också intresset för att begära ytterligare votering. Då tjänar det ingenting till, ty man har fått veta precis, hur det ligger till. Detta omröstningssystem har ju även lockat fram dem, som avstå, och kanske även några, som inte vilja synas vid upprensingsförfarandet eller som händelsevis kommit in i kammaren efteråt.

Strömberg tillät sig för effektens skull inkasta oriktiga uppgifter. Jag begär icke alls votering vid varje förslag i en serie av »idémotioner» utan oftast endast för ett fall. Talaren borde erinrat sig i lördags, att det också skedde endast i ett fall och att motionären lät det få bero med upprensningen. Jag motionerar aldrig om annat än som enligt min uppfattning bör »gå igenom» och i varje fall uppenbarligen en gång kommer att göra det. Det bör i sådana fall icke få falskeligen stå i protokollet så vagt, att saken till synes kanske kommit i minoriteten med bara en eller ett par rösters skillnad. När saken stötts exempelvis av endast en röst bör detta också stå i protokollet, så att man framdeles rätteligen får veta, hur långt parlamentarismen hunnit på den tiden.

Jag ber således att få yrka bifall till det förslag, jag framlagt.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att i avseende på det nu förevarande utlåtandet yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Lindhagen*, att riksdagen skulle besluta, att i § 11 i reglementariska föreskrifter för riksdagen skulle vidtagas följande ändringar, nämligen

att 2 mom. utginge,

att 3 mom. erhöles följande förändrade lydelse:

»2:o. Omröstning sker medelst omröstningsapparat eller, där denna ej kan begagnas, medelst namnupprop.

Efter varje omröstning skall till protokollet antecknas omröstningsapparatens upplysningar om antalen 'ja', 'nej', 'avstår' och 'frånvarande'. Om vid den slutliga voteringen i visst ärende sist vid voteringspropositionens godkännande begäran därom framställles av minst $\frac{1}{10}$ av kammarens ledamöter, skall i det tryckta protokollet jämväl antecknas, huru varje ledamot röstat.»

samt att 4 och 5 mom. erhöles ordningsnumren 3 och 4.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner jämlikt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övertvägande ja besvarad.

Herr *Lindhagen* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Lindhagens under överläggningen gjorda yrkande.

Om avskaffande av upprensingsförfarandet vid voteringar inom riksdagens kamrar. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Herr *Lindhagen* begärde rösträkning.

Med anledning härav företogs till en början votering medelst omröstningsapparat. Då emellertid därvid befanns att fel uppkommit å omröstningsapparaten, så att voteringens resultat icke kunde avläsas, verkställdes votering medelst namnupprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 85;

Nej — 13.

Därjämte hade 9 ledamöter förklarat sig avstå från att rösta.

Herr *Lindhagen* erhöll på begäran ordet och anförde: Nu ha vi fått ett skolexempel. När omröstningen skulle börja, var stjärnhimmeln, när skynket drogs bort, släckt. Sedan tryckte vi på de olika knapparna, som visade ungefär lika många röda och gröna lampor, och man visste inte vad som var majoritet. Nu vid den öppna omröstningen har man fått veta, att den där bekväma uppstigningen i alla fall inte alls motsvarar ett någorlunda vederhäftigt — — —

Herr *talmannen* lät nu klubban falla och yttrade: Jag ber få påpeka för herr *Lindhagen*, att överläggningen i ämnet är avslutad.

Herr *Lindhagen*: Då, herr talman, får jag väl skriva en motion om det här experimentet nästa år.

Om förbud för landshövding att delta i riksdagens utskott m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 5, i anledning av väckt motion om införande i riksdagsordningen av förbud för landshövding att delta i riksdagens utskott eller i val till dylikt utskott.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 288, av herr *Bengtsson* i Kullen, hade hemställts, att riksdagen för sin del måtte besluta om sådan ändring i riksdagsordningen, att landshövdingar i fråga om rätt att delta i riksdagens utskott eller i val till dylikt utskott jämställdes med justitieråd och regeringsråd.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av, utom annan, herr *Reuterskiöld*, som, med instämmande av herr *Källman*, på anförda skäl yrkat motionens tillstyrkande och i följd härav hemställt om följande ändring av riksdagsordningen § 37 mom. 6 första punkten:

(Nuvarande lydelse:)

Ej må statsrådsledamot, justitieråd eller regeringsråd i utskott eller val till utskott delta.

(Föreslagen lydelse:)

Ej må statsrådsledamot, justitieråd eller regeringsråd, *ej heller landshövding* i utskott eller val till utskott delta.

Om förbud för landshövding att deltaga i riksdagens utskott m. m. (Forts.)

Herr Källman: Jag tycker inte om, att motioner av detta slag återkomma till riksdagen varje år. Då emellertid frågan har återkommit och jag tillhör utskottet och är skyldig att taga ställning till densamma, måste jag följa min övertygelse och yrka bifall till det framlagda förslaget.

Motionären har emellertid begränsat sin motion till att nu allenast omfatta, att de förtroendeämbetsmän, som det här är fråga om, visserligen må kunna tillhöra riksdagen, men icke ha rätt att deltaga i riksdagens utskott. I den reservation, som är avgiven av konstitutionsutskottets ordförande och uti vilken jag instämt, erinras i korthet om att »landshövding intager i vårt förvaltnings-system en särställning, som icke tillkommer annan ämbetsman». Han har att bevara Kungl. Maj:ts och statens auktoritet såsom högsta samhällsmakt, och detta borde förhindra honom att bliva partiman i riksdagen, vilket dock med proportionellt vals-system icke gärna kan förhindras. Det framhålles längre fram i reservationen, att därest nu landshövding tillhör riksdagen, borde emellertid Kungl. Maj:tt föreskriva, att han under riksdagstiden erhåller personlig vikarie. Ingen lär väl kunna bestrida, att vad som sålunda framhållits är riktigt.

När emellertid en fråga så där relativt omotiverat ständigt återkommer till riksdagen, mister den mer eller mindre sin aktualitet. Vid konstitutionsutskottets behandling av denna sak fann man också, att antalet reservanter hade minskats jämfört med de senaste åren. Vid utskottsvoteringen i år var det nämligen endast 4, som röstade för motionen, under det att 16 röstade emot densamma.

Nu har emellertid konstitutionsutskottets ordförande i sin reservation formulerat en lagtext, som bör kunna godtagas, och därför tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till reservationen.

Herr Björkman, Gustaf Adolf: Herr talman! Jag skall be att, fastän jag skall tala för utskottet, få instämma med herr Källman, dock endast i fördömandet av att motioner sådana som denna återkomma ständigt utan att något nytt sakskaäl tillkommit. Här hänvisar motionären i splendid isolation till vad han har sagt vid föregående tillfällen och till vad som därvid har förekommit. Det kan väl dock icke begäras, att vi på en enda persons ideliga återkommande med en fråga skola besvara oss med att se efter vad han sagt förut.

Denna fråga har förekommit vid åtskilliga tillfällen i olika former. I dag föreligger den i en något mera avgränsad form. Emellertid hördes på den siste ärade talaren, att vad som innerst inne ligger i motionen är, att man skall avskära landshövding från att överhuvud taget tillhöra riksdagen. Alla de skäl, som framförts däremot förut, och som gjort att detta icke har vunnit riksdagens godkännande, behöver jag icke upprepa, som t. ex. att det främst är valmännens sak att här bestämma, vilken de vill ha till riksdagsman, att det bleve en inskränkning för några vissa, som skulle anses såsom mindre kvalificerade för ett uppdrag, och att detta är en omdömesfråga i allmänhet för valmännen, för kandidaten och, varför icke, för hans förmän. Att emellertid — och det är frågan nu — låta en person sitta i riksdagen på grund av sakkunskap, som vunnit erkännande bland valmännen, men inte fullt få utnyttja denna sakkunskap på det bästa sätt, varpå detta är möjligt för en riksdagsman, nämligen genom utskottsarbete, det är något, som jag antar, att vi äro ganska eniga om att fördöma. Däri ligger, synes mig, kärnpunkten i frågan sådan den nu är uppe.

Jag vill inte längre taga kammarens uppmärksamhet i anspråk utan ber, att, churu med bibehållande av mitt instämmande i herr Källmans första erinran, få yrka bifall till utskottets hemställan.

Om förbud för landshövding att deltaga i riksdagens utskott m. m. (Forts.)

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att därunder yrkats dels att vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Källman*, att riksdagen skulle till vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga det förslag till ändrad lydelse av § 37 mom. 6 första punkten riksdagsordningen, som innehölles i den av herr Reuterskiöld vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedermånga gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 6, i anledning av väckt motion om viss ändring av 8 § i lagen om kommunalstyrelse på landet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 7, i anledning av väckta motioner om beredande av rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola.

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 87 i första kammaren av herr *Bergqvist* och nr 232 i andra kammaren av herr *Holmdahl* hade hemställts, att riksdagen ville besluta om sådan ändring i lagen om kommunalstyrelse på landet, varigenom möjligheter bereddtes municipalsamhälle att upprätta högre folkskola och ansvara för densammas bestånd.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anförts av herrarna *Bergman*, *David Pettersson*, *Carl Lindmark*, *Fredrik Ström*, *Karl Bodin*, *Rahmn*, *Borg*, *Pehrsson* i Göteborg, *Andersson* i Igelboda och *Nilsson* i Karlstad, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan, att riksdagen i anledning av förevarande motioner ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t för nästa års riksdag måtte framlägga förslag till sådan ändring i lagen om kommunalstyrelse på landet, varigenom möjligheter bereddtes municipalsamhälle att upprätta högre folkskola och ansvara för densammas bestånd.

Herr Lindmark: Herr talman! Vid detta ärendes behandling inom utskottet har ett jämviktsläge uppstått mellan de olika uppfattningarna. Den förseglade sedeln har bestämt utgången. Vi reservanter ha velat biträda motionärernas förslag, då vi våga hävda, att ett behov av den föreslagna lagändringen föreligger och ett bifall dessutom står i konsekvens med riksdagens tidigare uttalande.

På en del håll i landet, särskilt i de stora norrländska kommunerna, finnas betydande municipalsamhällen, vilka önska för sin ungdom bereda en bättre undervisning än vad folkskolan kan bjuda. I Västerbottens lappmark ha vi municipalsamhällen på 1,000 å 2,000 invånare, som ha flera tiotal mil till undervisningsanstalt av högre typ än folkskola. Åren närmast innan Lycksele blev köping ordnades en högre folkskola inom det dåvarande municipalsamhället. I Vilhelmina har på senare tid tillkommit en högre folkskola, som tidi-

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola. (Forts.)
gare drevs som privat samskola och till vilken landstinget nu lämnar ett mindre anslag.

Dessa exempel visa, att Arvidsjaursfallet icke är något enstaka undantagsfall, som utskottet velat framhålla.

Utskottet förmenar att en lagändring sådan som den nu ifrågasatta ej bör företagas, då ett tillfredsställande resultat kan ernås på administrativ väg genom beslut om förändrade skoldistriktsindelningar. Den saken torde emellertid vara mycket svår att genomföra och torde dessutom icke heller vara önskvärd. Utvecklingen går enligt min mening med all rätt mera i riktning att förstora de kommunala enheterna än att minska eller uppdelna dem.

Vad utskottet i övrigt anför för sin ståndpunkt, exempelvis om det olämpliga i att ålägga municipalsamhälle nya uppgifter, kunde vara riktigt, om det här gällde ett åläggande för municipalsamhälle att åtaga sig nya uppgifter. Nu gäller det en rätt i ett specialfall med ganska stränga villkor. För beslut från samhällets sida om inrättande av högre folkskola skulle krävas kvalificerad majoritet, och Kungl. Maj:t hade att efter prövning i varje särskilt fall avgöra, huruvida beslutet skulle förverkligas eller icke. Man kan tryggt räkna med, att vid Kungl. Maj:ts prövning av en sådan fråga noggrant kommer att övervägas, huruvida municipalsamhället har ekonomisk kraft att utan alltför stor belastning bära sin andel i kostnaden.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till reservationen.

Herr Rahmn: Herr talman! I likhet med den siste ärade talaren har jag reserverat mig i denna fråga, närmast på grund av en omständighet som jag anser vara ganska avgörande när det gäller att ta ställning till ifrågavarande motioner. Om man nämligen läser motionerna skall man finna, att det krav motionärerna framställa måste betecknas såsom synnerligen befogat: vad som yrkas är helt enkelt, att riksdagen tar konsekvensen av ett förut av riksdagen fattat beslut.

Det beslut, som fattades 1918, har fått en närmare utredning i den P. M., som åtföljer motionen och vari återges den motivering, som ledde till riksdagsbeslutet 1918. Departementschefen yttrade vid detta tillfälle: »För att råda bot på nu berörda missförhållande bör — — — i nu gällande författningar den förändring vidtagas, att vilken som helst av Kungl. Maj:t godkänd kommunal territoriell samfällighet — t. ex. ett municipalsamhälle ensamt eller tillsammans med annat municipalsamhälle eller tillsammans med visst skoldistrikt eller viss kommun, som ej utgör eget skoldistrikt — må kunna bilda ett skolområde, som kan upprätta en statsunderstödd högre folkskola och åtaga sig därmed följande förpliktelse.» Departementschefen fortsätter: »Jag anser således, att nu ifrågavarande bestämmelse bör avfattas så, att understöd av statsmedel må kunna utgå till högre folkskola, som inrättas av skolområde bestående av ett eller flera skoldistrikt eller efter Kungl. Maj:ts beprövande av annan kommunal samfällighet eller sammanslagning av flera sådana.»

På denna motivering byggde riksdagen sitt beslut. Vidare är gällande skolstadga, av den 7 juni 1934, byggd på just det, som här refererats av departementschefens motivering.

Emellertid har erfarenheten visat, att för att effektuera riksdagsbeslutet av år 1918 det bleve nödvändigt med en ändring i kommunallagarna, som bragte dessa i samklang med skolstadgan. Riksdagen sade A 1918, och det är verkligen på tiden att den nu säger B. Denna motion yrkar just på detta, d. v. s. att det tillägget göres i kommunallagarna, att det blir möjligt för municipalsamhälle att inrätta högre folkskola.

Herr talman! Jag måste verkligen uttrycka min förvåning över att detta

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola. (Forts.)
 1918 års riksdagsbeslut betraktas såsom luft i utskottsmajoritetens uttalande. Den utskottshalva, som segrade vid lottdragningen och dikterade beslutet, nämner ej ett ord om det beslut, som riksdagen fattade 1918 och som jag betraktar som det fundamentala i denna motion. Det är ju bra, och icke minst en konservativ bör med tillfredsställelse konstatera det, att konstitutionsutskottet går mycket varsamt fram, när det gäller lagändringar i allmänhet. Men jag betraktar det som ett utslag av osund konservatism, om man söker förhindra riksdagen från att vidtaga de följdåtgärder, som förut fattade beslut kunna föranleda.

Man använder dessutom enligt min uppfattning onödigt kraftiga ord när man påpekar, vilka farliga konsekvenser ett beslut i motionens riktning skulle få. Majoriteten förklarar, att därigenom skulle »begreppet municipalsamhälle brytas sönder och betydande rubbningar i den kommunala organisationen lätt bli följderna». Man talar vidare om »en till sina allmänna konsekvenser så genomgripande lagändring» etc.

Detta är överord, ty som jag redan från början sade är det i själva verket en mycket modest begäran som här framställs, som visst icke kan få de vittgående konsekvenser utskottet förmenar.

Jag vill också, herr talman, peka på att reservanterna befinna sig i mycket gott sällskap. Ty vilka äro motionärerna? Jo, i andra kammaren är det chefen för skolöverstyrelsen, som väckt motionen, och han bör väl betraktas som alldeles särskilt sakkunnig i dessa frågor. Vidare veta vi, att herr Holmdahl inte motionerar i onödan. Detta lär vara den enda motion, som han väckt denna riksdag, och man kan gå ut ifrån, att motionären funnit särskilt starka skäl föreligga för motionens framförande. Den som väckt motionen i denna kammare är ordföranden i statsutskottets högst skolsakkunniga andra avdelning, biskop Bergqvist, som dessutom är väl inne i Norrlandsförhållandena, icke minst när det gäller skolväsendet.

Jag tror sålunda, herr talman, att riksdagen handlar klokt i att bifalla motionen och ingå till Kungl. Maj:t med en skrivelse i den riktning reservationen avser.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Ruben Wagnsson, Englund, Carlström och Sjödahl*.

Herr Reuterskiöld: Ja, herr talman! Det är då väl, att »tron verkar det visserligen icke». Den siste ärade talaren trodde och trodde, men det han trodde är alldeles utan grund.

Jag skall inte ingå på frågan hur ofta generaldirektören och chefen för skolöverstyrelsen motionerar och vilka motiv han har för att göra det. Men vad jag vill bestämt hävda är, att hur sakkunnig han än möjligen må vara på skolväsendets område, så är han absolut icke sakkunnig på det kommunalrättsliga området.

Och den förutsättning, som enligt den siste ärade talarens mening var fundamental, den håller tyvärr inte streck. Den siste ärade talaren betonade, att här föreligger ett riksdagsbeslut 1918 och att vad som nu föreslås endast är en konsekvens av detta. För det första är det endast departementschefen, som 1918 har uttalat sig om municipalsamhällen. Statsutskottet, som är en mycket försiktigare institution, *har inte sagt ett ord om municipalsamhällen*. Utan statsutskottet har nöjt sig med det uttryck, som också finnes i stadgan — och vilket återfinnes även i 1934 års omarbetade stadga — »kommunala samfälligheter» eller någonting sådant. Men municipalsamhällena äro icke berör-

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola. (Forts.)

da. Den omständigheten att departementschefen 1918 misstog sig i vad han sade i fråga om municipalsamhällena har inte alls berörts i statsutskottets betänkande och ännu mindre i riksdagens beslut.

Men — och för det andra — även om så skulle ha varit fallet, så lär väl *inte svensk lag kunna ändras i statsutskottsväg*. Därför att riksdagen uttalat sig i en viss fråga — om den nu verkligen hade gjort detta — och sagt att municipalsamhällena skulle kunna åtaga sig sådan förpliktelse som här föreslås, kan ett sådant beslut inte på några villkor förbinda riksdagen att göra en ändring i en lag, vilket sker i helt annan ordning än beviljande av anslag för olika ändamål. Då skulle vi komma till sköna konsekvenser! I statsutskottsväg skulle man då kunna göra ett uttalande, som sedan framtvingade en lagstiftning, vilken förutsätter bifall av båda kamrarna. Det låter sig inte göra.

Alltså, för det första har riksdagen inte fattat något beslut och, för det andra, även om så varit fallet kunna inga konsekvenser i lagstiftningssväg därav dragas, då ur lagstiftningssynpunkt bestämda invändningar måste göras.

Vad nu beträffar frågan om municipalsamhällena förhåller det sig så, som kammarerna väl känner till, att municipalsamhällena icke äro några självständiga kommunala organisationer, utan municipalsamhälle kommer till stånd därigenom att vissa stadsstadgor av Kungl. Maj:t förordnas skola på visst område tillämpas. Enligt § 87 i lag om kommunalstyrelse på landet heter det: »Har Konungen förordnat, att för område på landet, som ej utgör egen kommun, skall lända till efterrättelse: a) ordningsstadgan för rikets städer, b) byggnadsstadgan för rikets städer eller de i lag meddelade föreskrifterna om stadsplan och tomtindelning i stad, c) vad i brandstadgan är föreskrivet om stad eller d) vad i hälsovårdsstadgan är föreskrivet om stad, skall området utgöra eget municipalsamhälle» etc.

För dessa uppgifter, *men icke för några som helst andra*, har det beslutande-rätt och beskattningsrätt. Det kallas ett municipalsamhälle om någon eller alla eller vissa av dessa stadgor tillämpas. Och lagen säger uttryckligen ifrån, att även om inom viss del av municipalsamhälle en viss stadga icke skulle tillämpas, blir icke denna del ett särskilt municipalsamhälle utan ingår i det hela. Men det är också den enda begränsning som göres i fråga om municipalsamhälles omfattning. Det finns ingen möjlighet att betrakta ett municipalsamhälle såsom en kommun, som kan påtaga sig vilka andra uppgifter som helst, utan municipalsamhället är ett uttryck för det faktiska och rättsliga förhållandet, att vissa ordningsstadgor eller stadsstadgor tillämpas på ett visst område, *som i övrigt hör samman med hela kommunen*.

Den siste ärade talaren kanske inte heller är beredd att dra konsekvenserna av sin ståndpunkt. Konsekvenserna skulle bli, att om man skulle införa en bestämmelse, att municipalsamhälle uppstår, därest Konungen förordnar att skolstadgan skall tillämpas, eller stadgan om högre folkskolor, om vi nu skola vara riktigt otriga, så förutsätter detta, att samtliga skolärenden överflyttas från församlingsstyrelselagen till kommunalstyrelselagen för landet. Vill den ärade talaren vara med på denna konsekvens? Endast om man flyttar över dem dit kan det — på väg till stadsbildningen — vara möjligt att låta ett municipalsamhälle övertaga sådana skolärenden.

Det är vad utskottet troligen menar — jag har icke deltagit i ärendets behandling — då det säger, att förslaget skulle bryta sönder begreppet municipalsamhälle. Det är lika sant som det är sagt. Och vi kunna inte komma ifrån detta genom några härklyverier angående vad riksdagen år 1918 sagt eller inte sagt och vad en generaldirektör menar eller inte menar.

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola. (Forts.)

Överhuvud taget måste jag säga, att när man går in på en sådan här fråga om att överlämna till en kommunal bildning med säregen uppgift och säregen ställning — och mycket begränsad sådan — nya uppgifter, så bortser man alldeles ifrån, att municipalsamhället också ingår i den större kommun, till vilken det hör, och har alla dess utgifter, dess utskylder och dess bördor att bära samt därutöver dem, som följa av stadsstadgornas tillämpning. Att dessutom taga med även dessa nya uppgifter förutsätter icke bara en prövning in casu av möjligheterna för ett municipalsamhälle att bära dessa bördor, utan det förutsätter även en principiell anordning, och denna principiella anordning måste jag, herr talman, för min del på det allra bestämdaste motsätta mig.

När nu reservanternas mena, att vad utskottet här sagt om indelning i skoldistrikt och åtgärder i administrativ väg skulle vara för besvärligt, är det mycket möjligt att så är fallet. Men man vinner på den vägen det man vill vinna utan att bryta sönder en kommunal organisation.

Jag måste för min del betona, att gör man ett municipalsamhälle, d. v. s. ett område som har fått karaktären av ett municipalsamhälle, men oavsett dess karaktär av municipalsamhälle, till skoldistrikt, då kommer det att verka såsom skoldistrikt enligt församlingsstyrelselagen. Men det är inte den vanliga municipalstämman, som beslutar, utan det blir den stämman, som träder i stället för kyrkostämman. Det är en helt annan sak. Man kan göra så att följden blir, att för de utanför distriktet boende barnen måste betalas avgifter för att de skola få komma in i skolan. När det är fråga om en högre skolform kan måhända däremot inte invändas så mycket. Och blir det fråga om andra fall, får man väl trots allt taga konsekvenserna och låta det bero på en överenskommelse hur stora avgifterna skola vara.

Men där finns också möjligheten, att kommunen i dess helhet, eller skoldistriktet, om det omfattar flera kommuner, behjärtar en begränsad dels intressen av att få en dylik skola. Varför kunde de inte tänkas göra detta? Jo, säger man, där uppe i Norrland är befolkningen så enveten och styvsint, att den inte vill vara med om att låta den del, som utgör municipalsamhället, få en sådan anordning. Jäväl, men det är en sak som vi nog ändå få lov att lämna åt vederbörande att sköta själva. Om vi skola spela förmyndare för de självstyrande kommunerna, då, herr talman, ta vi oss vatten över huvudet!

Jag ber, herr talman, att för min del bestämt få yrka bifall till utskottets förslag.

I herr Reuterskiölds yttrande instämde herrar *Sandegård, Johan Johansson* och *Anton Pettersson*.

Herr **Andersson, Anders**: Herr talman! Efter det anförande, som senast hållits, skall jag endast yttra några ord.

Vad utskottet anfört till stöd för sitt avstyrkande av motionen, utgör enligt mitt förmenande ett fullt tillräckligt skäl för en sådan åtgärd, men jag vill därutöver påpeka, att det kan uppstå ganska svårartade situationer, om municipalsamhällena skulle medgivas rätt att, såsom motionärerna föreslå, inrätta högre folkskolor. Antag, att skoldistriktet vill upprätta en sådan skola och förlägga denna till en för hela distriktet lämplig plats, men att ett municipalsamhälle i distriktets utkant vill hava skolan förlagd inom sitt område! Det är fullt naturligt, att municipalsamhället vill det. Municipalsamhället tillammans med några motståndare till skolans upprättande förfogar över mera än en tredjedel av fullmäktiges hela röstetal. Denna minoritet kan då hindra ett beslut, då fråga blir, såsom oftast är fallet, om att upptaga lån för skolhusets uppförande. Sedan kan municipalsamhället självt besluta om skolans upprättande inom samhället.

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola. (Forts.)

Det måste vid ett opartiskt bedömande te sig absurt, att municipalsamhället skall kunna hindra skoldistriktet att inrätta en högre skolform, under det att skoldistriktet icke kan hindra municipalsamhället att inrätta en sådan. Eller kanske riktigare uttryckt: municipalsamhället får möjlighet att inrätta denna skolform, under det att skoldistriktet hindras att göra detta.

Nu säga reservanterna, att det av motionen framgår, att behov av den föreslagna lagändringen föreligger. Jag vågar bestrida, att detta framgår av motionen. Motionen talar om att ett municipalsamhälle *i vederbörlig ordning* upprättat en högre folkskola. »I vederbörlig ordning», säges det. Men det är märkvärdigt att ett municipalsamhälle, som inte har rätt att fatta beslut i skolfrågor, kan upprätta en högre folkskola »i vederbörlig ordning». Om skolan verkligen upprättats »i vederbörlig ordning», torde det vara möjligt att fortsätta med denna skolas verksamhet — också »i vederbörlig ordning»! Nej, rätta förhållandet är, att detta municipalsamhälle i strid med lag och författning upprättat en högre folkskola och, så vitt man kan läsa mellan raderna i motionen, med statliga myndigheters rätt fått lärare tillsatta och statsbidrag utanordnat, och nu vilja motionärerna genom en lagändring göra det olagliga beslutet lagligt. Det riktigaste vore, att vederbörande, såväl municipalsamhället som de myndigheter, vilka eventuellt ha en trasa med på byken, retirerade och erkände, att de trampat i klaveret, eller också — vilket jag anser vara det lämpligaste — att skoldistriktet beslutar en sådan skolas inrättande och övertager det som påbörjats, men *det minst riktiga* och *det minst lämpliga* är under alla förhållanden den av motionärerna och senare av reservanterna föreslagna ordningen att för detta enstaka fall företaga en lagändring.

En högre folkskola bör naturligtvis inrättas, där behov av en sådan skola föreligger, men för att den skall kunna fylla sin uppgift och utvecklas till vad som i allmänhet är avsikten med densamma, nämligen till kommunal mellanskola, måste det finnas ett tillräckligt barnantal, och detta förutsätter på landsbygden — jag påpekar, att här blott är tal om landsbygden — ett avsevärt omslutningsområde. Man kan på goda grunder befara, att denna synpunkt inte kommer att i tillräcklig utsträckning beaktas, om snart sagt vilken byastämma som helst skall äga rätt att besluta i dessa frågor.

Reservanterna säga, att något missbruk icke behöves befaras, då Kungl. Maj:t i varje särskilt fall skulle pröva och besluta i denna angelägenhet. Är det verkligen så tvärsäkert, att missbruk icke behöver befaras? Då sådana fall som de, vilka motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande om lagändring, kunna förekomma, så kan man verkligen ha skäl att fråga, om icke risken för missbruk efter sådan lagändring blir minst lika stor eller större än den hittills varit.

Jag vill också peka på en inkonsekvens, som reservanterna gjort sig skyldiga till. De föreslå, att såväl kommunala mellanskolor som flickskolor skola inbegripas i den tänkta lagändringen, en ändring, som icke av motionärerna föreslagits.

Jag ber, herr talman, att på dessa grunder få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Bergman: Herr talman! Utskottets ärade orförande herr Reuter-skiöld yttrade, att ett uttalande av statsutskottet ej kunde ändra lag. Det är ju fullkomligt självklart, och ingen människa har heller ifrågasatt det. Men ett uttalande av statsutskottet, som bygger på ett yttrande av dåvarande departementschefen och som sedermera godkänts av hela riksdagen i dess skrivelse till Kungl. Maj:t, ger dock uttryck åt riksdagens mening, och under sådana förhållandena ha motionärerna ansett, att man borde taga konsekvenserna

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola. (Forts.)
 av denna mening genom att bringa kommunalförfattningarna i överensstämmelse med densamma. Och det är ju ingenting annat som här begäres än att Kungl. Maj:t skall till en annan riksdag framlägga förslag i den riktningen.

Saken har även en annan sida, som, så vitt jag kunnat finna, hittills icke berörts i debatten men som kanske inte, menar jag, saknar betydelse. Om man hindrar municipalsamhällen, där ett starkt behov av en högre folkskola förefinnes, att få inrätta sådana, så blir säkerligen på flera ställen följden, att där inrättas privatskolor, som upprätthållas genom enskildas åtgärder och belasta föräldrarna med höga skolavgifter, men där man det oaktat kan få underhålliga lärarkrafter och underhållig utrustning och inte kan få de förmåner, som en sådan, om jag så får uttrycka mig, statskommunal inrättning som en högre folkskola är, erhåller. Det kan väl svårigen vara riksdagsmajoritetens önskan, att så skulle ske, eftersom denna majoritet alltid varit av den meningen att de allmänna skolorna skola gynnas och de privata skolorna icke av staten särskilt uppmuntras i större utsträckning än så tillvida som de behövas för anställande av pedagogiska experiment, vilket kunnat ske i vissa framstående privatskolor. Men att pressa fram privatskolor över allt i municipalsamhällena på grund av statens oginhet mot upprättande av högre folkskolor i dessa samhällen, det finner jag ganska orimligt, och jag anhåller, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Olsson, Oscar: Herr talman! De formella invändningar som konstitutionsutskottets ärade ordförande gjorde gentemot motionärerna, när dessa kräva, att ett bifall till deras motion bara skall anses som en konsekvens av ett föregående riksdagsbeslut, de invändningarna har jag ingenting emot. Jag har inte så noga trängt in i just den sidan av frågan, att jag där vågar taga ståndpunkt för eller emot, och jag bryr mig inte om att lära mig den saken heller, ty jag anser, att den saken har ingen betydelse för frågans avgörande. Då jag således på den punkten inte alls vill lägga mig i debatten, vill jag emellertid, då det gäller de fruktansvärda konsekvenser, som konstitutionsutskottets ärade ordförande drog upp för den händelse riksdagen skulle komma att biträda reservanterna i konstitutionsutskottet, säga, att de där betänkligheterna imponera inte så värst mycket på mig. Jag har varit med i riksdagen tillräckligt länge för att höra talet om sådana fruktansvärda konsekvenser, utan att precis bli allt för mycket förfärad av dem.

När konstitutionsutskottets ordförande sedan kom till sitt slutresonemang, så erkände han, med den konsekvens och redlighet, som är utmärkande för honom i hans tänkande, utan vidare, att det kunde ligga något i det förhållandet, att det i kommuner och skoldistrikt kunde förekomma en viss envetenhet av den arten, att föräldrarnas berättigade intressen inom ett municipalsamhälle därigenom kunde hindras. Jag tycker, mina herrar, att det skälet är avgörande. Vad svarade nu konstitutionsutskottets ärade ordförande på det? Han svarade: vi kunna inte sätta oss till förmyndare här för kommunernas självstyrelse! Nej, men i kommuner, där envetenheten ställer sig som förmyndare för föräldrarnas berättigade intressen, när det gäller barnens uppfostran, i sådana kommuner skall man respektera ett sådant förfarande!

Jag skulle ändå vilja hemställa till herrarna, om man inte just i det uttalande, som utskottets ordförande avgav, har ett synnerligen starkt skäl för strävandena att söka gå fram och få rättelse i ett förhållande, som man verkligen — det ha motionärerna rätt i — behöver söka få rättelse i. Det är visserligen sant, att municipalsamhällena äro skapade för vissa begränsade uppgifter, men är det inte på det sättet, att vi här också föra på tal en begränsad uppgift? Det är en ny, begränsad uppgift, som vi här vilja lägga under municipalstäm-

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola. (Forts.)
mans bestämmanderätt. Jag är naturligtvis inte blind för att här kan komma upp sådana konsekvenser, som särskilt herr Anders Andersson framdrog, och som inte skulle vara så angenäma. Men farhågorna för dessa konsekvenser måste anses vara överdrivna så som reservationen här är skriven och med de betingelser, under vilka detta riksdagens beslut i dag skulle komma att fattas, om vi följa reservanterna. Jag kan verkligen heller inte se, att något missbruk behöver befaras, då Kungl. Maj:t i varje särskilt fall skulle komma att pröva saken och skulle komma att fatta beslut i varje särskild sådan angelägenhet. Att det skulle behöva innebära, att vilken byastämman som helst, som den näst föregående talaren sade, skulle bli berättigad att inrätta högre folkskolor, tror jag verkligen inte, att man kan påstå. Det ligger väl ändå överord i ett sådant påstående.

Då det för mig är tämligen självfallet, att den högre folkskolan är en av de undervisningsformer, som man inte minst från landsbygdens synpunkt bör slå vakt om samt gynna och främja i så stor utsträckning som möjligt, och då det vidare för mig står fullkomligt klart, att man på platser, där föräldrarna önska en viss skolform och äro villiga att övertaga de med denna skolform förenade ekonomiska förpliktelserna också bör få inrätta en sådan, måste jag, herr talman, säga, att trots alla de formella betänkligheter, som här kommit till uttryck och trots allt tal om de fruktansvärda faror, som möjligen skulle kunna skymta vid synranden, finner jag det helt naturligt att yrka bifall till reservationen, i all synnerhet som saken ändå kommer att prövas ytterligare av Kungl. Maj:t, innan Kungl. Maj:t till nästa år framlägger förslag i ämnet för riksdagen.

Herr Reuterskiöld: Jag tror, att den siste ärade talaren har en smula förbisett en sak, och det är, att vad vi här tvista om egentligen är *vägen*, som man skall gå för att nå ett visst mål. Jag erkänner — och den siste ärade talaren påpekade, att jag medgivit det — att här kan det finnas vissa intressen att tillgodose. Men vad det nu gäller är icke dessa intressens tillgodoseande, utan den väg och det sätt, på vilket man skall tillgodse dem. Och då är det, som jag betonat, så, att den väg, som de sakkunniga motionärerna valt, är den mest olämpliga av alla och den minst framkomliga av alla. Skall en ändring ske i någon kommunalstyrelselag, så är det i församlingsstyrelselagen, och då blir det fråga om att i den lagen införa bestämmelser om att även om vanlig folkskola inte inrättas och ett särskilt distrikt finnes, ett visst område alltså — men det duger inte att kalla det municipalsamhälle, utan ett visst område inom skoldistriktet — där man vill upprätta en högre folkskola, må det kunna ske under de och de förutsättningarna, oaktat området inte är skoldistrikt och oaktat det således inte finns någon grundläggande folkskola där. Men skall man gå den andra vägen, som man här vill gå, och låta kommunalstyrelselagen för landet komma att innehålla dessa bestämmelser, blir ju konsekvensen den, som ju också den siste ärade talaren mycket riktigt betonade, att det blir den värdsliga municipalstämman, som har att avgöra dessa saker, under det att, då det är ett område bildat i enlighet med församlingsstyrelselagen, det blir en för samma område upprättad kyrkostämman, som beslutar i ärendet. Och jag tillåter mig betona, att lagen om skolstyrelse blir inte på det sättet tillämplig, ty den förutsätter sammanfallande av skoldistrikt med kommun. Men municipalsamhället, herr talman, är ingen kommun! Det är också fel i tankegången, då man säger, att municipalsamhället skulle, såsom den näst föregående talaren framhöll, kunna få denna uppgift. Municipalsamhälle är ingenting i och för sig, utan det är den beteckning, som man använder på sådana områden, där vissa stadsstadgor och ingenting annat till-

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola. (Forts.)
lämpas. Kungl. Maj:t har ingen laglig rätt att skapa ett municipalsamhälle genom att medge rätt för vissa områden att tillämpa skolstadgan eller tillämpa stadgan om högre folkskolor och dylikt. Det kan möjligen tänkas, att han kunde få det genom ändring i församlingsstyrelselagen, men inte genom ändring av kommunalstyrelselagen för landet.

Jag kan omöjligen se annat än att då man diskuterar en väg och dess framkomlighet måste man se till vad den har för konsekvenser. Därav följer däremot icke, att man inte kan vara med på saken, om den låter ordna sig på annat sätt. Utskottet har pekat på skoldistriktsindelningen och skolstadgan och vad därmed sammanhänger. Jag kan ytterligare peka på just möjligheten av församlingsstyrelselagens ändring, om det anses behövt. Men det är en fråga, som i detta sammanhang inte kan upptagas, då här inte föreligger någon motion därom, och konstitutionsutskottet inte kan anse, att detta kan vara en sådan fråga, som ligger under dess domvärjo, då man inte ens ifrågasätter, att församlingsstyrelselagen skall ändras.

Sälunda, hur behjärtansvärt detta förslag för vissa områden än må vara, får man inte genom att man söker tillgodose dessa syften på en felaktig väg åstadkomma större oreda och svårigheter än nöden kräver. Det gör, herr talman, att jag för min del inte kan annat än vidhålla mitt yrkande.

När det sagts, att man vill *hindra* municipalsamhällena från att vidtaga en sådan åtgärd, är det en fullkomlig felsyn. Man kan inte hindra municipalsamhällena från något, som de överhuvud taget inte *kunna* göra. Inte heller kan jag medge, att när departementschefen yttrat någonting och statsutskottet inte instämt i detta, utan givit yttrandet en annan formulering — även om utskottet hade instämt i formuleringen, hade resultatet varit detsamma — och riksdagen underskrivit det, detta skulle vara något slags bindande uttryck för riksdagens mening i en lagfråga. Det är omöjligt. Och när det dessutom är så, som den ärade talaren och statsutskottsledamoten sade, att han inte trängt in i saken så noga, så tror jag man kan säga, att detta gäller om hela statsutskottet i denna fråga 1918 och ännu mer om hela riksdagen. Inte tänkte man då på konsekvenserna, utan man menade endast, att i ett område, som departementschefen, men inte statsutskottet, olyckligtvis kallade municipalsamhälle, skulle man, om det behövdes, se till, att förhållandena ordnades.

Vad en ärad talare här yttrade om privatskolor må ha vilket värde som helst, men kan inte inverka på frågan om den rätta vägen i det här fallet.

Jag kan därför inte finna att det anförts några som helst skäl för att gå den väg, som motionärerna och reservanterna förordat, och yrkar fortfarande bifall till utskottets förslag.

Herr Sjö Dahl: Herr talman! Det har tydligen bakom denna diskussion legat en farhåga för att kommunernas självbestämmanderätt i ett eller annat avseende skulle inskränkas. Jag skall villigt erkänna, att om jag för min del hade sett den faran, skulle jag omedelbart ha ställt mig på deras sida, vilka i likhet med konstitutionsutskottet avstyrka skrivelse i ärendet. Men jag kan inte se, att saken ligger till på detta sätt. Det är måhända, som en talare nyss sade, så, att om fråga om upprättande av en högre folkskola uppkommer inom en landskommun, en minoritet kan hindra detta. Men med de bestämmelser vi ha angående kommunala avgöranden är ju detta något, som inte vidkommer denna sak. Här gäller det väl närmast, att, om ett skoldistrikt som omfattar en landskommun vägrar att upprätta en högre folkskola, en mindre del inom denna enhet, nämligen municipalsamhället, skall för sina egna kostnader och för sin ungdom ha möjlighet att upprätta en sådan skola. Hur detta skall kunna kränka den kommunala självbestämmande-

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola. (Forts.)
rätten begriper visserligen inte jag, men måhända konstitutionsutskottets ärade ordförande.

Dessutom vill jag påpeka, att om det föreligger en tvist mellan en landskommun och ett municipalsamhälle, så avgöres denna i sista hand — som herr Reuterskiöld också sade — av Kungl. Maj:t, och det blir givetvis Kungl. Maj:t som in casu bestämmer, om en sådan skola skall upprättas eller inte, varvid Kungl. Maj:t får pröva de olika uppfattningar som till äventyrs råda inom municipalsamhället och inom landskommunen i övrigt. Den ståndpunkt, som konstitutionsutskottets ärade ordförande ställde sig på, att ett municipalsamhälle blott existerar för att handlägga en eller flera av de fyra stadsstadgorna, är ju formellt riktig — det gäller ordningsstadgan, byggnadsstadgan, brandstadgan och hälsovårdsstadgan. Men vi veta mycket väl, och det framgår tydligt om vi se på finanserna för ett municipalsamhälle, nästan vilket som helst, att municipalsamhällena ha andra uppgifter, låt vara att de stå i visst sammanhang med, låt oss säga ordningsstadgan eller hälsovårdsstadgan. Ett municipalsamhälles förnämsta inkomstkälla är till exempel ofta elektricitetsverket. Det finns ingen stadga, som talar om att ett municipalsamhälle kan upprätta elektricitetsverk. Jag förstår mycket väl att det anses sammanhänga med ordningsstadgan, med belysningen av gator etc., men i det stora hela uppträder kommunen här som ett offentligt organ, som hjälper de enskilda hushållen genom att tillhandahålla billig och lämplig belysning och kraft. Man har givit sig in på detta, därför att man funnit det tjänligt och lämpligt att göra så. Varför skulle man nu på grund av ett, jag måste säga formalistiskt princippryteri, hindra municipalsamhällena från att, om de så finna tjänligt, på ett lämpligt sätt ordna för ungdomens undervisning genom att upprätta en högre folkskola eller eventuellt en annan skolform?

Jag tror det skulle vara lyckligt, om kammaren gick med på förslaget om en skrivelse till Kungl. Maj:t för att få frågan prövad i hela dess vidd. Som jag ser saken, bleve det väsentligen till främjande av den kommunala självstyrelseprincipen, ty denna innebär innerst inne ej, att man hindrar, utan att man bereder möjlighet för de kommunala enheterna att skapa och organisera. Det är detta man lämnar en möjlighet till genom att här följa reservanternas förslag.

Det har antytts, att man skulle kunna gå in för en uppdelning av landskommunen i flera skoldistrikt, men det tror jag är en ytterst olämplig väg, som jag allvarligt skulle vilja varna landsbygdens representanter från att ge sig in på. Ty när det gäller övriga skolformer, är det av värde för kommunerna att för skolväsendet i hela distriktet kunna räkna med de ekonomiska tillgångar, som finnas inom ett municipalsamhälle. Men om municipalsamhället å sin sida genom en särskild skolform vill främja sina intressen, bör detta inte förmenas samhället.

Herr talman, jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Sandegård: Herr talman! Med instämmande i övrigt i vad herr Reuterskiöld har anfört vill jag bara säga en enda sak.

Herr Sjö Dahl var rädd för att man skulle ta för stor hänsyn till formella skäl. Jag skulle till min ärade vän herr Sjö Dahl vilja säga, att här gäller det, om man skall ta för mycket hänsyn till rent sentimentala skäl, ty, såvitt jag förstår, är det endast sådana, som tala för bifall till detta förslag. Vålvillig var motionären i andra kammaren, välvillig var motionären i första kammaren, välvilliga äro reservanternas, men skulle kammaren nu bifalla detta förslag, så skulle den visa en välvilja, som man knappast skulle tilltro första kammaren. Det förhåller sig dock så, mina herrar, att det här gäller blott

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola. (Forts.)
ett enda fall, ett enda municipalsamhälle. Detta municipalsamhälle bör kunna hänvisas att gå de vanliga vägarna, som stå till buds när man vill inrätta en högre folkskola.

Jag hemställer för min del, att kammaren måtte ta hänsyn till anförda sakliga skäl, som tala mot ett bifall till motionen och ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Wagnsson, Ruben: Herr talman, mina herrar! Diskussionen har redan dragit ut så långt på tiden, att det kan synas överflödigt att ytterligare förlänga den. Jag nödgas emellertid, särskilt med hänsyn till vad den senaste ärade talaren anför, be om kammarens överseende för att jag tar tiden i anspråk några ögonblick.

Jag vill då med bestämdhet hävda, att det här gäller, hurvida man av rena sakskalet skall göra det möjligt för ett samhälle att ordna sitt skolväsende på rationellaste och enklaste sätt, eller om man med hänsyn till vissa teoretiska spekulationer, mer eller mindre bärkraftiga, skall lägga hinder i vägen för en sådan anordning. Konstitutionsutskottet har hänvisat till den möjlighet, som den nuvarande lagstiftningen ger dessa samhällen att inrätta högre folkskolor, och jag ber att få fästa kammarens synnerliga uppmärksamhet på den utomordentligt bekväma anordning, som det ärade utskottet här föreslår. Man säger, att med stöd av lagen om ordning och villkor för ändring i kommunal och ekklesiastisk indelning ett tillfredsställande resultat skulle kunna ernås på administrativ väg, främst genom beslut om en förändrad skoldistriktsindelning. Sedan man fått till stånd en förändrad skoldistriktsindelning för att kunna möjliggöra startandet av en högre folkskola, så skall man efteråt, med stöd av lagen om kommunalförbund, åstadkomma ett sådant förbund mellan de förändrade skoldistrikten för att sköta om, som det heter här, »vårdnaden av den lägre folkskoleundervisningen». Det vill säga, man gör en tämligen enkel sak så invecklad som den möjligtvis kan bli, då man sätter sig vid skrivbordet och spekulerar på hur man skall förfara för att få ett så tillkrånglat förfaringsätt som möjligt.

Vad motionärerna, herrar Holmdahl och Bergqvist, ha föreslagit innebär endast, att ett redan existerande municipalsamhälle skall, till de övriga rättigheter det har, också få möjlighet — vilket riksdagen förut tänkt sig att det skulle få — att stå såsom huvudman för en högre folkskola. Ty gentemot konstitutionsutskottets ärade ordförande vill jag erinra om, att riksdagen inte lämnade alldeles obesvarat vad departementschefen anförde 1918. Statsutskottet förklarade nämligen, att mot förslaget att giva den högre folkskolan en friare ställning i fråga om den territoriella skolområdesindelningen än vad den hittills haft fann utskottet ingen anledning till erinran. Detta uttalande torde väl ha syftat på denna fråga.

Jag skulle också gentemot herr Andersson i Växjö vilja göra en liten erinran. Han gjorde gällande, att det har begåtts en stor olaglighet, då den högre folkskolan i Arvidsjaur fått starta med municipalsamhället som sin huvudman, och att vissa myndigheter vore ansvariga härför. Det förhåller sig så, att högre folkskolan i Arvidsjaur fått sitt reglemente fastställt av Kungl. Maj:t. Om därvid någon olaglighet har blivit begången, så hade det varit konstitutionsutskottets skyldighet att på det sätt grundlagen föreskriver fästa riksdagens uppmärksamhet på den saken. Herr Andersson har alltså kastat stenar, när han själv sitter i glashus.

Herr Reuterskiöld: Herr talman, endast ett par ord! Jag har citerat statsutskottets uttalande precis som den siste ärade talaren, men jag har tillåtit mig att stryka under, att statsutskottet, sin vana likmätigt, när det vill vara

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola. (Forts.) försiktigt — och det vill statsutskottet i de allra flesta fall; det finns ju undantag, men det är ingen anledning att ta upp dem här — *utesluter det, som utskottet inte vill vara med på.* I departementschefens yttrande intogo municipalsamhällena en central plats, men det finns inte ett ord i statsutskottets utlåtande som anknyter därtill. I departementschefens yttrande funnos en hel del andra exempel, och till dem, herr talman, anknyter statsutskottet. Det är att ställa saken i dess rätta belysning.

Vad beträffar municipalsamhällena leva många i den tron, att de äro samhällen med allehanda uppgifter. Jag kan inte nog starkt understryka, att ett municipalsamhälle inte kan tilläggas andra uppgifter än de, som möjliggjort skapandet av detsamma, och till dessa hör icke skolväsendet och kan icke höra dit, då det skall ligga under lagen om kommunalstyrelse på landet. Det är dessa omständigheter som göra, att den föreslagna vägen är i allra högsta grad omöjlig och till sina konsekvenser betänkelig, inte bara ur formella utan även ur reella synpunkter. Vilja herrarna vara med om att sätta en världslig municipalstämma i stället för en kyrkostämma, vilja herrarna vara med om att sätta åsido den lag, som kallas lagen om skolstyrelse för vissa kommuner, vilket skulle få en konsekvens som måste rättas till, vilja herrarna vara med om att ändra hela den utvecklingslinje vi äro inne på i fråga om skolorganisationen, oberoende av om skoldistrikt och kommuner sammanfalla, ja, då skall man välja denna väg. Men då känna herrarna inte konsekvenserna och kunna icke överblicka dem.

Frågan faller icke, om man bifaller utskottets förslag, utan den kan komma igen i ett bättre och mera sakkunnigt skick.

Herr **Rahmn**: Herr talman! Jag vill endast i korthet påpeka, att den av reservanterna föreslagna skrivelsen ju innebär, att man vill ge Kungl. Maj:t tillfälle att framlägga förslag för riksdagen till denna frågas lösning. Det är inte fråga om något bindande krav från reservanternas sida, som utskottets ärade ordförande vill göra gällande. Rätt för municipalsamhälle att inrätta högre folkskola är ett önskemål, inte bara, herr Sandegård, i Arvidsjaur, utan på flera andra ställen, vilket framgick av herr Lindmarks anförande. Enligt vad jag förspott, komma många municipalsamhällen att begagna sig av denna rätt, om den begärda lagändringen kommer till stånd. Jag vill ännu en gång påpeka något, som jag tycker inte har kommit fram tillräckligt under debatten, nämligen att för municipalsamhällena betyder verkligen ifrågasättande praktiska skolform mycket. Vi veta, att den högre folkskolan har kommit till för att bereda möjlighet för ungdomen att gå en praktisk utbildningslinje. Varför då hindra — som ett avslag faktiskt innebär — dessa municipalsamhällen från att utnyttja den, då barnen där just höra till den kategori, som har nytta och glädje av att studera i praktiska skolor? Det kan jag inte förstå meningen med. Även landsbygden kring municipalsamhällena får indirekt nytta av dessa skolor. Utan direkta kostnader kan den få del av undervisningen i municipalsamhällenas högre folkskolor och slippa skicka barnen till betydligt längre bort belägna samskolor och realskolor. Jag kan inte förstå herr Sandegårds uppfattning, att motionärernas och reservanternas sätt att resonera verkar sentimentalt. Jag tycker, att hela motionen bygger på så klara saksak, att man förgäves får leta efter sentimentala poänger. Vi måtte ha olika uppfattning om sentimentalitet, herr Sandegård och jag!

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Sandegård**: Jag vill endast nämna för herr Rahmn, att jag före denna debatt hörde en av kammarens ledamöter, som var för motionen, säga, att

Om rätt för municipalsamhälle att upprätta högre folkskola. (Forts.)
saken var av ytterst liten vikt. Varför då detta oerhörda rabalder för en så liten sak?

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Rahmn* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen änyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Herr *Reuterskiöld* begärde rösträkning.

Med anledning härav förklarade herr talmannen, att votering komme att äga rum medelst omröstningsapparat. Då det emellertid befanns, att omröstningsapparatens fortfarande icke kunde begagnas, verkställdes nu votering medelst namnprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 43;

Nej — 51.

Därjämte hade 12 ledamöter förklarat sig avstå från att rösta.

Herr statsrådet *Ekman* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 85, med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 3 juni 1932 (nr 170) med särskilda bestämmelser om handläggning av inskrivningsärenden, m. m.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 2, angående regleringen för budgetåret 1936/1937 av utgifterna under riksstatens andra huvudtitel, innefattande anslagen till justitiedepartementet; och

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under utgifter för kapitalökning gjorda framställningar angående anslag till byggnader för

statens bakteriologiska laboratorium och till lån till utvidgning av Vilhelmsro anstalt för fallandesjuka.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av väckt motion om en allsidig, fri och förutsättningslös utredning av vår författningsfråga.

Om utredning ang. en författningsrevision.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 518, av herr *Gustafsson* i Välsnäs m. fl., hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville med beaktande av de i motionen anförda synpunkterna begära igångsättandet av en allsidig, fri och förutsättningslös utredning av vår författningsfråga i syfte att undersöka, huruvida icke vår författning borde revideras med hänsyn till under senare årtionden vunna erfarenheter om dess fel och brister.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr **Lindhagen**: Herr talman! Det förvånade mig, då jag läste denna rubrik angående en motion om en allsidig, fri och förutsättningslös utredning av vår författningsfråga. Det är jag ensam, som hittills i riksdagen intresserat mig, herr talman, för den saken under de gångna åren i riksdagen, och därför kunde jag inte låta denna motion gå förbi utan att säga några ord. Jag har nämligen den uppfattningen, att tiden är mer än mogen för att uppta denna fråga i hela dess vidd vid sidan av alla detaljutredningar, vilka skulle kunna sammanhållas och vägledas genom ett sådant samlat arbete just i författningsfrågan.

Redan 1917 väcktes av mig i det syftet en mycket omfattande motion (nr 289), som filosofiskt och praktiskt genomgick de fem statsmakterna, både regeringsmakten, riksdagen, administrationen, pressen och folket. Det ledde ej till några omedelbara positiva förslag men utgavs till större delen i tryck på tyska uti Holland. För två eller tre år sedan upprepade jag förslaget mera schematiskt och kortfattat i första kammaren. Det väckte inte heller då någon anklag, och Hellberg i Karlstad och Strömberg i Karlstad voro särskilt mycket onådiga mot tilltaget att väcka en sådan onödigt och filosofisk motion. Däremellan har från min sida väckts många framställningar i riksdagen om revision av en demokratisk författnings grundvalar eller vissa delar av den gällande svenska konstitutionen, särskilt utrikespolitiken.

Nu ha tre motionärer i andra kammaren, som alla lära tillhöra den nationella gruppen, väckt förenämnda motion. Jag har läst igenom den, och jag måste beundra den måtta, den filosofiska inriktning och det försök att komma till praktiska resultat, gemensamma för hela folket, som präglar motionen. Den återger tydligen ett kommittébetänkande, som efter vad jag läst i tidningarna för ett par år sedan beställdes av Sveriges nationella ungdomsförbund. Kommittén arbetade 1933 och 1934, och denna motion är antagligen, helt eller delvis, en avskrift av dess betänkande.

Jag får verkligen säga, att om de andra partiernas ungdomsgrupper också ville samla sig om en sådan uppgift, så hade de kunnat få en fruktbarare inställning på den unga generationens uppfattningar och även få ett samarbete mellan alla dessa grupper för att kunna åtminstone till en början skilja det,

Om utredning ang. en författningsrevision. (Forts.)

som är gemensamt, från det, som sondrar. Därför tycker jag, att detta företag är särdeles lofvärt.

Nu har utskottet ju satt sig på sina gamla höga hästar och säger, att det här kan man inte fästa något avseende vid. Vi bygga på historiskt givna förhållanden, och det är den bestående grundvalen för vår författning, och under denna hypnos skola vi låtsas, som om det inte regnade, fastän det ändå regnar högst betydligt av alla möjliga olyckor över hela världen och av förändrade förhållanden sedan vår författning antogs såsom ett försök att mota uppkomsten av något, som liknade Gustav III:s envælde. Den där tiden är ju nu gammaldags. Det har inträffat en hel mängd saker. Utskottet säger också, att partiella grundlagsreformer ha gjorts, när de behövts. Men utskottet avvisar att här upptaga till behandling även de partiella förslag, som förekomma i motionen, därför att de framföras allenast som ett led i en generell revision. Ja, det kan ju vara fråga, om det är konstitutionellt att förfara så. Om jag sutte i ett utskott, där jag fått en hel del partiella reformförslag framförda, som skulle ingå i en allmän reform, så kunde jag kanske ha avböjt det generella syftet, därför att jag inte rådde med det. Men jag skulle ändå ha kunnat upptaga de detaljfrågor, som ostridigt äro aktuella i landet och föremål för diskussion och omtvistade.

Jag känner inte närmare till den här föreningens, Nationella ungdomsförbundets, inställning i allmänhet, men jag har fått en föreställning därom i den här motionen, som är underskriven av John Gustafsson, Gösta Jacobsson och Meyerhöffer, om vilka jag fått den upplysningen, att de ha brutit sig ut ur högern och bildat en särskild grupp, som kallar sig Nationella gruppen. Det är inte precis min vana att fästa mig bara vid det nationella, ty mitt program är: individen, hemmet, landet och mänskligheten. Men detta är dock en fjärdedel av mitt program, och därför intresserar det mig även ur den synpunkten.

Jag finner också, att motionärerna ha lagt stor vikt vid de ekonomiska förhållandena. Det talas om ett politiskt-ekonomiskt subparlament och om ett ekonomiskt råd, som skulle ersätta första kammaren, eller något dylikt. Ja, det är ju möjligt, att sådant också behöver övervägas, och när det sker ett sådant övervägande, så talar man alltid om huruvida första kammaren skulle kunna ombildas till en representation för näringsidkarna, en rådgivande eller beslutande församling. Det har man ju inte klart för sig ännu. Även där är förslaget för trångt för mig, ty jag ser det så, att utvecklingen går fram från liberalism, över socialism till humanism eller från politisk frihet över ekonomisk frihet och så slutligen till andlig frihet såsom kronan på det hela. Men även motionärernas program snuddar vid en del av mitt program, även i nämnda underavdelning i författningen.

Nu har jag fäst mig vid, att det talas så mycket om första kammarens avskaffande, varigenom »utskottsväldet skulle bringas på fall, riksdagsbyråkratien nedrustas och regeringsmakten följaktligen stärkas». Ja, en nedrustning av utskottsbyråkratien tror jag är verkligen behövlig, om vi skola kunna bevara demokrati och parlamentarism i vår författning.

Nu är ju motionen filosofiskt lagd också, och i onsdags förklarade utskottet, att filosofiska motioner ha vi inte behov av, inga idémotioner, utan bara sysslande med våra partiangelägenheter i smått, kan jag tro. Men herr Bergman sade också: man skall inte skriva vackert i riksdagsmotioner, de skola vara tråkiga. Alla vackra utläggningar skola ligga som inbundna böcker på salongsborden i bättre hem. Det där programmet kommer man nog »i det långa loppet» inte att få majoritet för i alla händelser, ty idépolitik är ju ännu mer praktisk till sina konsekvenser än den, som kan skötas utan idéer. Denna motion har också tilltalat mig därför att den sysslar just med idépolitik

Om utredning ang. en författningsrevision. (Forts.)

och andliga verkligheter vid sidan om de ekonomiska, som spela en särskild roll här.

Vi ha tidigare kämpat för första kammarens avskaffande på den tid, då den var byggd på valmännens penningvärde. Sedan har den frågan sjunkit undan. Jag talar inte heller om den vidare, fast jag motionerat, var den förste, tror jag, som motionerade därom. Utan nu, sedan även första kammaren byggts på allmän rösträtt, tala vi om *ett enkammarsystem*, och det är självklart, att då skulle båda kamrarna försvinna och det bli en kammare i stället. Ur statshushållningssynpunkt skulle det ju också vara till fördel att inte behöva avlöna alla dessa riksdagsmän, så många som vi nu äro, och som yrka avslag på det mesta, som föreslås motionsvis. Då kunde det vara nog med att ha en mindre församling, motsvarande andra kammaren t. ex., därvid bostadsbandet skulle vara avskaffat, ty det blir naturligtvis en följd. — Tanken på första kammarens avskaffande, som är en detalj i denna motion, är således för mig en gammal bekant, fast jag nu har en annan formulering därför.

Sedan framhålla motionärerna om det demokratiska systemet med *allmän rösträtt* etc., att de hålla ofantligt på det. Detta överraskade mig. Och detta bestyrkes av deras nästa programpunkt, sänkning av rösträttsåldern från 23 till 21 år — jag undrar, om ens folkpartiet vill gå med på det. Högern vill det naturligtvis inte alls.

Så förorda motionärerna decisiv folkomröstning, d. v. s. att folket skall kunna rösta om en viss fråga. Nu ha vi ju bara konsultativ folkomröstning, men de föreslå även *decisiv folkomröstning*, varigenom en sak kan avgöras med förbigående av parlamentet. Och därigenom kan ju det stackars folket, som nu bara föses fram vid valrörelserna på kommando, någon gång få rösta, var och en för sig, för en sak oberoende av partisynpunkter. Det har jag hitintills ensam fått motionera om, och därför tycker jag det är så förtjusande att få se även den punkten i det här programmet.

Men så mena de, att en tilläggsröst vid den omröstningen skall tillerkännas varje man eller kvinna, som utövar värden av barn inom äktenkapet. Det smakar ju programmet om uppmuntran till ökning av barnantalet. En sådan tilläggsröst är jag icke säker, om jag vill vara med på.

Motionärerna vilja ha det där *ekonomiska rådet*, och det har ju även i denna kammare diskuterats om den saken. Det är nu ganska länge sedan, men då enkammarsystemet ännu var föremål för debatt, så talades det om att förvandla första kammaren till ett ekonomiskt råd. Det är jag inte med på, utan är rädd därför. De där experterna på det ekonomiska området kunna ju få tillåtas som experter, men att giva själva avgörandet i landets angelägenheter åt en sådan expertis har sina betänkligheter.

Så finner jag vidare, att motionärerna ägnat en särskild halv sida åt *avskaffandet av utrikesnämnden*. Jag uppmanar konstitutionsutskottets medlemmar att läsa sid. 5 i den här motionen, nr 518 i andra kammaren. Där står: »Vad utskotten i övrigt beträffar anse vi, att man vid en författningsrevision även bör taga under övervägande att avskaffa den år 1921 inrättade utrikesnämnden, då det visat sig, att den direkt motverkat sitt syfte.» Och sedan utvecklas det, som jag tror i det hela är riktigt, att i och med den nämnden så ha de utrikespolitiska debatterna allt mera somnat bort i riksdagen. De voro vanligare och innehållsrikare innan utrikesnämnden tillkom.

Det har förnummits, att efter konstitutionsutskottets alla avslagsyrkanden på allting så är utskottet åtminstone betänkt på att resonera om de här sakerna. ett rimligt utrikesutskott, så att vi äntligen skulle kunna få, som andra parlamentariska länder, ett ordentligt utrikesutskott. Men utskottet hittar nog

Om utredning ang. en författningsrevision. (Forts.)
 på en skicklig formulering, varigenom det får tillfälle att avslå den saken till sist. Jag har onda aningar, ty jag kan aldrig tro på ett sådant omslag ens för en gångs skull i den opinion, som för närvarande behärskar konstitutionsutskottet.

Det lästes i tidningarna om ett möte häromdagen på Auditorium, där just det Nationella ungdomsförbundet påyrkade en särskild ny utrikespolitik för Norden, och dit ville man också räkna de baltiska folken. Det är precis det samma som påyrkas i en motion, som jag nu väckt och som konstitutionsutskottet ansett vara en idémotion, som därför inte förtjänade det ringaste avseende.

Jag vill för egen del tillägga, att en sak, som också måste bli föremål för ett sådant här övervägande, är de proportionella valen. Jag har varit med och arbetat och röstat för dem. Ty de äro i princip rättvisa. Men det visar sig i alla fall, att de proportionella valen äro särskilt ägnade att småningom undergräva det parlamentariska systemet och dess förmåga att kunna verka realpolitiskt med insikt och rättvisa. De uppmana till en allt större partisplittring med dess envetenhet. Diktaturerna, som uppkommit — jag tänker särskilt på Tyskland — ha ju kommit närmast på ett sådant demokratiens förfall. Man försökte på alla möjliga sätt att få en majoritet, på vilken en regering kunde byggas, men det gick inte, därför att till följd av de proportionella valen det blev en sådan splittring, att det fanns 40 partier. Och då sade Hitler: »Tyskland kan icke byggas upp igen på 40 partier, det kan endast ske genom ett», och så kom diktaturen som ett brev på posten.

Många riksdagsmän och många andra i landet gå nu tvivlande halvt omvända eller helt omvända och fråga sig om ej en återgång till det gamla systemet med enmansvalkretsar är enda utvägen till räddning. De äro bibehållna i England, som har en sund praktisk instinkt och ej genast faller till föga för kontinentens uppfinningar. Där spelar parlamentet ock fortfarande en större och nyttigare roll än i länderna med proportionella val. Där talas det också oförbehållsamt utrikespolitik på ett helt annat sätt än i länderna med proportionella val.

Detta nu om denna filosofiska motion, som av konstitutionsutskottet enhälligt och blankt avstyrkts. Det påminner ock om utskottets utlåtanden nyligen om mina så kallade idémotioner, som enligt herr Bergmans utsago hade även det felet, att de ej voro tråkigt skrivna, vilket praktiska politiska motioner måste vara. Det kan då vara nyttigt påminna utskottet och särskilt dess akademiskt bildade ordförande om vad demokratiens urkälla *Sokrates* sade om den saken. Denne diskuterade nämligen en gång ärendet med sin lärjunge Glaukon, och enligt Platons framställning gjorde han det på följande sätt. — Det kan gärna få komma en gång till kammarens protokoll efter den avföckning, som Sokrates fick av det svenska konstitutionsutskottet förra lördagen. — Sokrates hade med Glaukon diskuterat en ny statsförfattning, som han ansåg nödvändig för att rädda demokratin, och kom därvid också in något på partisplittringen, nu alltmer närd av de proportionella valen. Så här talade Sokrates:

»Nu tror jag, att vi kunna uppvisa, att staten skulle få en annan gestalt genom en enda förändring, visserligen icke obetydlig och lätt, men likväl utförbar. Det måste således fram, om vi också skola bliva överspolade med åtlöje och hån alldeles som av en storskrattande våg. Om icke, sade jag, antingen filosoferna bliva konungar i staten eller de, som nu kallas konungar och makt-havande, i sanning och grundligt ägna sig åt filosofien, och båda dessa, makten i staten och filosofien, sammanfalla till ett, och om icke av de olika naturer, som nu uteslutande vända sig till det ena med åsidosättande av det andra, de flesta nödvändigt bliva uteslutna, då finnes det, min käre Glaukon, icke

Om utredning ang. en författningsrevision. (Forts.)

någon befrielse från det onda för staterna och, såsom jag tror, icke heller för människosläktet, och förr skall icke heller denna statsförfattning, som vi nu hava beskrivit, så vitt det möjligt är, bliva förverkligad och skåda solens ljus.»

Herr talman, jag yrkar bifall till motionens yrkande.

Herr **Strömberg**: Jag ber att få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Herr **Pauli**: Ja, herr talman, jag förstår ju, att kammaren inte är vidare intresserad av en sakdebatt i den här frågan. Kammaren är glest besatt, och det finns dessutom inte någon reservation inom utskottet. Jag skulle heller inte ha djärvt be om ordet, om inte herr Lindhagen hade visat en så förvånansvärd sympati för denna motion, att han till och med velat ha kammarens bifall till dess yrkande.

Det förefaller mig, som om herr Lindhagen i någon mån missförstått vad som ligger bakom den här motionen. Han plockar fram några av dess säryrkanden, som han finner tankvärda. Men jag vill då i korthet erinra om, att huvudtendenserna i den grupps politik, som har framlagt denna motion, inte böra vara oss obekanta, och att dessa tendenser framskymta på ganska många ställen, särskilt i slutet av motiveringen, där det hänvisas till »länder, som hålla på att anpassa sig efter en ny tids krav och förhållanden», och där man också ger oss en uppmaning att »lära av deras med blod och tunga offer köpta erfarenheter». De länder, som man i sådana romantiska ordalag hänvisar till, äro uppenbarligen i främsta rummet diktaturländerna i mellersta och södra Europa. Det är därifrån man också har hämtat huvudtankarna i den här motionen, vilka herr Lindhagen har berört med mycket lätt hand. Vi ha då först och främst den i hög grad förstärkta regeringsmakt, som man drömmer om, en regeringsmakt, som skulle stärkas med diktatoriska fullmakter, i vilka även skulle kunna ingå tillämpande av preventiv tryckensur och inskränkningar i den personliga friheten. Det är den ena saken, den andra är ersättandet av riksdagens ena kammare med någonting, som skulle likna en korporativ församling. I den kommittéutredning, som en stor del av motionen vilar på och som framlades härom året av en av Nationella ungdomsförbundet tillsatt kommitté, hade man kommit med något, som man kallade ett »riksråd», vars konstruktion jag inte här skall gå in på men som var till den grad oformligt och som stötte på sådan kritik, till och med inom det egna partiet, att man med ett visst vemod här i motionen nödgats taga avstånd från denna sin tidigare idé och nöja sig med att föreslå något synnerligen konturlöst, kallat »ekonomiskt råd». Men man säger samtidigt, att fastän man inte nu vågat framlägga ett förslag om en korporativ representation, efter t. ex. italienskt mönster, så tänker man längre fram i alla fall komma med denna vackra tanke.

En motion av detta slag kan naturligt nog inte förtjäna någon större uppmärksamhet i den svenska riksdagen. Den har i viss mån en parallell i ett förslag, som framlades inför sista sommarens interparlamentariska konferens i Brüssel, där en italiensk fascist och en polsk, vi kunna ju kunna kalla honom halvfascist, hade lyckats övertala en engelsk högerman och en fransk radikal att jämte dem framlägga ett resolutionsförslag, som gick efter samma huvudlinjer som denna motion, nämligen beskärande av riksdagens befogenheter, regeringsmaktens kraftiga stärkande och införande av ett slags korporativ representation. Detta tillbakavisades med en verkligt imponerande kraft och enhällighet av den interparlamentariska konferensen. Och i slutvoteringen blevo italienarna ensamma. Polackerna skämdes så pass, att de i sista loppet nedlade sina röster och alltså i själva verket genom denna sin passivitet godkände det demokratiska resolutionsförslag, som antogs av konferensen.

Om utredning ang. en författningsrevision. (Forts.)

Jag tycker det inte kan skada att ge en påminnelse om den nu nämnda episoden i detta sammanhang. Det kan bidra att belysa de verkliga huvudtendenserna i denna motion, där herr Lindhagen huvudsakligen fäst sig vid en eller annan detalj, som han har funnit vara för honom intressant.

Jag förnekar visst inte, att det finns vissa demokratiska inslag också. Taktiken hos de rörelser, som jag här åsyftar, är ju välbekant. De bruka gärna med de reaktionära tendenser, som utgöra deras främsta ögonsikte, förena gester och fraser av demokratiskt inbjudande art. Vi veta ju, hur till och med den tyska nationalsocialismen genom senare hälften av sitt namn direkt friat till den socialistiska rörelsen. Här föreslås nu exempelvis rösträttsålderns sänkning till 21 år, men det är, när det ses i sammanhang med det hela, endast en sådan där demokratisk korint i den reaktionära puddingen, som man inte bör låta bedraga sig av.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Jag känner inte till allt det där, som Pauli talade om. Men det inverkar inte det ringaste på mig, därför att jag ser på det här som »en allsidig, fri och förutsättningslös utredning av vår författningsfråga». Det är utmärkt formulerade ord, och det är just min önskan att kunna även på den konstitutionella vägen nalkas samarbete i samhället.

Pauli ser det bara ur den lilla partisynpunkten, men jag ser det ur alla synpunkter, och det är just detta krav, som man har gått emot — alla partierna i första kammaren — och därför är det min plikt, herr talman, att begagna detta tillfälle för att säga, att jag står på den ståndpunkten, och jag har åberopat mina utgångspunkter till stöd för detta yrkande, och när andra framfört det, har jag endast det att hålla mig till och inte vad Pauli har erfarit och kan utmåla på sitt sätt.

Det är för mig en plikt, herr talman, att med åberopande av mitt program »individ, hemmet, landet och mänskligheten — från liberalism över socialism och humanism» — d. v. s. just i det programmets syfte — bifalla yrkandet i motionen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till det yrkande, som framstälts i den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

*Om lättande
av riksdagens
arbetsbörda
m. m.*

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 9, i anledning av väckta motioner om åtgärder till lättande av riksdagens arbetsbörda eller begränsning av dess arbetstid.

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 173 i första kammaren av herr *Bagge* m. fl. och nr 398 i andra kammaren av herr *Skoglund* m. fl. hade hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att Kungl. Maj:t ville företaga en utredning, i vad mån en utgallring kunde ske av vissa mindre viktiga frågor från riksdagens arbetsuppgifter till förminskande av riksdagens arbetsbörda utan att grundlagens bärande maktfördelningsprinciper därför rubbades, samtidigt varmed även andra möjligheter att lätta riksdagens arbetsbörda eller begränsa dess arbetstid borde tagas under övervägande, samt att för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde ge anledning.

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anmälts av herrar *Gustaf Adolf Björkman, Carl Lindmark, Rahmn, Lindskog, Ewald Lindmark* och *Björck* i Kristianstad, som på åberopade grunder yrkat, att utskottet måtte hemställa om bifall till motionerna.

Herr Björkman, Gustaf Adolf: Herr talman! De motioner, som föreligga behandlade i detta konstitutionsutskottets utlåtande, ha avgivits av män, som länge ha deltagit i riksdagsarbetet och velat framlägga önskemål om och påvisa möjligheter till en förbättring i riksdagens arbetssätt genom arbetets rationalisering. När dessa motioner föredrogos i utskottet, var det icke utan att det på olika håll väl kunde finnas vissa sympatier för önskemålen, men möjligheterna ha ju i utskottets utlåtande negerats och blivit omöjligheter. Det är huvudsakligen på den grund, att denna fråga om riksdagens arbetsformer så nyligen har varit föremål för behandling, som den nu har avvisats av konstitutionsutskottet. Emellertid rider ju, herr talman, tiden fort, och det kan väl med fog sägas, att det finnes vissa goda skäl, som förebragts för att denna fråga skulle ha kunnat vara värd att återupptagas till närmare utredning.

Motionärerna här röra sig på två linjer. Först vill man påvisa önskvärdheten av att man går fram på den väg, som redan har beträffs, nämligen att försöka avskilja vissa smärre ärenden och överlämna dem till *Kungl. Maj:ts* avgörande. Det är, som en ledande borgerlig morgontidning i dag säger, ett gott försök att avskära en del detaljärenden från riksdagsarbetet.

Den kommitté, som det talas om — 1930 års kommitté — som kom med det betänkande, vilket sedan förelåg till behandling i riksdagen, fann, att det föll utanför dess uppgift att i den del av ärendet, som jag nu talar om, framställa något förslag eller giva några närmare anvisningar. Och då har man ansett — motionärerna och andra, som vilja gå med på dessa motioner — att det kan vara lämpligt att nu sätta i gång en enkel utredning, som ger en befogenhet härutinnan till utredningsmännen, och i det syftet giva ju motionärerna också vissa anvisningar.

Detta är den ena huvuddelen av vad som ligger i motionerna. Den andra huvuddelen rör sig därom, att motionärerna giva uppslag till viss begränsning av de enskilda riksdagsmännens befogenheter. Önskvärdheten härav har, kunna vi säga, särskilt framhållits från andrakammarledamöternas sida. Det är en hel del detaljer, som här ha framlagts, men man bör väl ej nu — liksom ej heller i konstitutionsutskottet ansågs — härvidlag upptaga tiden med att diskutera detalj efter detalj i denna fråga. Det skulle taga alldeles för lång tid. Huvudsaken är, huruvida man anser, att något skall göras eller ej till bot för de missförhållanden, som påvisats.

Vi reserverar, som gentemot konstitutionsutskottet sökt hävda motionerna, ha också sagt, att ej alla de uppslag, som föreligga i motionerna, äro sådana, att de kunna upptagas utan vidare prövning till bifall. Jag vill exempelvis nämna, att det under den korta överläggningen om det framlagda uppslaget, att man skulle kunna vägra remiss av vissa motioner, invändes att debatten om, huruvida en remissvägran borde äga rum eller ej, kanske skulle taga så lång tid, att vinsten — möjligheten att gagna riksdagsarbetet temporärt — skulle förfalla. Ja, det är en sak, som egentligen är en bagatell, om man i fråga om den ena eller andra uppslagspunkten finner, att den fordrar ytterligare prövning. Huvudsaken är, att man finner, att något bör göras. Jag tänker, att, efter denna dags händelser och upplevelser i kammaren, det fin-

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

nes mycket i denna fråga, som kan vid en utredning komma fram utöver vad som står i motionerna.

Emellertid har konstitutionsutskottet ansett, att någon utredning nu icke bör äga rum. Motionärerna ha sökt påvisa, att det dock hänt åtskilligt sedan 1932. Vi ha sett, hurusom riksdagarna förlängas. Det kan ju sägas: vad gör det, om man avskiljer en del ärenden, då i alla händelser de stora ärendena komma att ligga kvar till emot slutet? Men, herr talman, det är väl så, att man först skulle kunna, i skarpare takt, göra undan alla de mindre detaljärendena, som falla under riksdagen, och låta utskott, som sysslar med den stora frågan eller de stora frågorna för året, som kanske fordrar många veckors arbete mot riksdagens slut, syssla därmed, under det att de riksdagsmän, som inte äro sådana utskottsledamöter, finge vara lediga och återvända till sina borgerliga näringar och kallas hit igen först till den stora avslutningsdebatten. Därmed skulle motionärerna vinna ett syftemål. Det finns nämligen en del personer, som ej kunna offra mer än ett visst antal veckor eller ett par månader på riksdagsarbetet — jag tänker på näringslivets män och en hel del andra personer, ingen nämnd och ingen glömd — och som finna, att det är lyckligt, att ej riksdagsarbetet tager för mycket av deras normala arbetskraft.

Ja, detta är de synpunkter, som jag har velat framlägga. Det är ju bara en minoritet i utskottet, som står för de åsikter, för vilka jag velat göra mig till talesman, men i alla händelser anser jag, i likhet med den tidning, som jag nyss nämnde, att det även när det gäller den andra huvudpunkten är lyckligt, att den uppfattningen fortfarande hålles levande, att man bör försöka att förenkla riksdagsarbetet genom en del åtgärder, som — såsom här förutsattes — ej alltför mycket ingripa i den enskilde riksdagsmannens befogade rätt.

Jag har därför, herr talman, ej någon anledning att icke förorda den reservation, som är avgiven av mig och åtskilliga andra ledamöter av utskottet.

Herr Reuterskiöld: Herr talman! De reformer, som kunna erfordras i riksdagsarbetet, kan man erfarenhetsmässigt inte åstadkomma genom nya bestämmelser i oändlighet och ändring av gällande bestämmelser, också i oändlighet, ty det är inte på bestämmelserna det ankommer utan på deras tillämpning och på det levande livet. När man nu, som den siste ärade talaren säger, vill avskära vissa ärenden från riksdagen och överlämna dem till Kungl. Maj:t, så behövs det ingen utredning för det ändamålet, det behövs ingen kommitté och inga bestämmelser, utan riksdagen kan *i varje förekommande fall, där så synes lämpligt*, göra detta. Så har skett med en del pensionsfrågor, så har skett med en del frågor rörande avhändande av kronans jord o. s. v. i ganska stor utsträckning, och det kan göras i varje fall, där man anser, att det är lämpligt. Om motionärerna vilja rikta uppmärksamheten på sådana fall, då kunna de motionera i samband med statsverkspropositionen eller alldeles oberoende därav om att lämna de och de ärendena till Kungl. Maj:t. Men att få några *generella* bestämmelser om överlämnande till Kungl. Maj:t av vissa frågor synes mig vara totalt uteslutet.

Den andra linjen, beskärning av riksdagsmännens befogenheter, innebär ett mycket ömtåligt kapitel, och all erfarenhet visar, att hur många kommittéer man än tillsätter och hur många modesta och enkla förslag man än framlägger — de sovras redan i kommittéerna — så tagas de inte av riksdagen. Jag kan inte heller finna, att man vinner någonting särskilt på att begränsa riksdagsmännens befogenheter. Motionsrätten exempelvis — vad vinner man på att begränsa den? Behandlingen av de motioner, som nu komma till utskottet och som vi dag för dag se avstyrkta här, har inte tagit någon väsentlig tid, och inte kan man säga, att det är något bortkastat arbete, att en del tid går

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

åt, när man diskuterar dem i utskotten. Jag kan inte finna, att en beskränning av motionsrätten överhuvud taget har någon verklig grund.

Man säger också, att man skulle kunna vägra remiss. Ja, det ha vi försökt, ty det kan ske med avseende å de tillfälliga utskottens motioner, men det genomföres inte i verkligheten. Riksdagsmännen anse, att man väl åtminstone kan vara så hövlig mot en motionär, att man låter honom få sin sak prövad. Vad tjänar det då till att utvidga rätten till remissvägran? Det är slag i luften, det är en gest utan praktisk betydelse.

Låt oss sedan se på förslaget att begränsa riksdagsmännens rätt att yttra sig! Genomförandet därav kan möjligen förkorta ett sammanträde, men vad vinner man på det? Man vinner egentligen ingenting alls. Riksdagarna förlängas icke genom att sammanträdena i kamrarna bli någon timme längre eller genom att de gå in på nattsidan eller till och med morgonsidan, utan det är helt andra förhållanden, som bestämma riksdagsarbetets längd.

Således kan allt, som gäller beskränning av de enskilda riksdagsmännens befogenhet, vart för sig se ut att vara av en viss betydelse i ett konkret fall, men i det stora hela spelar det ingen roll, och i längden verkar det snarare till ondo än till gagn.

Vidare säger man, att det nu har förflutit en viss tid sedan föregående kommitté lade fram sitt förslag, vilket jag får erinra om endast delvis bifallet. Man har under denna tid fått erfarenhet om att riksdagarna förlängts. Ja, mina herrar, men är det någon, som tror, att man kan råda bot på detta genom en kommitté, som gör en utredning och framlägger förslag, vilka sedermera inte bli bifallna och som, om de ändå skulle bifallas, med all säkerhet inte få några verkningar.

Här ha vi en bestämmelse t. ex. om propositionstiden. Man kan inte föreskriva, att propositioner *icke få* avlämnas efter en viss tid, utan man föreskriver, att de *böra* avlämnas inom en viss tid, och endast i särskilt viktiga fall få de lämnas senare. Men vem skall pröva detta? Kungl. Maj:t. Riksdagen har verkligen någon enda gång sagt, att en proposition kommit så sent, att riksdagen inte haft tid att pröva den, men i regel prövar riksdagen densamma, och i regel förhåller det sig så, att den bör prövas. Vad tjänar det då till att ännu strängare fastslå, att propositionerna skola vara inlämnade inom den och den tiden? Den sista kommittén förkortade denna tid med ett par dagar. Det spelar ingen roll, men det kunde ju vara liksom en liten avi åt regeringen. Nu veta vi, att regeringen inte fäster något större avseende vid en sådan avi. Om vi ge den en till, så får det samma resultat.

Arbetet inom riksdagen är väsentligen avhängigt av att utskotten ha tillräckligt material allt ifrån begynnelsen, så att de kunna ordna sitt arbete, men detta återigen sammanhänger med propositionerna. Här kunna ju väckas motioner, många motioner, som utskotten måste ligga på, därför att en proposition, som rör samma ämne, är annonserad i trontalet eller därför att man under hand har förvässat sig hos departementet om att en proposition av liknande innehåll kommer. Inte kan man, innan denna avlämnats, taga upp de motioner, som väckts i samma ärende under motionstiden? Man måste sammanställa dem med den väntade propositionen. Vad man kan göra är att behandla sådana motioner, som äro oberoende av propositioner, och detta sker också i stor utsträckning.

Det är lätt att säga, att utskotten skulle lägga sitt arbete en smula mera systematiskt och förnuftigt, men för att det skall kunna bli system och förnuft i det hela måste man ha kännedom om hela materialet från begynnelsen, och det har man inte.

Jag kan inte finna, att det överhuvud taget är rimligt att på det sättet ställa

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

krav, som inte motsvaras av verkliga förutsättningar. Det kan sägas, att detaljärendena på det sättet komma först, och det är bra, och så komma de stora frågorna sist. Ja, de stora frågorna komma under alla förhållanden att hopas mot riksdagens slut, bland annat av det skälet, att dessa stora frågor bero av propositioner, som inte kunna komma så tidigt utan komma till riksdagen sent, men också av ett annat skäl, nämligen att utskotten, som få dessa stora frågor, behöva sin tid för att granska dem. Så komma utskotten in med sina utlåtanden ungefär samtidigt, i slutet av maj, eventuellt i början av juni. Härtill kommer, och det kunna inga bestämmelser i världen förändra, att *utskottsarbetets resultat i dessa stora frågor ytterst och sist inte beror av utskotten själva utan av partiledningarna*. Dessa vilja inte få frågorna avgjorda isolerade, utan de vilja kombinera det ena och det andra, de vilja se, hur det ställer sig i de olika frågorna. På det sättet komma ärendena att skjutas till en gemensam slutlig tidpunkt, då de bli färdiga allesammen. Detta medför, att man måste anstränga riksdagen på slutet och att den varar över tiden, men är det någon, som tror, att man kan råda bot på detta förhållande genom bestämmelser? Ja, är det någon, som tror det, så skall jag inte använda något starkt uttryck, men större naivitet har jag knappast sett.

Nej, hela detta försök att genom reglementen insnöra riksdagens arbete i ett slags tvångströja, som spränges av sig själv, är ett bra lönlöst arbete. I grund och botten har det sedan de sista kommittéerna avlämnade sina utlåtanden inte inträffat någonting, som berättigar till att taga upp frågan på nytt. Inte heller i motionen föreligga några som helst nya uppslag, utan där träffar man åter på idel gamla bekanta. Man säger: ja, dig och dig och dig har jag sett, ni äro avpoletterade, men här komma ni igen för att avpoletteras ännu en gång. Jag tycker, att det är bortkastad tid, bortkastat arbete och onödig kostnad, om man tillsätter ytterligare kommittéer för att försöka reda ut den saken. Jag hade äran att sitta i den sista kommittén. Vi hade först att taga reda på vad de två andra kommittéer, som varit tillsatta i denna fråga med ungefär tio års mellanrum, hade gjort, och vi funno då, att det var ungefär samma tankar, som kommo upp. Under förändrade omständigheter kunde man kanske lösa dem på annat sätt. Vissa frågor kunde avpoletteras, t. ex. den där om två riksdagssessioner. Det förslaget var ursprungligen byggt på en helt annan förutsättning. På den tiden började budgetåret den 1 januari, inte den 1 juli, men med den ändringen förföllo alla möjligheter till två riksdagssessioner. Det finns också andra sådana fall, där situationen är förändrad och där man således kan avföra en fråga, men ännu har jag aldrig sett, att man genom en ny utredning har fått möjlighet att tillföra frågan om riksdagsarbetets ordnande nya uppslag, som man skulle kunna begagna.

Senast försökte man få ett utrikesutskott för att behandla utrikesfrågorna. Detta förslag föll på ett ganska kompakt motstånd inom kamrarna. Uppriktigt sagt tror jag, att det mest berodde på att man samtidigt varit nog oförsiktig att föreslå, att statsutskottet skulle få en vidgad sammansättning, möjligen en femte avdelning, och detta stötte på så stark patrull, att intressena i de båda frågorna förenade sig, och så föllo båda två. Detta är den vanliga vägen i riksdagen.

Inför sådana utsikter, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Bagge: Herr talman! De missförhållanden, som vi ha velat komma åt i den här motionen, äro ju så uppenbara, att man väl får säga, att de numera äro allmänt erkända. Den enda meningsskiljaktighet, som kan föreligga, är väl, vad utskottets ärade ordförande pekade på, nämligen den olika grad av

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

pessimism, som kan råda i frågan huruvida någonting kan göras åt saken. Mig förefaller det alldeles nödvändigt, att någonting göres åt detta, och vi ha för vår del velat peka på ett antal ganska små saker, som i alla fall, såvitt vi kunna förstå, skulle kunna göra en del nytta. Här har man någonting att börja med.

Det förhåller sig ju ändå så, att anhopningen av en massa frågor här i riksdagen inte bara för med sig vad man här talat om, nämligen den där förskjutningen av riksdagsärendena till några forcerade veckor i slutet av riksdagen, utan det finns också en annan omständighet, som man inte får förbise, och det är, att när här undan för undan hopas allt fler och fler ärenden, som riksdagen skall avgöra, så blir till sist hela materialet så överskådligt, att det snart sagt inte finns någon människa, som kan följa med och få någon riktig översikt över ärendena. Det för också med sig, att många människor, som skulle vara mycket lämpliga för riksdagsarbetet, draga sig för att bli invalda, när de se, hurudant arbetet här är och huru man fördjupar sig i en massa smådetaljer och småfrågor, som sannerligen kunna avgöras på ett betydligt bättre sätt på annat håll.

Jag vill också säga, att det inte förhåller sig så, som den ärade utskottsordföranden sade, att ingenting har inträffat under de fyra år, som gått, sedan denna fråga sist var uppe. På dessa fyra år har riksdagens arbete ytterligare utvidgats, och riksdagens verksamhetsområde har svällt ut. Vid sådana utökningar blir det inte tid och tillfälle och möjlighet här i riksdagen att verkligen få upp klara linjer för de stora besluten och de saker, som betyda någonting, utan i dessa kommer riksdagen att mer och mer bli utan inflytande. Det gäller på detta område liksom på så många andra, att, som det heter i den gamla fabeln, den som gapar över mycket, mister ofta hela stycket. Så är otvivelaktigt för närvarande fallet med den svenska riksdagen.

Jag skall be att få taga ett exempel. Jag har dragit det så många gånger här i kammaren, att jag är rädd för att jag kanske har tröttat med det, men jag tror, att saken är lika riktig för det. Genom den pulvrisering av anslagen, som förekommer här i riksdagen, där det ena lilla anslaget efter det andra kommer fram undan för undan från statsutskottet — först behandlas de där vart och ett för sig, och sedan behandlas de här i kamrarna på samma sätt — blir varje tanke på något slags enhetlig budgetbehandling eller någon behandling enligt allmänna budgetprinciper fullkomligt omöjlig. Ju mer riksdagen tar på sig av sådana saker, desto mindre möjligheter får riksdagen således att verkligen besluta i de stora och avgörande budgetfrågorna liksom även i andra viktiga ärenden.

Om man nu ser bort ifrån de i motionerna omnämnda mycket små ansatserna att inskränka riksdagens arbete med allehanda småfrågor — det gäller här de allra minsta pensionsärendena, och dessutom gäller det de allra minsta marknadsföringsärendena — så har utvecklingen gått i den riktning, som jag nyss antydde, nämligen att riksdagen tar på sig mer och mer och mer och mer av alla möjliga saker och ting, och detta måste ju som sagt till sist föra med sig ett tillstånd, som blir fullkomligt ohållbart och som till att börja med får den konsekvensen, att riksdagen drunknar i detaljer och inte får det inflytande på de stora linjerna, som man skulle önska.

Följden av denna anhopning av ärenden har blivit, att riksdagen allt mer, såsom det har sagts många gånger, utvecklats till ett stort ämbetsverk, som visserligen arbetar mycket säkert och ordentligt — jag tror, att var och en, som har varit med här, måste få stor respekt för det arbete, som utföres här — men som ofta är ytterst tungrott och som genom frågornas trängsel i synnerhet i slutet av riksdagen blir föga ändamålsenligt.

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

Den där begränsningen av ärendena är ett av motionens huvudsyften. Det är denna sak, som vi framför allt ha velat peka på. Det är inte fråga om någon stor författningsändring, det är inte några stora saker, som vi komma med, utan vi vilja framför allt peka på nödvändigheten att försöka åstadkomma ytterligare begränsningar. Nu säger konstitutionsutskottets ärade ordförande, att sådana kan man vinna utan några ändrade bestämmelser och i varje särskilt fall. Jag skulle vilja ifrågasätta, huruvida det är lämpligt att taga upp den saken från fall till fall och om det inte är riktigare att försöka få fram ett förslag, varigenom man får en något så när sammanhängande plan för hur man skall gå till väga. Dessutom har konstitutionsutskottets ordförande själv pekat på hurusom det i praktiken ingenting blir av, om man går den förra vägen. Om det kommer ett förslag, där man kan få en ordentlig diskussion i gång om vad denna sak gäller, då har man större möjligheter att komma någon vart på detta område.

Det gäller härvidlag speciellt pensionsärendena. Vi ha pekat på dessa, och de betyda verkligen ganska mycket. Det är inte fråga om några oväsentliga ting, det framgår ju, om man tittar en smula på årets motionsflod. Av årets motioner behandla inte mindre än över 90 stycken pensioner åt enskilda. Registret har inte utkommit ännu, så att det är mycket besvärligt att göra en sådan statistik, men jag har räknat igenom motionerna, och det visar sig, att inte mindre än 90 stycken motioner syssla med pensioner åt enskilda. Det kan väl inte vara möjligt att övertyga någon om att det är ett rationellt förfaringssätt att låta en stor folkrepresentation syssla med sådana frågor, som ju bättre kunna avgöras av någon annan instans som rena tillämpningsfrågor. Inte heller kan det väl vara en förnuftig ordning, att riksdagen till behandling får motioner om inrättande t. ex. av någon assistentbefattning vid något museum eller om löneplaceringen av den ene eller andre tjänstemannen o. s. v. De 380 personer, som folket har valt till sina representanter, ha väl i alla fall sammanförts för högre uppgifter eller för uppgifter, som äro mera passande för dem, än sådana här frågor, som borde lösas i mera principiella sammanhang och som också borde kunna handläggas av människor, vilka äro mera insiktsfulla just i sådana frågor.

Detta är bara ett exempel, som jag har velat draga fram här.

Det förefaller mig, som om det vore synnerligen önskvärt, om riksdagen under den nu pågående expansionen av sitt verksamhetsområde hade velat taga ett steg emot självbegränsning och uttala sig för detta. Om vi här skulle fatta ett beslut om en förnyad undersökning, skulle redan detta förhållande faktiskt kunna inverka på själva utvecklingens gång.

Nu säges det, att det inte har blivit någon ändring, sedan dessa saker sist behandlades i riksdagen. Den förste talaren här har redan påpekat, att det ju har blivit en utveckling snarast i försämrande riktning, jämfört med förut. Dessutom sade man den gången, att man skulle få så utmärkta förändringar genom praxis. Det har inte skett några sådana förändringar, såsom herr ordföranden i konstitutionsutskottet här har påpekat. När man således på fyra år inte har kommit längre, så förefaller det mig, som om man skulle ha all anledning att taga upp saken igen.

Utskottet nöjer sig däremot med att bara peka på den där kommittén och resultatet av dess arbete. Emellertid förhöll det sig på det sättet, att denna kommitté framhöll, att det i och för sig syntes »kunna anses motiverat, att i en eller annan grupp av ärenden beslutanderätten överlämnades till Konungen eller, efter Konungens bestämmande, underordnad myndighet». Sedan fortsätter utskottet, när det refererar kommittén: »Kommittén fann emellertid det *falla utanför dess uppgift* att härom framställa något förslag eller giva några

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

närmare anvisningar.» Således ligger saken till på det sättet, att denna fråga inte var slutbehandlad med kommitténs förslag. Kommittén har givit sitt stöd åt tanken, att man skulle gå vidare, men den avstod från att behandla denna uppgift, därför att den inte ansåg densamma ligga inom sitt uppdrag. Just på grund av att kommittén förbigick detta avsnitt av frågan om riksdagens arbetsformer, ha vi ansett oss kunna taga upp den saken i vår motion.

I motionen ha vi dessutom berört ytterligare en del åtgärder, som skulle kunna tänkas rationalisera arbetsformerna här, antingen att skärpa villkoren för de enskilda riksdagsmännens framställningar eller att minska debatternas längd. Jag vill påpeka, att vad som därvidlag säges i motionen utgör inte några direkta förslag, utan man har sagt, att vad man i första hand åsyftar är att försöka utmönstra sådana här s. k. småfrågor och begränsa omfattningen av riksdagens arbete. Först i andra hand har man anvisat utvägen att införa vissa restriktioner i arbetsordningen, om nu inte någonting annat kan hjälpa.

Det rätta sakförhållandet är alltså det, att motionärerna bara ha velat säga ifrån, att restriktioner i arbetsordningen förr eller senare utan tvivel komma att framtvingas, om riksdagen tvekar att i tid iakttaga nödig självbegränsning i fråga om sitt verksamhetsområde. Detta framgår ju också av motionens kläm.

I likhet med utskottet anse vi motionärer också, att det vore önskvärt, om man kunde undvika att göra intrång på den enskildes initiativrätt och överhuvud taget på debattfriheten här i riksdagen, men man kan ju inte förbise, att parlamentet, såsom det har sagts i motionen, framför allt är en institution, som måste driva praktisk politik, medan den uti en demokratisk stat oundgängliga fria opinionsbildningen företrädesvis måste förläggas utanför parlamentets väggar. Det är ju otvivelaktigt så, att en god del av tiden här tages upp just därför att man inte gör någon skillnad mellan dessa båda saker, det praktiska politiska arbetet och propagandan. Särskilt tror jag, att jag vågar säga, att detta är fallet i medkammaren. Här i första kammaren råder ju ett mildare klimat och mera humana seder i olika avseenden, men dagens händelser ha väl givit oss någon åskådningsundervisning om de bekymmer, som även vi här kunna vara utsatta för.

Vad som däremot är ganska klart är, att i andra kammaren är det långt ifrån bra, som det är i detta avseende. Man får t. ex. gång efter annan läsa i referaten, fullt sanningsenligt förresten, att efter en kortare debatt vidtogs ett par timmars personliga smädelser mellan representanter för olika kommunistiska riktningar i kammaren. Detta kan ju inte vara något vidare lämpligt sätt att använda tiden, och inte heller kan det vara vidare nyttigt för riksdagens anseende. Här ha vi som sagt tills vidare haft det på annat sätt, men det kan ju också hända, att vi hit få någon av dessa mera — vad skall jag säga? — folkmötestekniskt betonade stenkrossar ifrån andra kammaren, vilka komma att skramla här också, och då ha vi all anledning att tänka på den här saken i tid.

Det kan också förtjäna att understrykas, att Sveriges riksdag är en av de ytterst få folkrepresentationer i de demokratiserade europeiska staterna, som tillåta en ohämmad talarfrihet. Vi kunna bland länder med debattrestriktioner hänvisa, utom till stormakterna, till Norge, Danmark, Holland, Belgien, Schweiz o. s. v., och det förefaller inte vara omöjligt, att vi kunna få gå samma väg, om vi inte här på något sätt kunna åstadkomma någon ändring.

Vi vilja visst inte plädера för att den svenska riksdagen okritiskt skall lånevägen tillägna sig andra arbetsformer än dem, som historiskt ha vuxit fram i vår folkrepresentation, men man får i alla fall inte helt och hållet förbise de

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

lärdomar, som erfarenheten utomlands ger. Ty vi kunna lätt och kanske snart försättas i det läget, att vi helt enkelt annars måste beträda samma vägar som utländska parlament ha nödgats göra för att komma till rätta med sina arbetsproblem.

Ja, herr talman, jag sade i början av mitt anförande, att det inte gärna kan råda någon meningsskiljaktighet beträffande de missförhållanden, som man har pekat på i motionen, men måhända någon meningsskiljaktighet i fråga om de möjligheter, som föreligga att komma till rätta med dem. Uppfattningen härvidlag är naturligtvis framför allt grundad på den mer eller mindre pessimistiska inställning, som man kan ha. Jag får ju erkänna, att jag också tror, att ett av de väsentligaste hindren att komma till rätta med dessa saker ligger i den svenska riksdagens verkligt enastående konservatism, när man kommer in på dess arbetssätt. Ett av mina tidigaste minnen här från riksdagen — vilka minnen som bekant inte ligga så synnerligen långt tillbaka i tiden, och det är kanske en av anledningarna till att jag ännu inte har förlorat förmågan att reagera inför sådana här ting — ett av mina tidigaste minnen var just, när den nyss omnämnda kommitténs betänkande angående förbättringar i riksdagens arbetssätt föredrogs här i riksdagen. Jag kommer ännu i dag i håg det förklarade skimret av förtjusning, som låg över alla riksdagsmännens anleten, oberoende av partier och grupper o. s. v., när man slog ihjäl det ena reformförslaget efter det andra. Sedan har jag varit med i statsutskottet en del år och trivts alldeles utomordentligt väl med arbetet och framför allt med kamratskapet där. Men man kan inte säga annat än att arbetsmetoderna i detta illustra utskott understundom verkligen äro något besynnerliga. Jag kommer mycket väl i håg, när jag en gång försökte att på något sätt åstadkomma en ändring i dessa arbetsmetoder. Jag togs mycket välvilligt om hand av vederbörande i utskottet, som då försökte att föra nykomlingen in på rimligare och bättre vägar än att kräva så revolutionära saker som att medlemmarna skulle få sig föredragningslistor tillsända, innan avdelningarna behandlade ärendena o. s. v.

Allt det här har naturligtvis sitt, om jag så får säga, romantiska värde. Det är ganska förtjusande med en gammal institution, som håller på sina gamla former och som inte på något sätt vill ändra på dem, men jag tror, att man i våra dagar och i dessa bistra tider inte längre kan leva bara på romantiska stämningvärden. Det borde jag kanske göra som konservativ, men jag vill uppriktigt säga, att det finns ju olika slags konservatism, och detta är inte mitt slags konservatism. Det tycks emellertid, som om den sortens konservatism vore i hög grad uppskattad här i riksdagen. För min del tror jag, att den däremot är mycket litet uppskattad ute i landet, och jag tror, att vi här innanför murarna skulle göra väl, om vi någon gång tänkte på, hur man utanför ser på de besynnerliga och ytterst ineffektiva arbetsformer, som förekomma i den svenska riksdagen. De äro inte ägnade att på något sätt höja riksdagens anseende, och de äro inte heller på något sätt ägnade att göra riksdagen till ett effektivt medel i vår självstyrelse.

Det förefaller mig, som om detta vore mycket allvarliga ting, och därför har jag med mitt namn gärna velat vara med om den motion, som nu här åter har bragt dessa frågor på tal och som har försökt att i sin mån peka på hur man i alla fall skulle kunna komma en liten bit fram.

Herr Reuterskiöld: Herr talman! Ja, jag hoppas att jag inte har missförstått den siste ärade talaren därhän, att han skulle anse den konservatism, som han representerar, avskära vördnaden för och hänsynen till traditionen. Det tror jag inte var hans mening, men nog kunde man mistänka, att det var åt-

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

minstone ett steg på vägen att sätta sig över traditionen. Då måste jag i stället ge mitt erkännande åt det socialdemokratiska partiet, som mer och mer har fått insikt om traditionens betydelse och som i den punkten kanske är konservativare än något annat parti inom riksdagen. Möjligen går den rätta linjen i fråga om vördnaden för traditionen mellan socialdemokratien och högern, men därom skall jag icke uttala mig. Jag skulle bara vilja säga, att intet land i världen har sådan vördnad för traditionen som England, vilket åberopas gång på gång, både när det gäller yttre former och inre innehåll.

Jag begärde emellertid ordet, herr talman, med anledning av vissa uttalanden, som gjordes av den siste ärade talaren. När han, liksom den förste talesmannen för reservanterna, säger, att den sista kommittén varit inne på frågan om ett avsondrande av vissa ärenden, men förklarade det ligga utanför sin befogenhet, då tror jag det är ett misstag att tolka det så, som om kommittén lämnat den frågan utredd — fast den kunde utredas, även om kommittén ansett sig icke böra göra det — utan jag tror det är vida riktigare att tolka kommitténs uttalande så, att här passa inga allmänna bestämmelser, här måste prövas från fall till fall. Och hur är det? Vissa pensionsfrågor, som här ha framhållits såsom besvärliga, ha överflyttats på Kungl. Maj:t genom riksdagens beslut. Det kom yrkanden om pensioner för änkor och barn och varjehanda andra saker. Ja, de upptogo tiden. Anslag ställdes då till Kungl. Maj:ts förfogande och Kungl. Maj:t fick pröva vissa av dessa frågor. Det behövs ingen kommitté för sådant. Det behövs bara en motion i den riktningen, ett yrkande inom ett utskott och så möjligen att få utskottet med på det. Det är däri svårigheten ligger, men det kan man icke få några bestämmelser för. Det gäller således att få beslut till stånd, vari med avseende på vissa angivna ärenden anslag ställes till Kungl. Maj:ts förfogande även för andra pensionsfrågor, och antalet pensionsfrågor inom riksdagen är minskat. När det sedan talas om löneplaceringsfrågor och andra dithörande ting, så undrar jag, om icke i flertalet fall riksdagen avslår dylika förslag, när de komma motionsvägen. När det kommer motioner om inrättande av nya befattningar, så säger statsutskottet: Ja, detta är mycket beaktansvärt enligt utskottets mening, men frågan bör komma från Kungl. Maj:t. Och är det någon som tror, att arbetstiden därigenom förlänges? Det tror inte jag.

Nu talade den siste talaren också om en expansion av riksdagens verksamhet. Jag måste bekänna, att jag är ganska oförstående inför det talet. En expansion av riksdagens verksamhet har ägt rum allt sedan 1809 och i all synnerhet sedan 1840-talet, men inte kan jag märka, att expansionen under senare tiden varit starkare och starkare. Det är endast de växande kraven på det statliga livet, som göra, att den expansion, som en gång kommit, har kommit att omfatta vissa frågor, som den kanske tidigare inte gjorde, men det är bara i full konsekvens med utvecklingen. Jag delar hans mening, att ju mer riksdagen får under sin prövning, dess mindre får den av verklig betydelse, därför att det blir den formella granskningen, som återstår för riksdagen, och det materiella avgörandet ligger på annat håll. Men, mina herrar, så är redan nu förhållandet i mycket stor utsträckning i fråga om lagstiftningen, där det mesta just ligger hos Kungl. Maj:t. Där ha vi haft lagkommittéer, där ha vi särskilda lagberedningar, så kommer det remisser, så kommer Kungl. Maj:t. så kommer lagrådet, och sedan kommer det till lagutskott. I allra flesta fall har lagutskottet ingenting att erinra. Frågan är så genomförd, utvecklad och beredd, att det inte återstår mycket mer än att sätta pricken över i och så säga ja. Någon gång säger man nej, men då är det andra skäl som föranleda det; då är det i regel icke fråga om den sakliga utredningen. Jag kan inte finna annat än att det är utvecklingens gång. Riksdagen tar initiativ, men den föreslår

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

inte lagtexten. Den begär hos Kungl. Maj:t en utredning. Så kommer hela kvarnen i gång, och så kommer resultatet av malningen fram i riksdagen. Vad skall man göra? Är det någon som tror, att man kan ändra detta genom något slags former? Det går inte.

Om nu talet om expansion icke har så stort fog för sig, vill jag å andra sidan framhålla, att när den sista budgetreformen gjordes och en uppdelning skedde av omkostnads- och avlöningsanslag, så innebar detta med omkostnadsanslag i själva verket en viss begränsning av riksdagens förut i detalj ingående prövning. Det var ett försök i motsatt riktning, utan något reglemente, utan någon utredning av kommittéer angående arbetsformer och sådant.

Men så var talaren inne på en huvudsak — och det var då jag begärde ordet — när han talade om budgeten och budgetarbetet. Där delar jag fullständigt hans mening, att det är absurt, att riksdagen skall besluta i den ena anslagsfrågan efter den andra utan att ha en aning om var medlen till täckning skola tagas. Sedan kommer den frågan, och när den äntligen kommer, kommer den i två former: en om statsregleringen och en angående beräkning av bevillningen. I statsregleringen får man frågor om de ordinarie statsinkomsterna och alla sådan inkomster, som icke äro bevillningar, men från bevillningsutskottet får man oberoende härav frågor om bevillningar. Det är ju alldeles absurt, menar jag, att på det viset avgöra en fråga om täckning av bristen i statsregleringen i förväg, utan att kunna sammanställa de båda frågorna. Men den ärade talaren har förbisett, skulle jag tro, att i detta avseende har framställning redan gjorts och beslut fattats. Formerna finnas, men var finnes viljan att tillämpa dessa former? Den sista kommittén, Kungl. Maj:t och riksdagen, skapade på detta område förutsättningar för en bättre ordning. De skapade nämligen dels budgetdeputationen, som förbereder saken så att säga ur gemensamma synpunkter, dels möjlighet för statsutskottet och bevillningsutskottet att påkalla ett sammansatt utskott av de fyra utskott, som äro budgetbehandlande, när det gäller att framställa förslag till statsreglering och till beräkning av inkomsterna och sättet för täckande av bristen i statsregleringen. Det var i den kommittén fråga om att man skulle föreskriva denna ordning som ovillkorligt gällande, men kommittén gick in för att det skulle ställas i utskottens skön att antingen gå den ena vägen, d. v. s. först höra budgetdeputationen för att få alla synpunkter beaktade, och sedan var för sig lägga fram förslag, eller att bilda ett sammansatt budgetutskott, som sannolikt bleve en förstärkt budgetdeputation, och överlämna åt detta att framlägga förslag. Jag själv var mest böjd för att gå den senare vägen, men man ansåg — och det är ju riktigt — att det under skilda tider kan vara skilda behov. I goda tider, då det inte gör så mycket hur bristen täckes, därför att inkomsterna flyta in med högre belopp än beräknat, kan man gå den delade vägen. I andra tider då det är svårt att få det att gå ihop, kan det vara allt skäl i världen att gå den väg, som betecknas som sammansatta-utskottsvägen.

Men det är också andra omständigheter, som inverka, och där tror jag icke att någon som helst kommitté eller någon som helst ny utredning kan åstadkomma den förändrade anda i statsutskottet, som den ärade talaren tydligen i mycket milda ordalag efterlyste. Statsutskottet har ju inte senterat hans reformförslag, och det skall jag inte yttra mig om. Jag känner inte till det där med föredragningslistor. Det har nog två sidor. Jag tror nog inte, att det finns föredragningslistor vid avdelningarnas arbete; när det gäller plenum, vet jag att sådana finnas. Nå, om man nu inte vill påtvinga statsutskottet vissa former, som det anser sig icke kunna använda, hur skall man då göra? Skall man då välja ett nytt statsutskott med nya medlemmar, som icke ha någon känsla för traditionen? Tro herrarna, att riksdagen gör det? Aldrig

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

i livet! Man kommer att välja om de gamla, så långt det låter sig göra. Traditionen kommer att bevaras, och utskottet kommer att behålla sina hävdvunna former.

Så vill jag rikta uppmärksamheten på ett annat förhållande, som heller icke förutsätter ändringar i författningen. Om ett utskott gör sig fullständigt beroende av sin sekreterare och sitt kansli — och det finns utskott, som göra det — så hjälper ju ingenting. Om utskottet självt behärskar de saker, som det skall behandla, och därmed behärskar sitt kansli, kan det behöva en sakkunnig hjälp i vissa specialfall, men icke i det stora hela, och då kan också arbetet ordnas på annat sätt, men där man ställer sig beroende av expertis i allting, där blir det omöjligt att överhuvud göra någon ändring. Det är fråga t. ex. om hur man skall avlöna en sådan befattningshavare, och ett förslag kan motiveras med att man vill ha en särskilt stark expert som sekreterare eller biträdande sekreterare. Ja, då avhänder sig utskottet i själva verket det allra mesta av sin egen prövningsrätt. Hur skall man sedan kunna åstadkomma någon ändring?

Jag tror för min del icke, att det är någon möjlighet att komma till ett tillfredsställande resultat, annat än om kamrarnas ledamöter själva vilja inrikta sig på att begagna de former, som finnas, och göra det bästa av dem, både som kammarledamöter och som utskottsledamöter.

Sedan talades här om missbruk av yttrandefriheten. Vi kunna vara hur ledsna som helst över att sådant missbruk förekommer, men är det inte ändå värre, om man vidtager mera begränsande åtgärder än som redan skett? Talmannen har befogenhet att ingripa i vissa fall och kan enligt gällande författning främtaga en talare ordet för hela det pågående sammanträdet, om han icke följer den varning talmannen ställer. Men talmannen är i en mycket prekär ställning. Han kan icke ingripa titt och tätt och när som helst, utan han måste begränsa sitt ingripande till några flagranta fall, och om han gör det, kan det icke undvikas, att det blir vissa fall, då man skulle önska, att förhållandet vore ett annat än det är. Men det kan icke förbättras genom att man vidtager sådana åtgärder, som äro föreslagna till begränsning av yttrandefriheten. Det kan ske endast därigenom, att var och en kommer till bättre insikt om det sätt, på vilket han bör begagna den, och om den miljö, i vilken han talar. Den ärade talaren ställde i perspektiv, att vi i första kammaren skulle kunna få in ledamöter, som överflyttats från medkammaren, såsom han antydde, och vilka kunde bli rätt besvärliga här. Men, mina herrar, jag vågar påstå, att när de komma hit — om de komma — är luften och miljön här sådan, att resonans saknas, och så blir det ingen olycka av. Det kan vara det samma i andra kammaren, om de vilja. Jag tror, att huvudsaken här är människornas sinnen och icke formerna. Överhuvud taget tror jag heller icke, att det är någon pessimism, som ligger bakom vare sig utskottets eller mitt motstånd mot förslaget. Det är närmast erfarenheten om vad som har inträffat och vad som sannolikt kommer att inträffa, under fullt erkännande av att de missförhållanden, som finnas, kunna rättas genom människornas eget åtgörande, *om de vilja*.

Herr Westman: Herr talman! Jag tillhör inte dem som anse, att det skulle vara omöjligt för den svenska riksdagen att nå fram till bättre arbetsformer. Vi måste alla erkänna, att det inte är bra som det är. Den arbetskraft, som under fem månader ställes till det svenska riksdagsarbetets förfogande, blir, som alla veta, icke under hela denna tid utnyttjad på det mest effektiva sättet.

En av anledningarna härtill ligger utanför riksdagen själv. Jag har under många föregående regeringar framhållit, att det är omöjligt att rationellt ordna

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

riksdagsarbetet, så länge riksdagen ej får propositionerna i tid. Var och en, som haft att göra med utskottsarbete, vet ju, i huru hög grad detta blir hängande, därför att man får avvakta den ena och andra propositionen. Så är förhållandet i år, och jag antar att så kommer förhållandet att vara även i framtiden. Vad man kan göra häråt är bara det, att man riktar en vördsam anhållan till denna och blivande regeringar, att de icke, därför att de finna, att en fråga är svår och tidsödande att förbereda, förbise, att de svåra frågorna också kunna komma att ta tid vid riksdagens handläggning av desamma.

Utan tvivel skulle vi här inom riksdagen kunna reformera vår arbetsordning i åtskilliga punkter, men därvid får man, såvitt jag förstår, vara mycket akt-sam, så att man inte förgriper sig på sådana särdrag i den svenska parlamentarismen, som äro djupt rotade i svenskt lynne och som alltid ha ingått i svenskt riksdagsarbete. Jag syftar därvid t. ex. på en sådan sak som den, att riksdagens ledamöter alltid haft rättighet att framföra de önskemål, som gjort sig gällande på grund av folkets livserfarenhet och levnadsförhållanden inom den ort, från vilken de komma, eller som de själva på grund av sina egna erfarenheter inom en annan miljö finna vara värda att föras fram inför riksdagen. Och vidare kan man enligt min uppfattning icke överväga ett förslag att inskränka en vana, som är djupt rotad i svenskt lynne, nämligen att sakligt och grundligt pröva alla förslag, innan man intar ställning till dem. I England kan det vara annorlunda. Det kan stå i överensstämmelse med engelskt lynne, med engelsk benägenhet att underordna sig en stark ledning, att man accepterar regeringens ståndpunkter såsom dominerande i riksdagsarbetet. Men sådant är icke svenskt lynne. Sådant har svenskt lynne aldrig varit och kommer heller aldrig att bli, hoppas jag, att icke riksdagsmännen vilja sakligt och grundligt pröva ärendena, innan de rösta. Alltså, dessa båda områden anser jag böra lämnas alldeles utanför varje reformförslag. Man bör icke förgripa sig på dessa lynesdrag.

Nu ha vi närmast att bestämma vår hållning till den motion, som föreligger till avgörande. Jag måste säga, att jag icke kan finna, att de förslag, som där äro framförda, i sin helhet äro sådana, att jag kan ge min röst för att de läggas till grund för en utredning. Jag ser också, att reservanterna intaga samma ståndpunkt. De säga, att åtskilliga av förslagen äro av den beskaffenhet, att det är tvivelaktigt, om de ha något större värde. Då hade man ju bort kunna hoppas och förvänta, att reservanterna hade försökt att sälla ut det värdefulla från det mindre värdefulla. Men det kan hända, att det säll, som reservanterna använda, var försett med så grova maskor, att de inte kunde åstadkomma någon sortering av förslagen. Det är möjligt, att de tagit ett sådant säll, icke minst på grund av den en smula känslöbetonade ställning, som de ha till motionärerna.

Jag vill därför för min del framhålla, att när jag nu icke har något annat val än att rösta för rent avslag, ligger däri ingalunda någon principiellt avvissande ståndpunkt gentemot tanken på att få till stånd en reform av vårt arbete. Jag skall emellertid inte söka att nu ange några positiva linjer. Det är bättre, att man försöker komma över på det positiva i ett annat sammanhang, när frågan föreligger mera renodlad och bättre förberedd.

Herr Björkman, Gustaf Adolf: Herr talman! Jag skall bara be att få säga några ytterligare ord, innan debatten avslutas.

När jag inledde debatten, påpekade jag, hurusom motionen rör sig på två linjer, och att den första går ut på att överflytta vissa ärenden till Kungl. Maj:ts beslutanderätt. Jag sade då, att detta hade varit föremål för prövning av 1930 års kommitté, och sade även att kommittén icke fann det vara dess

Om lättande av riksdagens arbetsbörda m. m. (Forts.)

uppgift att härom framställa förslag eller ge närmare anvisning. Konstitutionsutskottets ordförande nämnde i sitt anförande, att denna tolkning var beroende på ett misstag, och att det förhöll sig så, att vederbörande kommitté icke ville ingå på några allmänna bestämmelser. Men det citat, som jag gav av kommitténs betänkande, är detsamma som är infört i konstitutionsutskottets utlåtande, och det visar ju, att kommittén ansåg att den sakliga prövningen gick utanför dess uppgift. Motionärerna säga, att man skall söka »fortgå på den väg, på vilken man slagit in vid inskränkningarna av riksdagens beslutanderätt i pensions- och jordförsäljningsfrågor», så är det något, som icke upptogs till behandling av den kommitté, som 1930 tillsattes, och vars betänkande beslutades om vid 1932 års riksdag. Således kan man icke säga det vara obefogat att nu komma fram och begära, att man skall upptaga dessa frågor till prövning.

Sedan sade den siste ärade talaren, att vi i vår reservation icke hade varit fullt eniga med motionärerna. Det förhåller sig väl dock så, att när motioner komma, så skola de påpeka missförhållanden och ge uppslag, men man kan väl icke begära, att allt, som ligger på uppslagslinjen, skall vara så fullständigt sorterat. Det är detta vi menat — och jag har förut betonat detta — när vi sade, att vissa uppslag äro av den arten, »att tvekan om deras lämplighet kan föreligga», och för min del utvecklade jag den detaljen, att ett visst förslag — det var fråga om möjlighet till remissvägran — skulle kunna föranleda så långa debatter i kammaren, att det icke skulle bli någon vinst med förslaget. Men att därmed förneka, att uppslag kunna komma fram vid en utredning, som man gör på grund av de påpekade missförhållandena, det anser jag icke vara riktigt.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till motionerna.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Bagge* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 9, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifallas de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 10, i anledning av väckt motion om viss komplettering av lagen angående rikets flagga; och

nr 11, i anledning av väckt motion om borttagande ur kommunallagarna av bestämmelsen om två tredjedels majoritet för beslut i vissa frågor.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. tiden för
offentliga
stämmor.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 12, i anledning av väckt motion angående ändring i kommunalförfattningarnas bestämmelser om tiden för offentliga stämmor.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, att riksdagen, med bifall till en inom andra kammaren väckt, till utskottet hänvisad motion, nr 520, av herr *Hermanson* m. fl., måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till sådan ändring av nu gällande kommunalförfattningar angående tider för offentliga stämmor, att kommunernas medlemmar i största möjliga omfattning bereddes tillfälle att deltaga i dessa stämmor.

Reservation hade avgivits av herrar *Gustaf Adolf Björkman*, *Carl Lindmark*, *Ewald Lindmark* och *Nilsson* i Karlstad, som förklarar, att de av angivna orsaker inom utskottet avstyrkt motionen och fortfarande yrkade, att densamma ej måtte bifallas.

Herr Björkman, Gustaf Adolf: Herr talman! Om jag får säga några ord först angående hur det är med de stämmor, som skola hållas, är ju bestämmelsen den, att enligt 17 § lagen om kommunalstyrelse på landet må ordinarie kommunalstämma i december beträffande ordinarie kommunalstämma eller kommunalstämmor under nästföljande år besluta, å vilken dag sådan stämma skall hållas eller huruvida stämma skall hållas å sön- eller helgdag. Motsvarande stadgande finnes beträffande allmän rådstuga.

Nu ha motionärerna föreslagit, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till sådan ändring av nu gällande kommunalförfattningar angående tiden för offentliga stämmor, att de kommunala samfundens medlemmar i största möjliga omfattning beredas tillfälle att deltaga i dessa stämmor. Vi äro i konstitutionsutskottet fullt överens, majoritet och minoritet, därom att det absolut är vederbörandes skyldighet att utsätta stämma till sådan tid, att så många som möjligt av de röstberättigade få tillfälle att bevista densamma. Detta är, herr talman, för oss alla likasom en naturlig sak.

Emellertid föreslås i den motion, som föreligger, att denna naturliga sak skall fastslås genom en ändring i kommunallagarna, som föreskriver att de offentliga stämmorna skola hållas på sön- eller helgdagar eller eljest på sådan tid då åtminstone det allra största flertalet av kommunernas medlemmar icke äro upptagna av sitt arbete. Vi reserverar oss mot konstitutionsutskottet, som tillmötesgått motionärerna, ansett att det vore onödigt att här förorda en ändring i kommunallagarna, beträffande vilka vi vilja vara så försiktiga som möjligt. Vi ha funnit att det väl vore eget, om i vårt fria land det ej vore möjligt för de medborgare, som ha rösträtt, att kunna framhålla olägenheterna för vederbörande, som utsätta stämmorna på icke lämpliga dagar. Det bör väl kunna bli ordning och skick på detta område, utan att det skall behöva bli någon lagändring. Det finns väl något sätt, varpå vederbörande kunna få fram sina meningar. Man har pressen, och vederbörande kunna på de särskilda, om tiden beslutande stämmorna vara med om att besluta och laga, att stämmorna skola hållas antingen å sön- eller helgdag eller någon annan lämplig dag. Det ifrågasättes nu, att det skall bli föreskrift om att sista ordinarie stämman, som har att besluta om tiden för nästa års stämma, skall äga rum viss dag. Men

Ang. tiden för offentliga stämmor. (Forts.)

det finns väl icke så mycket större anledning att antaga, att på den stämman vederbörande skola inställa sig för att utöva sina rösträttigheter, ty lika väl kunna de då vara hindrade. Huvudsaken är väl, att det inom kommunerna åvägabringas så stor enighet, att vederbörande taga hänsyn, den ene till den andre. Jag har sett en förteckning på stämmor, som icke *synas* vara utsatta på dagar och tider, som man tycker äro lämpliga. Man vet dock ej, huruvida bakom dessa annonser ligger, att denna tid är utsatt mot det stora flertalets vilja. Det kan ju hända, att när stämman är utsatt till den 28 december en viss tid på dagen, t. ex. vid tiotiden, det är precis, vad man kommit överens om. Det finns dock ingen utredning om den saken, huruvida de tider, som kunna *synas* egendomliga, när man ser dem, äro utsatta i strid mot vederbörandes intresse och möjlighet att komma tillstädes.

Emellertid, herr talman, viktigast för oss reservanter är, att vi anse, att det här icke är nödigt företaga en ändring i kommunallagarna, som kanske skulle hava till följd, att ett önskemål framställes i ett lagrum, där det endast skall finnas klara och koncisa bestämmelser. I varje fall, herr talman, vill jag än en gång poängtera, innan jag går ned från talarstolen, att vi äro fullt eniga därom, att det är synnerligen olämpligt, om någon stämma utsättes så, att avsiktligt vissa medborgare, de må tillhöra det ena eller andra partiet, skulle genom dens förfarande, som utsätter stämman, hindras att komma tillstädes. Men vi anse, att ett förhinderande härav kunna de enskilda själva taga hand om. Det får ej vara ett ständigt ändrande av kommunallagarna!

Jag ber att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Karlsson, Oscar Gottfrid: Min ärade länskamrat, herr Björkman, har nyss understrukit, att vi inom utskottet voro eniga om att kommunalstämmorna böra utsättas till sådana tider, att de röstberättigade i kommunerna ha möjlighet att infinna sig och där bevaka de rättigheter, som de såsom medborgare ha i kommunen. Det är riktigt, att även de av utskottets medlemmar, som reserverade sig under debatten i utskottet, underströko, att det borde vara på det sättet. Men då det inom utskottet finnes så många gamla erfarna män runt om ifrån landet, som vittnat om att på detta område det är många tillfällen, då stämmorna icke utsättas på tider, som äro lämpliga för stora grupper av medborgare, är det ju nödvändigt, hur önskvärt den än vore, att det kunde ske ändå, att söka skapa bestämmelser, som reglera dessa förhållanden. Herr Björkman nämnde något om att han sett en förteckning över en mängd annonser, där stämmorna varit utlysta på tider, som säkerligen för stora grupper medborgare varit olämpliga. Det var en förteckning, som jag hade i min hand för en stund sedan, en förteckning, som omfattar något över ett sjuttiototal kommuner nere i Östergötland. Den gav vid handen, att stämmorna varit utlysta å vardagar under tider varierande mellan klockan halv tio förmiddagen och klockan fyra eftermiddagen. Det var icke mindre än 48 fall bland de något över 70 kommuner, det här gällde, och i icke mindre än 14 fall var tiden klockan tio förmiddagen. Herrarna måste ju förstå, att för stora grupper arbetare ute på landsbygden blir det helt enkelt omöjligt, även om de aldrig så gärna vilja bevista kommunalstämman, att utan eftersättande av sitt arbete infinna sig på densamma.

Det har, som sagt, varit mycket stor enighet om att stämmorna böra vara utlysta på tider, som ge möjlighet för de medborgare, som så önska, att infinna sig där. Vad utskottet föreslår är ju endast en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran åtminstone om en sådan ändring av nu gällande kommunalförfattningar, att kommunernas medlemmar i största möjliga omfattning beredas tillfälle att deltaga i dessa stämmor. Därom har den övervägande majoriteten i

Ang. tiden för offentliga stämmor. (Forts.)
konstitutionsutskottet varit enig. Det är ett mycket rimligt krav från stora medborgargrupperns sida, att man må få det ordnat på det sättet, och när det ej med de bestämmelser, som nu gälla, är ordnat så, torde det vara nödvändigt att få till stånd andra bestämmelser.

Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets hemställan.

Herr **Ernfors**: Herr talman, mina herrar! Vi ha ju så tydliga bestämmelser i 17 § lagen om kommunalstyrelse på landet, att jag anser, att det icke behöves någon ändring. Det står ju tydligt, att kommunalstämma äger besluta, å vilken dag stämman skall hållas och om den skall hållas å sönd- eller helgdag. Jag har varit kommunalstämмоordförande i mellan 25 och 30 år, och jag har alltid ansett det vara vår skyldighet att låta decemberstämman avgöra, på vilken dag stämman skall hållas, och jag har aldrig hört, att det varit någon, som velat ha någon ändring.

Herr **Karlsson, Oscar Gottfrid**: Det var välbekant för konstitutionsutskottets majoritet, att den bestämmelsen fanns i kommunallagarna, att decemberstämman icke bara kan utan skall besluta, å vilka tider och dagar kommunalstämmorna under året skola hållas. Men om decemberstämman utsattes på en för flertalet invånare kanske olämplig tidpunkt, då kan det beslutas, att stämorna skola hållas på sådana tider, att det i fortsättningen för stora grupper medborgare ej blir möjligt att bevista stämmorna.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de därunder förekomna yrkandena gjordes propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i det nu ifrågakvarande utlåtandet hemställt; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 15, i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen den 14 juni 1918 om fattigvården, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om viss ändring i den s. k. bagerilagen. Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 16, i anledning av väckta motioner angående genomförande av viss ändring i lagen om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 75 i första kammaren av herr *Nilsson, Theodor*, och herr *Hansson, Jacob*, samt nr 185 i andra kammaren av herr *Frankenberg* m. fl.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade föreslagits, att riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning rörande förutsättningarna för genomförande av sådan ändring av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete, att lagen bleve tillämplig på alla bagerier, vilka tillverkade bröd för avsalu, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motioner, I: 75 och II: 185, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Om viss ändring i den s. k. bagerilagen. (Forts.)

Reservation hade anmälts av herrar *Olof Carlsson, Hage, Olovson* i Västerås, *Hansson* i Trollhättan och *Molander*, vilka yrkat, att utskottet måtte hemställa om bifall till de i motionerna framställda yrkandena.

Herr Linder: Jag hade icke tillfälle att närvara i utskottet, då ärendet justerades, men om jag hade haft det, skulle jag ha anslutit mig till reservanternas mening.

Emellertid får jag säga, att jag kanske icke har fullt så fast inställning till denna fråga som åtminstone en och annan av reservanterna, och detta beroende därpå, att jag anser, att det kanske är rätt så stora svårigheter att bilda sig en fast uppfattning om hur saken verkligen ligger till. Man får komma ihåg, att när på sin tid bagerilagen framlades 1919 vid urtima riksdagen, fanns där icke något undantag rörande familjbagerierna. Det var på föranstaltande av enskilda motionärer, som undantaget tillkom. Detta bibehölls sedermera allt framgent. Det gjordes visserligen en ändring och en rätt så betydelsefull ändring i lagen under tidernas lopp. Man hade nämligen icke stadgat någonting beträffande tiden i vidare mån än att det skulle vara mellan klockan åtta på aftonen och klockan sex på morgonen, som tillverkningen av bröd till avsalu fick äga rum. Men 1926 framflyttades tiden till klockan fem. Det är alltså ett visst vacklande i fråga om tiden, som ägt rum.

Emellertid vet man vidare, att sedan lagstiftningen tillkom 1919, familjbageriernas antal ökats. Då reser sig den frågan, varpå denna ökning berott, om den berott på själva det undantag, som fördes in i lagen, eller det kan ha berott på andra omständigheter, t. ex. de ökade tekniska möjligheterna, eller därpå att löneanspråken bland de oorganiserade arbetarna varit lägre, eller det kan ha varit t. ex. en omständighet, som det finns mycket som talar för, nämligen den arbetslöshet, som kom att inträda efter 1920. Det kan också hända, vad erfarenheten för många visat, att denna ökning berott därpå, att människor, som befunnit sig i små och fattiga villkor, på denna väg sett en möjlighet att försörja sig utan att lita till samhällets hjälp. Det är just beträffande sådana omständigheter man skulle vilja ha något så när tillfredsställande svar.

Nu kan man fråga sig, om den ökning, som inträdde efter 1920, hade en tillfällig prägel över sig. Det är ett faktum, att den arbetslöshet, som rådde bland bageriarbetarna tidigare, för närvarande har gått ned. Jag vill minnas, att det är från 28 och ned till omkring 19 procent. Det skulle också vara av intresse att få veta, huruvida ökningen har fortgått ständigt under de följande åren, eller om det visat sig, att den står stilla, eller kanske rent av familjbagerierna i antal gått tillbaka. Man har icke någon utredning om detta.

Nu är det vidare så, att den motion, som här framburits, sätter in framför allt i fråga om tiden. Man anser, att om familjbagerierna börja arbetet tidigare än klockan fem, äro de i tillfälle att kasta ut bröd på marknaden tidigare än de bagerier, som måste rätta sig efter lagens lydelse. Det skulle med andra ord uppkomma illojal konkurrens. Vad vet man om detta? Jo, man vet, att 1935, förra året, framlades en utredning i denna sak, och man åberopade ett utlåtande av socialstyrelsen, där socialstyrelsen sade, att vid den undersökning, som den verkställde 1925, kunde man ej påvisa, att själva brödförsäljningen hade börjat vid en tidigare timme än från bagerierna eljest. Då fick man emellertid på samma gång veta, att sedan 1925 hade det icke verkställts någon undersökning av myndigheterna. Likväl ansåg man sig kunna med säkerhet säga, att man icke började arbetet i dessa familjbagerier tidigare än vid de andra bagerierna. Jag förmenar, att här är ett behov av att få reda på hur saken verkligen ligger till. Det erkände också socialstyrelsen vid det tillfälle, när den avgav sitt utlåtande, ty den säger, att det yttrande, som den hade av-

Om viss ändring i den s. k. bagerilagen. (Forts.)
givit 1935, grundade sig endast på mera tillfälliga stickprov, som den hade fått från yrkesinspektörerna och yrkesinspektriserna, men, säger den, för att få en allsidig och fullt tillförlitlig bild av läget är man tvungen att vidtaga en omfattande undersökning i denna sak.

Jag förmenar därför, att när man begär en utredning, som motionärerna ha gjort, finns det fullt fog för att tillmötesgå denna anhållan. Jag kan ej förstå, att det bör finnas någon rädsla för en utredning, som pekar på hur saken verkligen ligger till. Faktum är ju, att motionen återkommer år från år. Man blir icke fri från den med att bara svara, att man finner den icke föranleda till någon åtgärd och därmed basta. Jag tycker, att när man såsom reservanterna begär en utredning, som rör sig om själva förutsättningarna och möjligheterna till genomförande av en lagändring, och när man är så pass rimlig i sin begäran, borde man kunna tillmötesgå motionärerna och reservanterna. Det får sedan bära åt vilket håll det vill, men en objektiv undersökning om saken anser jag vara påkallad och befogad, och det är ur denna synpunkt jag ber få yrka bifall till reservanternas hemställan.

Herr Nilsson, Theodor: Då vi i år återkommit med vår begäran om utredning i fråga om möjligheten till genomförande av en ändring i den s. k. bagerilagen, så att den blir gällande för alla yrkesutövare av brödbakning till avsalu, ha vi gjort det bland annat därför, att andra kammaren förlidet år på grund av en i ärendet föreliggande motion beslöt biträda en vid andra lagutskottets utlåtande fogad reservation, och vidare därför att under år 1935 Svenska livsmedelsarbetareförbundet har låtit verkställa en utredning beträffande växlingen av arbetskraften inom företag av bageritypen. Under ärendets behandling hade andra lagutskottet berett bland andra också de här inom landet existerande bageriorganisationerna tillfälle att yttra sig över den föreliggande motionen. Sveriges bageriidkarförening, vilken består av över 1,300 bagerihantverksmästare med medlemmar från hela landet, hade på det kraftigaste tillstyrkt motionen, medan däremot Stockholms bageriindustriförening avstyrkt densamma.

Den sistnämnda föreningen består av sex större bageriföretag här i Stockholm. Vid en jämförande granskning av förhållandena inom näringen skall man finna, huru hantverksutövarna undanträngas dels av icke eller mindre yrkeskunniga familjbageriutövare, dels av storindustrin. Om vi taga en överblick på den motionen bilagda utredningen, finna vi, hur yrket förskjutes och är på väg att övergå till s. k. familjbagerityp. Uppgifterna äro ju ej fullständiga, emedan det är hart när omöjligt att utan fullt ingående utredning konstatera, hur många som äro sysselsatta inom dessa s. k. familjbagerier. Av den tabell, som jag nämnde och som är bifogad vår motion, framgår att år 1930 funnos här i landet 680 familjbagerier för att ha utökats under 1935 till 1,271, alltså en ökning med 591. Under denna tidsperiod hade vi bagerier med anställd främmande arbetskraft år 1930 till ett antal av 1,392 och 1935 till 1,309, alltså en minskning av 83. Jag kanske skulle nämna, att utskottet har i sin tabell på sid. 3 i föreliggande betänkande angivit en del siffror, vilka, såvitt jag förstår, ge belägg på att en oavbruten förskjutning i den av mig angivna riktningen försiggår. Vid bedömande av lagens verkningar, vilka leda till förfång för de egentliga yrkesutövarna, bör beaktas, att de brödsorter, som familjbagerierna huvudsakligen koncentrera sin tillverkning på, äro en del enkla morgonbrödsorter, för vilkas tillverkning tarvas ringa både redskap och yrkesskicklighet, och förtjänsten av dessa brödsorter blir därför relativt god, jämfört med förekommande brödsorter, vilka de verkliga yrkesmästarna måste föra i marknaden. Då en mångsidig tillverkning kräver en helt

Om viss ändring i den s. k. bagerilagen. (Forts.)

annan planläggning vid arbetets början varje dag, kunna icke dessa senare tillverkare med utsikt till någon större framgång forcera morgonbrödsorternas tillverkning, så att de kunna upptaga tävling i expediering av dessa morgonbrödsorter med familjebagerierna, vilka ju ha hela natten till sitt förfogande för tillverkningen, och i fall, som jag känner till, ha endast lejd arbetskraft för att sedan distribuera och avyttra sin nattliga tillverkning. De stora industriföretagen äro på grund av sin tekniska utrustning och möjligheterna till forcering icke för närvarande så konkurrenträngda av familjebagerierna. Deras värsta konkurrenter äro hantverksbagerierna, vilka tillverka i en hel del fall en väl så stor sortering som dessa större industribagerier. Man förstår därför alltför väl, att Stockholms bageriindustriförening inte har något emot, att de egentliga bageriidkareföretagen trängas undan.

Herr talman! Huvudanledningen till att denna lag kom till var ju humanitära och hälsoskäl. Då förefaller det åtminstone mig något konstigt, att man härvid tillåter, att yrket utövas av en hel del människor, som ju skulle behöva precis samma vård av lagstiftningen som dessa, vilka nu bli vårdade och skyddade genom den. Detta synes mig så mycket svårare att förstå, som jag läst igenom regeringens yttrande, som legat till grund för lagstiftningen från början, och gått igenom yttranden från vissa myndigheter om skälen för bibehållande av den nu graderade lagstiftningen till förmån för dessa s. k. familjebagerier. Man har där sagt i många fall, att om man ginge in för likhet i lagen, skulle man beröva många fattiga deras bröd. Man har till och med sökt göra troligt, att på grund av arbetslösheten en del personer i nödställda omständigheter sökte sig över på detta område. Då nu de fattiga tyckas vara vad man här ömmar för, undrar jag, om icke också dessa kunna vara de som mest behöva en social omvårdnad i enlighet med det humanitära tänkesätt, som förestavat lagstiftningen.

Andra lagutskottet har, såvitt jag förstår, på ett förtjänstfullt sätt sökt lägga upp frågan, så att den är möjlig att något så när överblicka, men icke fullt. Det kan endast ske genom en allsidig utredning av spörsmålet. Jag tycker ju, att då utskottet sedan med den välvilja, det för övrigt visat motionen under både förlidet år och detta år, kommer fram till själva slutklämman, så åberopar man icke heller denna uppläggning av frågan. Man säger icke, att man är övertygad, att allt är bra som det är, utan man kommer nu fram till, att utskottet anser fortfarande, att den inom arbetarskyddslagstiftningen hävdade principen om frihet till arbete för arbetsgivaren och hans familj bör upprätthållas även inom bageriyrket. Ja, herr talman och ärade kammarledamöter, den principen är ju redan knäckt i och med att de som få anställa lejd arbetskraft, ju icke själva och med sin familj få fritt utöva yrket. Det är väl för övrigt ingen skillnad på lagen om arbetarskydd och den s. k. butikstängningslagen. Den, som har en butik och som lever på den näringen själv och med sina familjemedlemmar och utövar det yrket, måste finna sig i att stänga på i lag bestämd tid. Jag menar, att man allt tycks hava knäsat principen, och för mig bör det inte bli någon skillnad i dessa fall. Jag förstår ju såväl, att man håller på gamla principer, och jag skall vara den förste att erkänna, att när de äro riktiga, bör man göra så. I detta fall kan det väl knappast vara riktigt, att man har förbisett de sociala vådor, som kunna förefinnas i hälsoavseende för dem, som nu ha tillstånd att bedriva näringen under de timmar, som ju sakkunskapen har förklarat vara mest skadliga för yrkesutövarna, samtidigt som man tränger undan de egentliga hantverksbagerierna. Härigenom driver man i den största möjliga utsträckning undan näringen såsom hantverk. En gång när hantverket är på upphällningen, är jag så gott som övertygad om — det är kanske bara en gissning — att industriidkarna, som nu sökt värna la-

Om viss ändring i den s. k. bagerilagen. (Forts.)

gen, komma att inrikta sina ansträngningar på, att få likhet inför lagen beträffande yrkesutövarna. Då först kanske de anse det lämpligt att yttra sig i den riktning, som den stora hantverksmästarkåren gjorde förlidet år i sitt yttrande.

Då jag själv har drivit denna näring, är jag intresserad av den. Jag har suttit såsom en liten mästare med en eller ett par arbetare. Jag känner så väl till hur vederbörande försökt att anstränga sig till det yttersta för att följa med. Det är dock icke möjligt. Man kan ju fråga, om inte också de få försöka att lägga sig till med tekniska hjälpmedel. Det göra de i den utsträckning, som sådant förräntar sig och är möjligt. Men de kunna inte göra det i en sådan utsträckning som storbagerierna, därför att det kostar alltför mycket pengar. Alltför stort kapital bleve då nedlagt i deras lilla rörelse, och den bure sig då inte.

Herr talman! På grund av det anförda vädjar jag till kammaren att gå med på en utredning. Det är möjligt, att jag kan taga fel; men jag tror det inte. Om så vore förhållandet, skall jag vara den förste att ömma för hembagerierna, även om det skulle erfordras på bekostnad av den humanitära välfärden. Det är inte min mening att här plädera för att taga brödet ur munnen på några, men då jag tror, att den nuvarande ordningen leder till förfång för detta gamla, högtstående hantverk, och då jag tror, att den är till skada för dess utövare, måste jag, herr talman, på grund av min syn på saken värdsamt hemställa om bifall till vår motion, vilket ju är detsamma som bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr Westman: Herr talman! Om jag rätt uppfattade de ord, med vilka den siste ärade talaren började sitt anförande, finns det en principiell motsättning mellan hans ståndpunkt och utskottets.

Det föreföll mig, som om han gick ut därifrån, att man borde låta en reglering av arbetsförhållandena inom ett yrke omfatta alla dem, som sysselsätta sig inom yrket. I utskottet ha vi ställt oss på en annan ståndpunkt: vi ha ansett, att man har anledning att reglera inom ett yrke, så långt detta är behöfligt för att nå vissa sociala ändamål, men inte längre. Vi ha i denna fråga hävdad den principen, att man bör undvika en lagstiftning, som lägger hinder i vägen för den enskilde företagaren att själv och med hjälp av sina familjemedlemmar driva en rörelse. I detta fall är det fråga om, huruvida man skall hindra dem att börja arbeta tidigt på morgonen, nämligen före klockan 5. Det är klart, att det i och för sig inte är något osunt att stiga upp tidigt på morgnarna. Den generation, som föregick oss, steg, såsom vi veta, upp mycket tidigt om morgnarna. Den började sitt arbete före dagbräckningen även på sommaren. Den generationen har i alla fall varit så pass duktig, att den kunnat bliva våra förfäder. På landet måste för övrigt även i våra dagar folk stiga upp tidigt på morgnarna.

Nu har man emellertid förbjudit yrkesbagerierna att börja sitt arbete före klockan 5 på morgonen. Varför det? Jo, naturligtvis bland annat därför, att det är mycket osunt att stiga upp tidigt på morgnarna, därest man inte kan få vila under dagens lopp. Man har befarat, att i yrkesbagerierna skulle arbetarna litet längre fram på dagen inte få tillfälle att erhålla behöflig vila. Men här är det fråga om familjbagerier. Då kan man ju gå ut ifrån, att den enskilde företagaren — om han går upp tidigt på morgonen och sedan blir sömning litet längre fram på dagen — kan skaffa sig tillfälle till vila, ty han har ju ingen, som driver på honom. Man har också tänkt sig, att föräldrar skulle vara så ömsinta om sina barn, att de skulle låta barnen få sova, utan att lagstiftaren behövde träda emellan med ett strängt reglemente. Så-

Om viss ändring i den s. k. bagerilagen. (Forts.)

ledes har man gått ut ifrån, att det inte ur folkhälsans synpunkt finns några skäl, som skulle göra det nödvändigt för lagstiftaren att ingripa i detta fall.

Ser man saken ur ekonomisk synpunkt, har man först att beakta, vad utskottet framhållit många gånger förut, nämligen att det vore mycket beklagligt, om man skulle införa en bestämmelse, som skulle hindra en del fattiga människor att utöva en näring, på vilken de kunna förtjäna sitt uppehälle. Det är ju så — efter vad som är upplyst i ärendet — att i en hel del fall ha sådana här familjbagerier så dåliga ugnar, att det är nödvändigt för dem att börja eldningen före klockan 5 på morgonen. I många fall är det annorlunda. Vi veta av vad socialstyrelsen sagt, att i stor utsträckning börjar inte arbetet i familjbagerierna förrän klockan 5 på morgonen. Men det finns dock undantagsfall, som man har att behjarta. Å andra sidan är det klart, att vi inte få ge familjbagerierna en frihet, som skulle medföra den verkan, att yrkesbagerierna skulle bli ruinerade genom den konkurrens, som kan uppkomma till följd av att yrkesbagerierna äro bundna av lagstiftningen.

Utskottet har också givit noga akt på de siffror, som belysa arbetslösheten inom yrkesbageriernas område. Vi hava då funnit, att denna arbetslöshet gått ned så, att det inte föreligger skäl att antaga, att dessa familjbagerier skulle utöva en förödande konkurrens på yrkesbagerierna. Såsom läget nu är, hava vi således inte funnit, att de ekonomiska synpunkterna kräva, att lagstiftaren nu vidtager åtgärder.

Slutligen vill jag framhålla ett skäl, som har gjort, att jag för min del önskar i det längsta undvika, att lagstiftaren ingriper på detta område. Det är det ytterligt stora obehag, som skulle vållas av kontrollen. Om man skulle skicka ut yrkesinspektörer och andra, som skulle gå omkring och kontrollera, hur dags de små familjeföretagen börja sitt arbete, skulle detta naturligtvis ge anledning till en hel massa slitningar, och folk skulle tycka, att man ställde dem i mycket otrevliga situationer. Det är klart, att man vid familjbagerierna skulle draga ned rullgardinerna tidigt på morgonen och därigenom försöka hindra, att varje ljusspringa trängde fram till den yttre iakttagaren. Om det då i alla fall kom folk dit på morgonen, även om det såg mörkt ut — man kanske hörde några svaga ljud — för att inspektera och knackade på före klockan 5 och såg efter, om familjen vore vaken, och överraskade en eller flera familjemedlemmar i mer eller mindre omsorgsfullt utförd toalett, skulle det naturligtvis enligt svenskt folklyne framkalla en hel del förargelse, som lätt skulle sprida sig till sympatiserande småfolkskretsar.

Kan man undvika detta, är det lyckligt, och när det inte finns något tvingande skäl för att ingripa just nu, har utskottet ställt sig avvisande. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Linder: Jag får verkligen säga, att jag inte känner mig riktigt övertygad av det försvar, som herr Westman framfört, även om det på sina ställen var kryddat med en viss humor. Men bland det mer allvarliga han sade var, att man, såsom läget nu var, inte velat göra något.

Det är just det, som jag efterlyser: vilket är det nuvarande läget? Men det har jag inte fått något svar på. Det svar, som givits och som man kan tillmäta betydelse, är vad socialstyrelsen sagt — den myndighet som i detta fall är den ansvarsmedvetna i saken — och den har sagt, att en verkligt allsidig och fullt tillförlitlig bild av det nuvarande läget kan styrelsen inte ge, om den inte fått verkställa en omfattande undersökning liknande den, som styrelsen gjorde 1925. Visserligen har socialstyrelsen sedermera sagt, att den med säkerhet tror sig kunna säga, att för närvarande börjar arbetet inte i familjbagerierna vid en tidigare timma, än som förekommer vid andra bagerier. Men ett verk-

Om viss ändring i den s. k. bagerilagen. (Forts.)

ligt svar, som myndigheten står för, det förutskickar den, fordras det andra medel till. Det är på den grunden att här saknas en verklig och tillförlitlig utredning om läget, sådant det nu är, som jag stöder mitt yrkande om bifall till reservationen.

Vad sedermera frågan om kontrollen beträffar, som herr Westman talade om, tydligen med tanke på, att det är obehagligt att bli väckt tidigt på morgonen, så har det svenska folket hunnit vänja sig vid kontroll, och i varje fall är man van därvid vid den tidpunkt, då denna kontroll skulle äga rum. Det finns sådana företeelser här i landet, som göra, att folket tidigare än förut är vaket för kontroll.

Herr Tamm, Gustaf: Endast ett par ord till svar på herr Linders efterlysande av hur läget för dagen är.

Det är givet, att någon djupgående undersökning har det inte varit möjligt för utskottet att göra. Jag ber bara att få hänvisa kammarens ledamöter till sid. 3 i utskottets utlåtande med den lilla tabell, som där står upptagen. Dessa uppgifter har utskottet hämtat från en statistik, som är förd inom livsmedelsarbetareförbundet. Utskottets ordförande påpekade saken i förbigående, men där kunna herrarna se, att antalet arbetslösa bland bageriarbetarna, alltså de bageriarbetare, som givetvis äro anställda i de större och mindre yrkesbagerierna, på cirka ett år eller från den $^{31}/_{12}$ 1934 till den $^{30}/_{11}$ 1935 har sjunkit från 2,500 till 1,939 eller från 26.5 till 19 procent av samtliga organiserade bageriarbetare. Det är ett ganska gott bevis på att konkurrensen åtminstone från små- eller hembagerierna inte är så förödande, som här har framhållits. Vad sedan de rent sociala synpunkterna beträffar, anser jag, att de äro klart och tydligt påvisade av utskottets ordförande. Jag tror, att dessa nog inte heller äro eller ha varit av så stor betydelse för motionärerna, utan det är väl egentligen de ekonomiska problemen som främst föresväva dem.

Jag begärde ordet endast för att med de tillgängliga uppgifter som finnas be att få lämna ett svar till herr Linder på den fråga han gjorde, nämligen vad vi veta om ställningen för dagen på hithörande område.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Nilsson, Theodor*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 16, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifallas de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen änyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-

Om viss ändring i den s. k. bagerilagen. (Forts.)

propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 17, i anledning av väckt motion angående viss bogserbåtspersonals inrymmande under lagen om arbetstidens begränsning.

Ang. viss bogserbåtspersonals inrymmande under arbetstidslagen.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 12, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Ström* m. fl. hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en utredning angående sådan ändring i lagen om arbetstidens begränsning, att bogserbåtspersonal m. fl., som vore sysselsatta å fartyg, som trafikerade vissa hamnområden eller andra kortare sträckor, inrymdes under denna lag.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att förevarande motion, II: 12 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Herr **Nerman**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det nu föredragna utlåtandet annat yrkande ej förekommit, än att kammaren skulle bifalla den i ämnet väckta motionen.

Sedermera gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare enligt berörda yrkande; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 18, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition nr 3 med förslag till lag om socialregister, dels och i ämnet väckta motioner. *Lagförslag om socialregister.*

Genom en den 13 januari 1936 till riksdagen avlämnad proposition, nr 3, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om socialregister.

I förevarande lagförslag var 1 § så lydande:

I varje kommun skall av fattigvårdsstyrelsen eller annat kommunalt organ, som kommunen därtill utser, föras ett register (*socialregister*) över hjälpverksamheten inom kommunen.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nämligen nr 74 i första kammaren av herr *Egnell* samt nr 220 i andra kammaren av herr *Johanson* i Hallagården m. fl.

I motionerna, som voro likalydande, hade hemställts, att i händelse av bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 3 med förslag till socialregister riksdagen måtte besluta, att kommun med mindre än 1,500 invånare skulle undantagas från skyldigheten att föra socialregister.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

- A) att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen; samt
- B) att motionerna I: 74 och II: 220 icke måtte bifallas av riksdagen.

Lagförslag om socialregister. (Forts.)

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *K. G. Westman* och *Johanson* i Hallagården, som ansett, dels att utskottets yttrande bort i viss angiven del erhålla den ändrade lydelse, reservationen visade, dels ock att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte antaga Kungl. Maj:ts proposition med den ändring, att 1 § erhöi följande lydelse:

I varje kommun med mera än 1,000 invånare skall av fattigvårdsstyrelsen eller annat kommunalt organ, som kommunen därtill utser, föras ett register (*socialregister*) över hjälpverksamheten inom kommunen. Kommun med mindre invånarantal äger föra sådant register.

2) av herrar *Österström* och *Hassler*, som dock ej antytt sin mening.

Herr **Egnell**: Herr talman! I denna Kungl. Maj:ts proposition föreslås en lag, enligt vilken *alla* kommuner skola vara skyldiga att föra ett register över hjälpverksamheten inom kommunen. Häri antecknas alla de personer, som erhålla hjälp genom kommunens organ, de som uppbära tilläggspension, invaliditetsunderstöd, blindhetsersättning m. m.

Ett dylikt register anses vara av värde vid bedömandet av föreliggande understödsspörsmål, och den kommunala myndigheten kan därigenom lätt överblicka understödsbehovet i varje särskilt fall. Jag tror också, att i städer och större landskommuner, där man icke har den personliga kontakten med invånarna och icke så lätt kan bedöma understödsbehovet i olika fall, kommer ett dylikt register att vara till stor nytta. Däremot har i en liten kommun de personer, som hava hand om understödsverksamheten, noga kännedom om de hjälpsökande, de känna i detalj alla deras inkomster, varför jag anser, att i *små* kommuner det icke förefinnes något behov av ett socialregister.

Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet har också i avgivet yttrande anført bland annat, att förbundet ville »tillstyrka, att förändret av centralregister över fattigvårdsstyrelsens, barnavårdsnämndens, pensionsnämndens, nykterhetsnämndens och arbetslöshetskommitténs verksamhet gjordes obligatoriskt för kommuner med mera än 1,500 invånare, under det att frågan för mindre kommuner finge bero av deras eget avgörande».

Statens t. f. inspektör för fattigvård och barnavård har också uttalat sin tvetsamhet i fråga om skyldigheten för kommuner under 1,500 invånare att föra register och tillägger: »Bristande kännedom om hjälp från olika håll torde vara utesluten inom små kommuner.» Så är också förhållandet. Man vet så gott som på öret, vad den eller den personen har i pension eller annat understöd från skilda håll.

Visserligen kan det synas, som om förändret av ett socialregister skulle vara lätt i mindre kommuner, men det blir i alla fall en utökning av de numera icke så oväsentliga skrivgöromålen, varmed de kommunala organen äro upptagna. För att nämna ett exempel bland de många: En liten kommun på 600 à 700 invånare har — låt oss säga — 10 à 12 understödstagare, men i samma kommun finnas cirka 60 personer, vilka erhålla tilläggspension eller invalidunderstöd och över vilka förteckning föres hos pensionsnämnden. Dessa skola också efter meddelande från pensionsnämnden införas i socialregistret — således en dubbelföring — och sedan skall vid alla förändringar eller för nyttillkomna meddelanden göras.

Jag anser det vara lyckligast med bibehållandet av den gamla regimen i kommunerna, i synnerhet i småkommunerna, att i nämnder och styrelser inväljas förtroendemän, som av *rent intresse* utan nämnevård ersättning, åtaga sig uppdragen, men för att detta skall kunna fortfara, få vi icke pålägga dem

Lagförslag om socialregister. (Forts.)

mera arbete, än vad som är nödvändigt. I små kommuner med litet skatteunderlag har man icke heller råd att anställa avlönade tjänstemän, och det finns ju enligt 1934 års statistik här i landet 908 kommuner, som ha under 2,000 skattekronor samt 370 kommuner med under 1,000 skattekronor. Det är ju lätt att räkna ut, att dessa kommuner icke tåla stora påfrestningar, utan att också skatten springer upp. Dessa kommuner sammanfalla i stort sett med kommunerna med litet invånarantal.

Jag har, herr talman, motionerat om befrielse för kommuner med mindre än 1,500 invånare från skyldigheten att föra socialregister, men vill nu förena mig med reservanterna, herrar Westman och Johanson i Hallagården, och ber att få yrka bifall till den av dem vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr Sandström: Alla tyckas vara ense om, att ett register rörande kommunernas hjälpverksamhet av den beskaffenhet, varom nu är fråga, skulle vara till nytta. Däremot äro meningarna delade, när man har att taga ställning till spörsmålet, huruvida socialregistret även bör föras i de mindre kommunerna, vilka, menar man, icke skulle få samma nytta av registret som de medelstora och de större kommunerna.

Frågan är väl emellertid, om ej den reda, ordning, överskådlighet och lättillgänglighet, som äro att vinna genom den ifrågasatta reformen, ha en rätt stor betydelse också för de mindre kommunerna. I allt fall torde med skäl kunna sägas, att besväret med uppläggandet och förandet av ett dylikt register i en mindre kommun är så pass obetydligt, att arbetet härmed fullt kompenseras av den nytta, som torde vara att påräkna även för en mindre kommun. En given fördel är också, att uniformitet på detta område skulle bliva rådande. Utbytet av upplysningar kommunerna emellan rörande den sociala hjälpverksamheten komme helt visst därigenom att säkras och underlättas. Slutligen må framhållas, att det alltid är förenat med vissa svårigheter att draga upp en gräns mellan de kommuner, som med hänsyn till folkmängden böra vara skyldiga att föra ett socialregister, och de kommuner, vilka skulle anses kunna fritagas från skyldigheten att föra ett dylikt register. Varje sådan gränsdragning måste i detta fall bli i viss mån godtycklig.

Med detta korta anförande och under hänvisning till utskottets yttrande ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson, Anders: Herr talman! Då utskottets ledamöter i stort sett äro eniga om att ett centralregister är lämpligt, gäller ju striden endast om, och i så fall var en gräns skall dragas mellan de kommuner, som skulle vara skyldiga att föra detta register, och de, som skulle vara befriade därifrån. Jag har därvidlag fäst mig vid några punkter i reservanternas uttalande. De säga: »I små kommuner åter äro förhållandena överskådliga på ett helt annat sätt än i de större. Där äga de personer, som ha den kommunala hjälpverksamheten om hand, en så noggrann kännedom om de hjälpsökande och om den vård, som de erhålla, att anledning ej föreligger att ålägga dessa små kommuner tvånget att föra socialregister.» Det är riktigt, att i små kommuner de, som sköta hjälpverksamheten, känna invånarna i ganska stor utsträckning, ja, en sådan kännedom förekommer även i medelstora kommuner, och av den anledningen skulle det även vara obehövt att i sådana kommuner föra register av ifrågavarande slag. Vederbörande hålla alla understödsfrågor i minnet och kunna därför när som helst klarlägga ett visst fall, som kommer före. Men det bedrövliga är, att då en sådan person antingen avlider eller på annat sätt lämnar befattningen, tar han sitt minne med sig, och då har efterträdaren ingenting att gå efter; han har ingen eller åtminstone gan-

Lagförslag om socialregister. (Forts.)

ska liten kännedom om vad som tidigare förekommit. Detta gör, att förande av socialregister är lika behöfligt i de små kommunerna som i de större. Möjligen kan det anses överflödigt i de allra minsta kommunerna, de som ha 100 å 200 invånare, men var man än behagar sätta denna gräns, blir det en godtyckligt vald gräns.

Så säga reservanterna vidare: »Då för närvarande intet tvång finnes ens att föra fattigvårdsregister, och då mindre kommuner till och med kunna befrias från skyldigheten att hava ett reglemente för fattigvården, förefaller det vara ett alltför stort steg att nu ålägga alla kommuner att föra ett sammanfattande register över den sociala hjälpverksamheten.» Ja, det är så stor skillnad mellan socialregister och fattigvårdsreglemente, att man inte alls kan anställa någon jämförelse dem emellan. Det normalreglemente för fattigvården, som fattigvårdsstyrelserna i stor utsträckning antogo och som en del småkommuner blevo befriade från, var egentligen endast en avskrift av fattigvårdslagens bestämmelser eller i vissa fall en omskrivning av dessa, och det var således inte av någon större betydelse. Vad reservanterna säga om fattigvårdsregistret förefaller ännu mera tvivelaktigt, ty det finns inga bestämmelser om några fattigvårdsregister varken för små eller för stora kommuner. Men det föreligger en skyldighet för alla kommuner att föra förteckning över personer, som åtnjuta fattigvårds- och kommunalt pensionsunderstöd, enligt grunder, som Kungl. Maj:t bestämmer. Kungl. Maj:t har — jag tror 1922 — fastställt ett sådant formulär, och det föres numera så gott som undantagslöst i alla kommuner. Visserligen har en stor mängd små och medelstora kommuner länge skolkat från förandet av dessa förteckningar, men sedan de en gång börjat föra dem, får man ofta höra av både fattigvårdsordförandena och barnavårdsnämndsordförandena, att om de hade anat, att det medförde en sådan lättnad i arbetet att föra sådana förteckningar, skulle de naturligtvis upprättat dem långt tidigare. Detsamma blir även förhållandet, då det gäller socialregistret, när det en gång blivit infört.

Det säges vidare i reservationen: »Pappersmängder och skriverier böra ej onödigtvis tynga förvaltningen.» Det är så riktigt detta, men de pappersmängder och skriverier, som behöva förekomma till följd av socialregisters förande i små kommuner, äro mycket obetydliga, och olägenheten därav uppväges genom lättnaden i arbetet på annat sätt. Jag vågar inte säga, huruvida den nu nämnda förteckningen över understödstagare m. fl. kan försvinna, men det register, som pensionsnämndernas ordförande nu ha att föra över alla, som erhålla folkpension, kommer givetvis att försvinna, ty alla dessa uppgifter skola naturligtvis införas i socialregistret. Då jag härtill lägger, att den överskådlighet, som blir en följd av registrets förande, kommer att underlätta arbetet på alla hithörande områden, kan jag inte finna, att något som helst skäl föreligger att i detta fall göra undantag för de små kommunerna.

Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Gustavson, John: Herr talman! Jag kan inte underlåta att understryka vad som redan förut framhållits av herr Egnell. Huruvida en skyldighet att föra socialregister kommer att uppfattas i våra små landskommuner torde vara klart för alla dem, som något sysslat med kommunala angelägenheter i dylika kommuner. Man har enligt mitt förmenande såväl i propositionen som i utskottsbetänkandet överskattat nyttan av ett dylikt register, på samma gång som man har underskattat de svårigheter, som på många håll här i landet kunna uppstå vid förandet av registret. Utom det, att två av de hörda myndigheterna avstyrkt förslaget, har även statsrådet i sitt yttrande till statsrådsprotokollet uttalat tveksamhet, huruvida socialregistret borde göras obliga-

Lagförslag om socialregister. (Forts.)

toriskt i alla kommuner. Han säger nämligen i sitt yttrande bland annat: »Huruvida ur nämnda synpunkt en gränsdragning vid ett invånarantal av 1,500 är den rätta synes mig emellertid tveksamt.» Jag beklagar, att inte denna departementschefens tveksamhet fick komma till uttryck även i propositionens klän. Statsrådet kommer nämligen till det resultatet, att register av det slag, varom nu är fråga, skall föras i alla rikets kommuner.

Det blir alldeles säkert inom en mycket snar framtid så, att till följd av den arbetsbörda i form av skrivgöromål av varjehanda slag, som det i allt raskare tempo fortgående lagstiftningsarbetet pålägger våra kommunalmän, måste frågan om helt avlönade kommunala bokförare, kommunkamrerare eller kommunalsekreterare — vad de nu komma att kallas för — på allvar tagas upp även i sådana kommuner, som på grund av sin ekonomiska ställning inte ha så lätt att vidtaga en med sådana kostnader förenad åtgärd.

Jag skall inte ytterligare förlänga debatten, men jag har ansett, att en varning borde uttalas även ifrån ett annat län än Skaraborgs, där det kanske i högre grad än i andra län finnes mycket små kommuner. Men också på västkusten finnas många små kommuner med 600 à 800 invånare, och där har man alldeles säkert ganska väl reda på detaljerna i sin sociala hjälpverksamhet och omfånget av densamma. När det gäller fattigvårdsunderstöden t. ex., ligger det ju i kommunens intresse att upprätta en förteckning däröver, ty dessa understöd kunna ju vid tillfälle återfordras av dem, som erhållit hjälpen. Det är ju varje fattigvårdsmyndighets skyldighet att bevaka sådana fordringar i stärbhus eller i andra fall, då understödstagaren genom arv eller på annat sätt blivit bättre ekonomiskt lottad.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få ansluta mig till dem, som yrkat bifall till den av herrar Westman och Johanson vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Hansson, Sigfrid: Min granne till vänster har missuppfattat herr statsrådet. Det är väl på det sättet, att herr statsrådet har ansett tvevelaktigt, huruvida det kunde vara lämpligt att draga en gräns vid ett invånarantal av 1,500, och han säger också, att man skulle, om man överhuvud taget bör draga någon gräns, sätta den betydligt lägre. Men även en »gräns vid 1,000 invånare skulle medföra», säger han, »att register icke skulle vara obligatoriskt i en av rikets 114 stadskommuner samt i 1,109 av dess 2,414 landskommuner». Med hänsyn till att så många kommuner skulle ställas utanför och då han anser, att mycket talar för att man genom det föreslagna förfarandet får en bättre ordning till stånd på detta område, har han kommit till den uppfattningen, att man icke borde göra några undantag alls. Han nämner också, att om gränsen bestämdes till 500 invånare, skulle endast 469 landskommuner bli befriade från skyldighet att föra registret.

För min del anser jag, att det kan vara av så stort värde att få ordning och reda i detta avseende, att man nu bör finna sig i de olägenheter, som kunna uppstå genom att man även i kommuner, där det kanske i och för sig inte skulle vara nödvändigt, ålägger vederbörande att föra sådant register. Det kan inte vara en tillfredsställande ordning ens i en liten kommun, att man allt för mycket förlitar sig på någon kommunal förtroendemans goda minne. Denna kommunala förtroendemann kan ju på ett eller annat sätt bli urståndsatt att fungera, och då kunna svårigheter uppstå att i fortsättningen sköta denna verksamhet i kommunen. Jag vill därtill fästa uppmärksamheten vid det förhållandet, att i vissa små kommuner med mindre än 1,000 invånare kan det förekomma ett ganska stort klientel av hjälpbehövande. Jag föreställer mig exempelvis, att

Lagförslag om socialregister. (Forts.)

i vissa relativt små kommuner i Bohuslän de hjälpbehövandes antal är ganska stort, medan det kan vara jämförelsevis litet i andra delar av landet, där det finns tämligen stora kommuner.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets utlåtande.

Herr Hagman: Herr talman, mina herrar! Om man har varit sysselsatt i en verksamhet, där staten skall utöva en central kontroll, såsom jag har varit under de sista femton åren, har man starkt känt behovet av ett register av det slag, som vi nu tala om. Det är därför glädjande att kunna konstatera, att något principiellt motstånd mot förande av ett sådant register inte har rests från något håll.

Här har emellertid avgivits en reservation, som går ut på att vissa kommuner med ett mindre invånarantal skulle befrias från denna skyldighet. Jag vill med stöd av mina erfarenheter på detta område på det starkaste betona olämpligheten av att någon kommun befrias från skyldighet att föra ett sådant socialregister. Min utgångspunkt är därvid helt enkelt den, att ju mindre kommunen är, ju mindre blir också det arbete, som kommer att fordras för förandet av registret.

Alla skäl tala för att vi böra besluta i enlighet med utskottets hemställan, som innebär bifall till Kungl. Maj:ts proposition, till vilken även jag, herr talman, nu ber att få hemställa om bifall.

Herr Westman: Herr talman! Jag förstår, att det är att kämpa en fåfång kamp, om man uppträder emot de byråkratiska instinkter, som äro djupt rotade i åtskilliga kretsar av svenska folket och som inte minst lära ha starkt tillhåll här i riksdagen, enligt vad våra kritici bruka förebrå oss. Jag förstår mycket väl, att för åtskilliga av denna kammares ledamöter föresväva ideal, hämtade från A. K:s kansli eller från ett magistratskansli, eller att en och annan skulle vilja se ett slags socialstyrelse i miniatyr inom varje svensk kommun. Men för min del har jag genom den reservation, som jag har tillåtit mig att föga till utskottets betänkande, velat framhålla, att man dock, när man lagstiftar i vårt land, bör taga hänsyn till de enkla men fullt tillfredsställande arbetsformer, som utvecklats i de mindre kommunerna. Den skyldighet, som nu skall införas, åstadkommer en byråkratisering av arbetet inom dessa, det blir nya papper, som skola avkrävas de frivilliga arbetskrafterna i kommunerna.

Det förhåller sig inte så, som en ärad talare sagt, att när det nya sammanfattande registret införts, bortfalla andra register och anteckningar, som man förut varit skyldig att föra. De stå kvar, och dessutom tillkommer här ett nytt sammanfattande register, som man ålägger vederbörande att föra. Hur det är, kan helt naturligt lantbons instinktiva motvilja mot pappersmassorna och pappersväldet leda till att duktiga karlar känna olust mot att åtaga sig kommunala uppdrag i de mindre kommunerna och draga sig undan. Jag är övertygad om att det inte är sakligt nödvändigt att införa ett tvång för de små kommunerna att upprätta ett sådant sammanfattande register. Det är bara för att framföra en liten varning mot de överhandtagande pappersmängder, som vråkas ut över svenska folket, som jag har tillåtit mig att avge denna reservation, till vilken jag yrkar bifall.

Herr Egnell: Jag vill endast bemöta ett par synpunkter, som framfördes av fattigvårdsinspektören herr Andersson.

Till en början vill jag påpeka, att det ju inte alltid är så, att inspektörernas och fattigvårdsstyrelseordförändenas åsikter sammanfalla, utan de kunna

Lagförslag om socialregister. (Forts.)

många gånger vara av olika mening. Herr Andersson påpekade, hurusom dessa fattigvårdsordförande, som i minnet hålla reda på understödstagarna, taga minnet med sig, då de lämna sina befattningar. Nu är fattigvårdsstyrelsens ordförande i vanliga fall icke ensam om att behandla dessa ärenden, utan hela styrelsen deltar i detta arbete. Om ordföranden lämnar sin post, avgår i varje fall inte hela styrelsen, utan de övriga ledamöterna sitta kvar i fattigvårdsstyrelsen, och de känna noggsamt till förhållandena.

Herr Andersson framhöll också, att det skulle bli en lättnad i arbetet inom kommunerna om man förde ett socialregister; det skulle nämligen därigenom bli mycket lättare för fattigvårdsstyrelsen att sköta de löpande ärendena. Men jag kan inte finna, att det är riktigt i alla fall. Man för ändå ett register — även om man inte är skyldig till det — över fattigvårdens understödstagare. I min kommun uppgå dessa till ett antal av 10 à 12 personer, som vi föra förteckning över. Det medför ju inte något arbete att tala om, men skola vi, såsom det nu är meningen, föra register även över pensionsunderstödstagarna, som äro fem eller sex gånger så många, måste väl det i alla fall såvitt jag kan förstå öka arbetet. Jag har sysslat med dessa spörsmål rätt lång tid — herr Andersson har för resten besökt min kommun också och sett hur vi ha det där — och jag är därför litet inne i förhållandena.

Att man, såsom herr Andersson sade, efter införandet av socialregister skulle slopa den förteckning, som pensionsnämnderna föra över pensionstagarna, tycker jag vore mycket olämpligt. Till pensionsnämndens ordförande komma allt emellanåt personer, som tillhöra denna stora kategori, och nog bör han då ha en förteckning över dem.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den av herrar K. G. Westman och Johanson i Hallagården vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med öfvervägande ja besvarad.

Herr *Egnell* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herrar K. G. Westman och Johanson i Hallagården vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 8, i anledning av väckt motion om visst tillägg till 5 § s) tulltaxeförordningen;

nr 9, i anledning av väckt motion om viss ersättning till förre vinhandlaren Ernst Laurell; och

nr 10, i anledning av väckt motion om viss ersättning till förra cigarrfabrikanten Flora Swensson.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölles.

Då alla ärenden på föredragningslistan nu blivit behandlade, medgav kammaren, på framställning av herr talmannen, att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Anmäldes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 52, till Konungen i anledning av väckt motion om visst tillägg till 5 § s) tulltaxeförordningen.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i betänkande nr 8 bifölles även av andra kammaren.

Föredrogos och bordlades på begäran Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 35, 36, 85 och 96.

Anmäldes och bordlades statsutskottets utlåtande nr 3, angående regleringen för budgetåret 1936/1937 av utgifterna under riksstatens tredje huvudtitel, innefattande anslagen till utrikesdepartementet.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.55 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
